

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

NESEZDANÉ SOUŽITÍ PÁRŮ S DĚTMI

DISERTAČNÍ PRÁCE

V oboru: Prevence, náprava a terapie zdravotní a sociální problematiky dětí, dospělých
a seniorů.

Autor: PhDr. Miluše Vítečková

Školitel: doc. PhDr. Jiří Buriánek, CSc.

České Budějovice, 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji disertační práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své disertační práce, a to – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zdravotně sociální fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Poděkování

Děkuji tímto svému školiteli panu doc. PhDr. Jiřímu Buriánkovi, CSc. za odborné vedení, cenné rady, pomoc a velkou podporu během celého studia a psaní disertační práce.

Současně děkuji svému manželovi a svým dětem za oporu a pochopení, které mi během studia a psaní disertační práce poskytovali a bez nichž by tato práce vůbec nemohla vzniknout.

Poděkování patří i nesezdaným párům, které mi poskytly rozhovor.

ABSTRAKT

Ač nelze spojovat nárůst počtu dětí narozených mimo manželství pouze s rozšířením nesezdaného soužití, přesto lze předpokládat, že jde přibližně o polovinu dětí narozených právě do těchto svazků. Disertační práce „Nesezdané soužití párů s dětmi“ je hloubkovou analýzou právě tohoto typu soužití, ve kterém jsou vychovávány děti. Základní výzkumná otázka je „Jaká je motivace k životu v nesezdaném soužití s dětmi? Proč se rodiče dětí nevezali?“

Teoreticko-empirická východiska seznamují se základními pojmy zčásti vtaženými do historického kontextu, s typologií nesezdaného soužití. Vzhledem k tomu, že má sociální práce multidisciplinární charakter, je zde nastíněno mezioborové prolínání. Dále jsou prezentovány výsledky výzkumů vztahujících se k vybraným aspektům nesezdaného soužití. Zmíněn je i dopad tohoto soužití do sociální a zdravotní oblasti, teoretická východiska.

Výzkumná část kopíruje linii empirických východisek. Navazuje na šetření SEPM 2006 realizované Sociologickým ústavem AV ČR. Je analýzou dat získaných kvalitativním šetřením. Byl zvolen design vícečetné případové studie. Empirická část je, stejně tak jako teoretická, členěna na základě vybraných aspektů, které však tvoří celek v případě odpovědi na základní výzkumnou otázku. S otázkou, proč se rodiče dětí nevezali, souvisí jak trajektorie tohoto typu soužití, tak otázka rodičovství, včetně postojů k manželství a k nesezdanému soužití. Podstatná část je věnovaná interpretovaným důvodům pro život v nesezdaném soužití. V rámci kvalitativního výzkumu byla zjištěna široká škála uváděných motivů. Jde však o určitou racionalizaci stavu, ke kterému dochází především na základě možnosti společného bydlení bez nutnosti uzavřít sňatek, okolností. Poslední částí prezentovaných výsledků je porovnání rodiny vzniklé nesezdaným soužitím a manželstvím z pohledu nesezdaných, přičemž kromě právního hlediska není mezi těmito typy rodin spatřován rozdíl. Byla zmíněna otázka pojmenování, kde je oproti manželství shledán problém, který může vést i k určité neukotvenosti. V rámci diskuse jsou zodpovídány výzkumné otázky.

Přínos disertační práce spatřuji v hloubkové analýze jevu, který je považován za novou formu rodiny. Současně vidím přínos ve zvoleném výzkumném vzorku, neboť jde napříč věkem, vzděláním, výchozím rodinným stavem i délkou soužití. Dále pak v genderové vyváženosti – byly uskutečněny rozhovory jak s ženami, tak jejich partnery.

V rámci ohniskového rozhovoru bylo možné navíc pozorovat konfrontaci partnerů. Vzhledem k tomu, že je rodičovství mimo manželství spojováno především s lidmi s nižším vzděláním a nízkým příjmem a že okres Český Krumlov patří mezi oblast s vyšším počtem dětí narozených mimo manželství, považuji za podstatné, že mezi respondenty byli i ti, kteří splňovali tato hlediska. Navíc se podařilo nahlédnout do nesezdaného soužití mezi páry z romského etnika.

Motivací k životu v manželství by bylo především nastavení takových podmínek, aby bylo pro páry manželství výhodnější než život v nesezdaném soužití.

ABSTRACT

Although the increase in the number of children born outside marriage is not only linked to the enlargement of unmarried cohabitation, yet it can be assumed, that it is responsible for about half of the children being born to these unions. PhD thesis "Cohabitation of unmarried couples with children" is an in-depth analysis of precisely this type of co-existence, in which children are raised. The basic research question is "What is the motivation to live in an unmarried cohabitation with children? Why haven't their parents got married? "

Theoretical and empirical bases show the basic concepts, partially retracted into the historical context, with the typology of unmarried cohabitation. Given that social work is multi-disciplinary in nature, a cross diffusion is drawn. The results of research are also presented, related to some aspects of unmarried cohabitation. Also mentioned is the impact of this cohabitation on the social and health policy and theoretical foundation.

The research copies the line of empirical grounds, follows the SEPM 2006 investigation carried out by the Institute of Sociology AS CR, and is the analysis of data obtained from the qualitative inquiry. The design of multiple case study was selected. The empirical part is, as well as the theoretical, divided on the basis of some aspects of which form a whole, in case of an answer to the basic research question. With the question of why the parents did not get married, relates the trajectory of this type of cohabitation, as well as the issue of parenting, including attitudes towards marriage and unmarried cohabitation. A substantial part is devoted to the interpreted reasons for living in unmarried cohabitation. The research, has reported and identified a wide range of themes. However, there is a certain rationalization of the state, which occurs primarily with the possibility of a shared housing, circumstances. The last part of the presented results is to compare a family originated by unmarried cohabitation, and marriage, from the perspective of unmarried couples, and apart from the legal perspective, these types of families are seen as no different. Also mentioned was the question of what to call them? where compared to marriage, there is a problem that can lead to a certain instability. Within the discussion, the survey questions are answered.

The contribution of the dissertation work, I see in-depth analysis of the phenomenon, which is considered a new form of family. At the same time, I see a benefit to the chosen sample size, it cuts across age, education, baseline marital status and the length of cohabitation. Furthermore, in the gender balance – there were both women and their partners interviewed. During the interview, it was possible to observe confrontation between partners. Given that parenthood outside marriage, is mostly associated with people with low education and low income, and the District of Český Krumlov is one of the regions with a higher number of children born outside marriage, I consider it essential that the respondents were those that met the mentioned aspects. In addition, it has been managed to look into cohabitations between unmarried couples from Roman ethnics.

Increasing marriages, a major motivation for life in marriage, would mainly be in the setting of such conditions, so for couples, marriage is better than living in unmarried cohabitation.

OBSAH

ÚVOD	11
1 SOUČASNÝ STAV: TEORETICKO-EMPIRICKÁ VÝCHODISKA	13
1.1 Nesezdané soužití	13
1.1.1 <i>Nesezdané soužití</i>	13
1.1.2 <i>Nesezdané soužití z různých úhlů pohledu</i>	15
1.1.3 <i>Typologie nesezdaného soužití</i>	18
1.1.4 <i>Rodina</i>	22
1.1.4.1 <i>Rodina v postmoderní době</i>	24
1.2 Vybrané aspekty nesezdaného soužití	27
1.2.1 <i>Výskyt nesezdaného soužití</i>	28
1.2.2 <i>Charakteristika nesezdaného soužití</i>	33
1.2.3 <i>Postoje k nesezdanému soužití</i>	38
1.2.4 <i>Motivace k nesezdanému soužití</i>	43
1.2.5 <i>Rodičovství v nesezdaném soužití</i>	47
1.2.6 <i>Plány do budoucna</i>	50
1.2.7 <i>Rozdíl mezi nesezdaným soužitím a manželstvím</i>	52
1.2.8 <i>Legislativní rámec nesezdaného soužití</i>	55
1.3 Dopad nesezdaného soužití párů s dětmi do sociální a zdravotní oblasti	58
1.3.1 <i>Sociální oblast</i>	58
1.3.2 <i>Zdravotní oblast</i>	63
1.4 Teoretická východiska sociální práce	66
2 CÍL PRÁCE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY A OBJEKT VÝZKUMU	71
3 METODIKA	73
3.1 Teoretické paradigma výzkumu	74
3.2 Výzkumný design – vícečetná případová studie	75
3.3 Metody získávání dat	76

3.3.1	<i>Rozhovor</i>	76
3.3.2	<i>Dotazník</i>	77
3.3.3	<i>Pozorování</i>	77
3.3.4	<i>Internetová diskuse</i>	78
3.4	Kritéria kvality výzkumu	78
3.5	Výzkum „Nesezdané soužití párů s dětmi“	82
3.5.1	<i>Charakteristika a výběr výzkumného vzorku</i>	82
3.5.2	<i>Scénář a provádění rozhovoru</i>	86
3.5.3	<i>Doplňkové techniky sběru dat</i>	87
3.5.4	<i>Analýza materiálu</i>	87
3.5.5	<i>Kontrola kvality výzkumu</i>	88
4	VÝSLEDKY	91
4.1	Trajektorie rodičovství v nesezdaném soužití	91
4.1.1	<i>Plánované rodičovství v nesezdaném soužití</i>	91
4.1.2	<i>Neplánované rodičovství v nesezdaném soužití</i>	91
4.2	Typologie nesezdaného soužití párů s dětmi	93
4.2.1	<i>Programové rodičovství v nesezdaném soužití</i>	93
4.2.2	<i>Nesezdané páry plánující svatbu po narození dítěte</i>	93
4.2.3	<i>Plánované rodičovství v nesezdaném soužití s otevřenou budoucností</i>	93
4.2.4	<i>Neplánované rodičovství v nesezdaném soužití s otevřenou budoucností</i>	93
4.2.5	<i>Kompromisní řešení</i>	93
4.3	Postoje, pohled na nesezdané soužití a manželství	94
4.3.1	<i>Postoje k nesezdanému soužití</i>	94
4.3.2	<i>Postoje k manželství</i>	94
4.3.3	<i>Interpretace postojů okolí k nesezdanému soužití</i>	96
4.3.4	<i>Interpretace postojů původní rodiny k nesezdanému soužití</i>	97
4.3.5	<i>Postoj nesezdaných ke svatbě</i>	98

4.3.6	<i>Postoj k manželství ve vztahu k dítěti</i>	100
4.3.7	<i>Otázka volby příjmení pro dítě a možné dopady</i>	102
4.3.8	<i>Postoje vyplývající z internetové diskuse</i>	104
4.4	Motivace k nesezdanému soužití párů s dětmi	106
4.4.1	<i>Vnější důvody</i>	106
4.4.1.1	<i>Okolnosti</i>	106
4.4.1.2	<i>Vliv prostředí, sociálního okolí</i>	106
4.4.2	<i>Vnitřní důvody</i>	106
4.4.2.1	<i>Důvody týkající se vztahu samotného</i>	106
4.4.2.2	<i>Osobnost</i>	106
4.4.3	<i>„SEPM 2006“ – „Nesezdané soužití párů s dětmi“</i>	109
4.4.4	<i>Genderové hledisko</i>	110
4.5	Plány do budoucna	112
4.6	Nesezdané soužití párů s dětmi versus manželství	113
4.6.1	<i>Stabilita</i>	113
4.6.2	<i>Péče o děti a domácnost</i>	115
4.6.3	<i>Hospodaření</i>	117
4.6.4	<i>Legislativní rámec</i>	121
4.6.5	<i>Pojmenování v nesezdaném soužití</i>	125
5	DISKUSE A ZÁVĚREČNÉ SHRNU TÍ	126
	ZÁVĚR	139
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	142
	KLÍČOVÁ SLOVA	156
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	157
	SEZNAM TABULEK, GRAFŮ, OBRÁZKŮ A MODELŮ	158
	SEZNAM PŘÍLOH	159

ÚVOD

K trendům současného demografického vývoje patří nejen odkládání sňatků do vyššího věku, pokles sňatečnosti a vysoký počet rozvodů, ale i nárůst mimomanželské plodnosti. Od počátku devadesátých let se mění posloupnost kroků k založení rodiny. Sexuální život již není podmíněn manželstvím a lidé spolu začínají rovnou žít – bez sňatku. Oslabuje se následnost „vstup do manželství → rodičovství“ a roste počet dětí, které se rodí do nesezdaných soužití. Slábne potřeba legitimizovat početí dítěte sňatkem, což dokládá skutečnost, že podíl těhotných nevěst poklesl za posledních deset let o více než polovinu. S těmito trendy úzce souvisí i rozšíření nesezdaného soužití, které je veřejným míněním všeobecně přijímáno (především jako předstupeň manželství). Nejedná se ale pouze o nesezdané soužití „na zkoušku“ před vstupem do manželství, o nesezdané soužití bezdětných, ale v posledních letech jde i o soužití, do kterého se rodí děti. Je proto možné hovořit o nové formě rodiny, alternativě manželství. V některých zemích se dokonce stává sociální normou.

Z nesezdaného soužití párů s dětmi mohou plynout důsledky zasahující do sociální oblasti nejen v případě ukončení vztahu, ale i v případě fungující této formy rodiny. Nesezdaní, stejně jako jejich děti, mohou být vystavováni tlaku okolí. Děti musí přijmout fakt, že jejich rodiče nejsou manželé, že mají různá příjmení. Samotní nesezdaní pro sebe nemají adekvátní pojmenování, které by definovalo jejich pozici. Tomuto soužití bývá také připisována menší stabilita a z jeho rozpadu mohou plynout důsledky závažnější než v případě ukončení manželství. Rodiče dítěte mají k dítěti stejná práva a povinnosti, ať jsou manželé či žijí v nesezdaném soužití. Jiné je to v případě důsledků rozpadu vztahu mezi partnery, které mohou následně zasahovat jak do sociální oblasti, tak se mohou promítat i do oblasti zdravotní.

Objektem výzkumu jsou nesezdané páry, které mají dítě (děti) a jsou oba jeho (jejich) biologickými rodiči. Základní výzkumná otázka spočívá v poznání důvodů, které vedou k rodičovství v nesezdaném soužití. Současně jde o hloubkovou analýzu nesezdaného soužití párů s dětmi.

Vzhledem k tomu, že má sociální práce multidisciplinární charakter, je teoretická část disertační práce věnována nejen základním pojmům, které jsou začleněny do historického kontextu, ale také psychologickému, sociologickému a demografickému pohledu. Dále vybraným aspektům nesezdaného soužití, včetně

legislativního rámce nesezdaného soužití. Jestliže má být sociální práce úspěšná, je potřebné co možná nejdokonaleji poznat svět potenciaálního klienta. Současně by kvantitativní a kvalitativní výzkumy neměly stát proti sobě, ale měly by se vzájemně doplňovat. Z této pozice vycházím, a proto je teoretická část disertační práce věnována průzkumům týkajícím se nesezdaného soužití, vycházejícím z kvantitativních dat a praktická část kopíruje stejnou linii, jen s tím rozdílem, že jde o výsledky na základě konkrétních případových studií.

Přínos své práce vidím nejen v hloubkové analýze témat vztahujících se k hlavní výzkumné otázce, ale také ve sledování genderového hlediska, když byly dotazovány jak ženy, tak byly rozhovory uskutečněny i s muži. Nesezdané soužití a okolí je v nepřetržité vzájemné interakci a ambicí mé disertační práce je poznat hlouběji novou formu rodiny, ve které jsou vychovávány děti.

„...Pro mě je to alternativní cesta, která má právo na svoji existenci, pokud lidem vyhovuje...je to jako rozhodnutí dávat krev, nemít televizi...to není nic, co by se muselo vysvětlovat.“

(Tomáš, 31 let, NS – 8 let, děti 1 a 6 let)

1 SOUČASNÝ STAV: TEORETICKO–EMPIRICKÁ VÝCHODISKA

1.1 NESEZDANÉ SOUŽITÍ

1.1.1 Nesezdané soužití

Nesezdané soužití [ale i „nesezdaná kohabitace“ (unmarried cohabitation)] je nejfrekventovanějším výrazem pro dlouhodobější životní společenství dvou osob odlišného pohlaví, které žijí ve svazku podobném manželství, aniž by byly oficiálně sezdány.^{1:2} Jednotné označení však pro toto soužití neexistuje. Český statistický úřad užívá např. termín „faktické manželství“. V médiích se objevuje označení „život na psí knížku“, „život na hromádce“. Dalšími termíny, jež používají zahraniční odborníci³, jsou např. „společné soužití“ (living together), „konsensuální svazek“ (consensual union), „manželství na zkoušku“ (trial marriage) atd.

Přestože nejde o nový jev, jsou nesezdaná soužití často označována za „moderní“ variantu partnerského života⁴. Jak totiž uvádí KALIBOVÁ⁵, ve své současné formě je nesezdané soužití něco zcela nového jak z hlediska kvantity, tak i kvality. BOLOGNE⁶ ve své knize „Svatby: Dějiny svatebních obřadů na západě“ věnuje nemalou část historii nesezdaného soužití (konkubinátu). Zmiňuje, že již u většiny starověkých národů existoval vedle „opravdové svatby“ volnější svazek – u Germánů např. Friedelehe, u Římanů concubinat. Problém nastal až s výhradním uplatňováním duchovního sňatku Krista a jeho církví. Nesezdané soužití tím nezmizelo, bylo stavěno středověkým konsensualismem na roveň sňatku, avšak bylo tajné. Volný svazek se doopravdy zrodil až po tridentském koncilu (1545), který uvrhl do ilegálního konkubinátu všechny dvojice, které nebyly sezdány před oltářem. V 19. století se pak volné svazky objevily ve velké míře – a to zejména v lidových vrstvách ve městech. Důvodem bylo přesvědčení, chudoba nebo se dělnické páry z nevědomosti daly často dohromady, aniž by s tím chodily za starostou nebo farářem. Často bylo poukazováno, že velké rozšíření nesezdaného soužití souvisí s nestálostí bydliště, chudobou a životem

¹ HRUŠÁKOVÁ, M. – KRÁLÍČKOVÁ, Z., *České rodinné právo*, 2006, s. 163.

² RABUŠIC, L., *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, s. 193.

³ FREEMAN, LYON, 1983 In RABUŠIC, L., *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, s. 193.

⁴ HAMPLOVÁ, D. – PIKÁLKOVÁ, S., *Manželství, nesezdané soužití a partnerský vztah*, 2002, s. 127.

⁵ KALIBOVÁ, K. et al., *Demografie (nejen) pro demografy*, 2009, s. 79.

⁶ BOLOGNE, J. C., *Svatby: Dějiny svatebních obřadů na západě*, 1997, s. 285 – 312.

ze dne na den (částečná analogie s úvahami některých autorů o současných důvodech rozšíření – viz dále). V souvislosti se svatbou se též hovořilo o složitosti systému, komplikovaných formalitách, vůči kterým mají chudí nechuť a nedůvěru. BOLOGNE⁷ též uvádí, že se na manželský systém snaží zaútočit v 19. století i romantická literatura, v níž je vyzdihován proti zbytečnému úřednímu potvrzení čistý cit a volný svazek je považován za přirozenější. Ve 20. století si společnost sama nachází východisko, je oficializován pozdní sňatek po několikanásobných zkušenostech s volným svazkem. Po druhé světové válce dochází k vzestupu sňatečnosti, legitimním svazkům nahrává ekonomická euforie. V padesátých letech dochází ve Spojených státech a Skandinávii k sexuální revoluci, ve Francii a u nás koncem let šedesátých. Od té doby dochází i k vzestupu trvalých volných svazků (v České republice výrazněji až po roce 1989).⁸

Jak uvádí HAMPLOVÁ⁹, někdy se nesezdaná soužití označují za ekvivalent manželství se všemi jeho typickými znaky až na výjimku uzavření formálního svazku. Empirické studie však dle ní poukazují na to, že toto ztotožňování není možné, neboť existují rozdíly mezi charakterem manželských dvojic a dvojic žijících v nesezdaném soužití. Podotýká, že tyto studie nerozlišují jednotlivé typy nesezdaných soužití a je tedy otázkou, zda se rozdíly mezi partnerskými dvojicemi týkají všech nesezdaných soužití, nebo jestli se jednotlivé typy nesezdaných soužití liší (např. dlouhodobá od krátkodobých atp.). Podle HAMPLOVÉ – PIKÁLKOVÉ¹⁰ je nesezdané soužití spíše přechodnou fází před uzavřením manželského svazku a nejedná se dle nich o náhradu tradičního legálního manželství. Nelze však v této fázi určit, zda se jedná o předstupeň manželství či dlouhodobá soužití, neboť není možné vědět, která z nesezdaných soužití se v manželství opravdu promění.

⁷ BOLOGNE, J. C., *Svatby: Dějiny svatebních obřadů na západě*, 1997, s. 287 – 312.

⁸ BOLOGNE, J. C., *Svatby: Dějiny svatebních obřadů na západě*, 1997, s. 287 – 312.

⁹ HAMPLOVÁ, D., *Výsledky šetření rodiny a reprodukce (FFS)*, 2001, s. 51.

¹⁰ HAMPLOVÁ, D. – PIKÁLKOVÁ, S., *Manželství, nesezdané soužití a partnerský vztah*, 2002, s. 127 – 146.

1.1.2 Nesezdané soužití z různých úhlů pohledu

Sociální práce má multidisciplinární charakter a jedním z podstatných znaků vědy je mezioborové prolínání, a tak je možné se i na nesezdané soužití dívat z různých úhlů pohledu. Může jít o sociologický, demografický, psychologický pohled, ale též o pedagogický, právní atp.

Sociologové mohou zkoumat intenzitu jeho rozšíření a identifikovat ty, kteří v tomto partnerství žijí; analyzovat postoje veřejnosti k tomuto typu soužití; srovnávat manželství a nesezdané soužití z hlediska typologie osob, které volí jednu či druhou formu nebo jejich kombinaci (srovnávat z hlediska stability, výhod a nevýhod, právních aspektů apod.).¹¹ Ze sociologů zabývajících se nesezdaným soužitím je možné zmínit např. Iva Možného, Ladislava Rabušice, Danu Hamplovou. Ze zahraničních autorů je to pak např. Francois de Singly, Kathleen Kiernann, Evelyne Sullerolot.

Demografie se rodinou, tedy i nesezdaným soužitím, zabývá z hlediska biologicko-reprodukčního. Pokud jde o pohled na nesezdaná soužití v demografickém kontextu, pak se touto problematikou zabývala Ludmila Fialová, Jitka Rychtaříková, Tomáš Katrňák, Ivo Možný, Ladislav Rabušic, Dana Hamplová. Jejich práce současně zaujímají sociologickou perspektivu, neboť demografické změny je třeba vidět též v sociálním, ekonomickém a kulturním kontextu.¹² Další publikací, kde je nastíněn vývoj demografického chování, je práce Jany Chaloupkové a Petry Šalamounové – „*Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*“. Hlavním demografickým zdrojem jsou data Českého statistického úřadu. Oproti údajům jako je porod, úmrtí, svatba, rozvod, však není nesezdané soužití nikterak podchyceno, chybí dostatek dat.

Psychologické hledisko je možné spojit např. se jmény jako je Petr Šmolka, Pavel Říčan, Ivo Plaňava, Marie Vágnerová a Oldřich Matoušek. V souvislosti s psychologickým pohledem bych zmínila především otázku svatby. Jak uvádí ŠMOLKA¹³, úskalím nesezdaného soužití může být mj. absence svatebního rituálu, jenž v západní židovsko-křesťanské kultuře měl a má svůj význam. Otázkou podle něho je,

¹¹ PALONCYOVÁ, J., *Rodinné chování mladé generace: závěrečná zpráva z „Biografického výzkumu mladé generace 2002“*, 2002, s. 26.

¹² HAŠKOVÁ, H. – RABUŠIC, L., *K nízké sňatečnosti v České republice*, 2008, s. 11.

¹³ ŠMOLKA, P., *Muž a žena – návod k použití*, 2004, s. 35.

zda bychom se o tento rituál měli dobrovolně ochuzovat. PLAŇAVA¹⁴ svatbu řadí mezi nejvýznamnější dny lidského života. Společně se dnem narození, posledním dnem života, je den, kdy dva lidé zpečetí své rozhodnutí žít společně a mít dítě či děti, na předních místech těchto nejvýznamnějších dnů. Tyto dny jsou dávány do souvislosti s rituály a ceremoniály. Svatba je svým způsobem oznámením blízkému a vzdálenějšímu okolí, že vzniká nové lidské společenství – manželství. Současně se mění poměry mezi partnery, končí období namlouvání a volné milostné soutěže. BOLOGNE¹⁵ vidí v tomto rituálu přechod od dospívání k dospělosti, kdy se nezodpovědný svobodný muž musí postarat o rodinu: „*Ve společnosti, která přišla o všechny iniciační rituály, je svatba jediný způsob, jak změnit postavení, zbavit se staré kůže, navždy se rozjet s minulostí.*“ I VÁGNEROVÁ¹⁶ zmiňuje přijetí nové role, která se stává významnou součástí osobní identity. Manželství je poté jedinou aktuálně existující formou institucionalizace párového vztahu. Míra spokojenosti mladých lidí však v manželství stále klesá. Manželství přináší určité povinnosti a omezení, současně má méně výhod. Proto je podle ní pro mnohé mladé lidi přitažlivější alternativní styl svobodného života či právě nesezdané soužití.

Nesezdané soužití je dáváno do souvislosti se změnami demografického chování, je tedy nutné uvést existenci různých pohledů na tyto změny. Je možné na ně pohlížet z hlediska dvou teorií, které uvádí HAMPLOVÁ¹⁷. Jde o normativní teorie, které vidí za změnami rodinného chování především změny hodnotové. V nesezdaném soužití je spatřována nezávislost a vhodná alternativa manželství, která s sebou nese méně závazků. Dále jde o teorie racionální volby, které poukazují na změnu objektivních podmínek, analyzují faktory, které vstupu do manželství brání či naopak podporují.¹⁸ Jedni v souvislosti se změnami demografického chování hovoří o krizi rodiny, druzí o přirozeném vývoji. Skepticky se k aktuálnímu trendu staví SULLEROTOVÁ¹⁹ (patrně i z názvu její knihy – „*Krise rodiny*“), která vidí v nesezdaném soužití odmítání sňatku. Křehkost a nejistota světa a tedy i vztahů

¹⁴ PLAŇAVA, I., *Spolu každý sám*, 1998, s. 106 – 108.

¹⁵ BOLOGNE, J. C., *Svatby: Dějiny svatebních obřadů na západě*, 1997, s. 309.

¹⁶ VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*, 2000, s. 333 – 341.

¹⁷ HAMPLOVÁ, D., *Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním*, 2003b, s. 9 – 20.

¹⁸ HAMPLOVÁ, D., *Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním*, 2003b, s. 9 – 20.

¹⁹ SULLEROTOVÁ, E., *Krise rodiny*, 1998.

interpretuje BAUMAN²⁰. Podle něho existuje silná tendence zacházet i se vztahy a partnerstvím jako s věcmi, které je třeba spotřebovat, nikoli produkovat. Dochází k mizení a oslabování, rozpadu a rozkladu lidských svazků, komunit a partnerství. „Závazky typu „dokud nás smrt nerozdělí“ se mění v kontrakty typu „dokud uspokojení trvá“.“²¹ Podle KELLERA²² lze považovat za projev „krize rodiny“ to, že manželský svazek ztrácí svoji nadindividuální závaznost a z rodiny se stává jen jakási průchozí instituce. Skepticky se na vývoj dívá i BECK²³. Podle něho byly ještě v šedesátých letech rodina, manželství a povolání dalekosáhle závazné jako spojení životních plánů, životních poměrů a biografí. Od šedesátých let se však rozšířily ve všech výše zmíněných bodech možnosti a tlaky volby. K těm, kteří mají skeptický pohled na rodinu a její přeměnu, je možné řadit i MOŽNÉHO²⁴, MATULNÍKA²⁵, de SINGLYHO²⁶. Naopak na nesezdané soužití jako na jev, který souvisí spíše s přirozeným vývojem, který sice ohrožuje manželství, ale nikoliv zásadním způsobem, se dívají např. HAMPLOVÁ – PIKÁLKOVÁ²⁷. Stejně tak i HAŠKOVÁ – RABUŠIC²⁸ a DŽAMBAZOVIČ²⁹, kteří nevidí v nesezdaném soužití vážnější ohrožení pro manželství, neboť je většinově vnímáno jako předstupeň manželství.

²⁰ BAUMAN, Z., *Tekutá modernita*, 2002, s. 259.

²¹ BAUMAN, Z., *Tekutá modernita*, 2002, s. 259.

²² KELLER, J., *Soumrak sociálního státu*, 2005, s. 23.

²³ BECK, U., *Riziková společnost: Na cestě k jiné moderně*, 2004, s. 162 – 165.

²⁴ MOŽNÝ, I., *Moderní rodina: mýty a skutečnost*, 1990.

²⁵ MATULNÍK, J. et al., *Rodina v ohrožení – výzva pre sociálne vedy*, 2002, s. 9 – 29.

²⁶ SINGLY, F. de, *Sociologie současné rodiny*, 1999.

²⁷ HAMPLOVÁ, D. – PIKÁLKOVÁ, S., *Manželství, nesezdané soužití a partnerský vztah*, 2002, s. 127 – 147.

²⁸ HAŠKOVÁ, H. – RABUŠIC, L., *K nízké sňatečnosti v České republice*, 2008, s. 9 – 33.

²⁹ DŽAMBAZOVIČ, R., *Rodina a demografický vývoj*, 2003, s. 229 – 266.

1.1.3 Typologie nesezdaného soužití

Nesezdané soužití může mít různé podoby, může se jednat o partnery svobodné, rozvedené apod., může jít o krátkou známost, dlouhodobé soužití, v budoucnu mohou partneři plánovat svatbu či nikoliv. Stejně jako není jednotné pojmenování, není jednotná ani typologie nesezdaného soužití. Např. MOŽNÝ³⁰ uvádí dělení do tří vyhraněných a jedné přechodné formy kohabitantů:

1. *faktické manželství* – zakládá vztah druhá a družky se všemi legislativně formulovanými důsledky, které se podobají právním důsledkům manželského svazku; u rozvedených, ovdovělých či právně vázaných k jinému partnerovi
2. *snoubenecké soužití* – „manželství na zkoušku“, po čase se mění v manželství
3. *soužití svobodných párů* – bez dlouhodobého společného projektu, neorientované k pozdějšímu sňatku
4. *soužití rozvedených* – dynamická, vnitřně nesourodá skupina, podle dalšího vývoje je v tomto soužití založena pozdější orientace do jednoho z výše uvedených typů.

RABUŠIC³¹ modelově rozfázoval životní cyklus z hlediska uzavírání a rozpadu partnerských svazků způsobem uvedeným v grafu 1. Na základě uvedeného modelu hovoří o čtyřech základních podobách nesezdaného soužití:

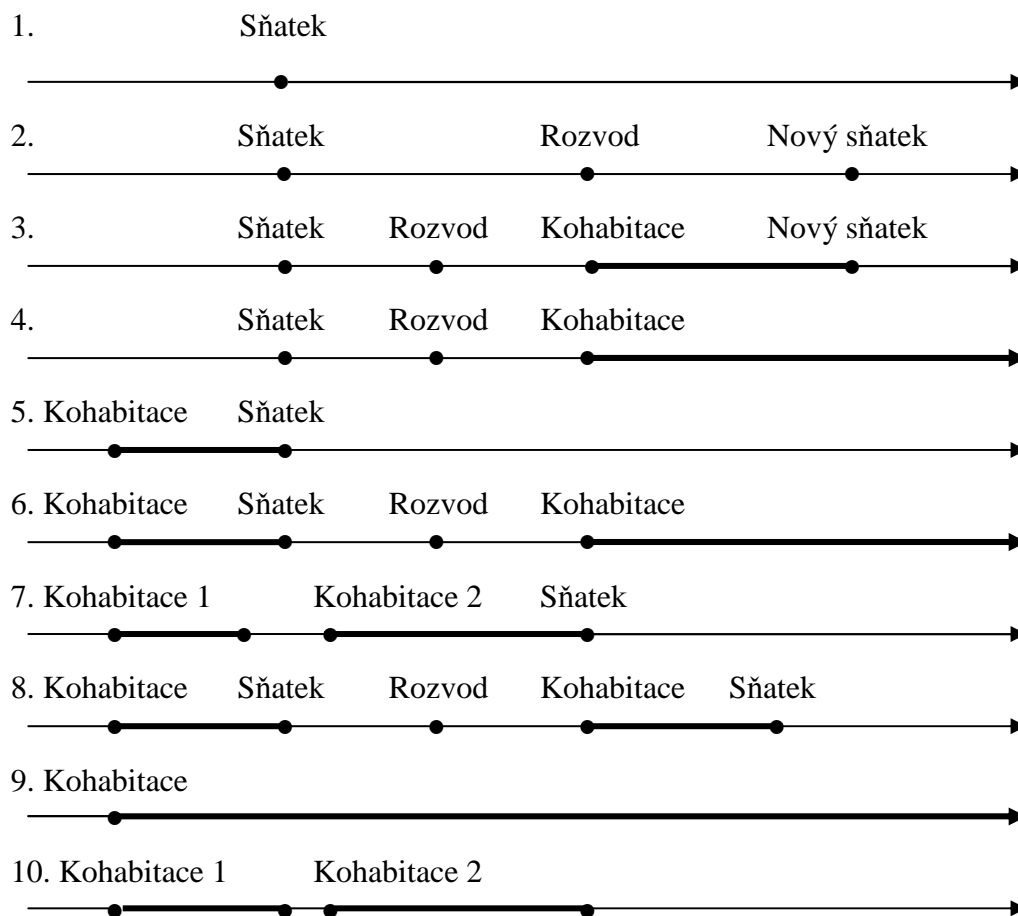
- (1) *Soužití porozvodové*, což je soužití lidí, kteří si již prošli rozvodem a kteří většinou nemíní uzavírat nový sňatek. V grafické typologii mu odpovídá typ čtvrtý.
- (2) *Soužití snoubenecké* nastává u těch partnerů, kteří někdy – v blízké či vzdálenější budoucnosti – pomýšlejí na to, že se vezmou. Tento druh soužití je tedy moderní variantou cesty do manželství a na obrázku je reprezentován typem pátým.
- (3) *Soužití dočasné* může nastat v případě dvou mladých lidí, kteří teprve začínají svou milostnou a sexuální dráhu a ještě nepomýšlejí na sňatek – nahrazuje zde dobu „chození spolu“ v tradičním vzorci (typ sedmý). Nebo vzniká v době po rozvodu, kdy rozvedený/rozvedená ještě nepomýšlí na nové manželství, ale nechce žít sám/sama, a tak si dočasně nachází partnera/partnerku (typ osmý). Tento vztah může končit manželstvím, ale také rozpadem kohabitace a navázáním kohabitace další.

³⁰ MOŽNÝ, I., *Kapitoly ze sociologie rodiny*, 1987, s. 112 – 114.

³¹ RABUŠIC, L., *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, s. 196.

(4) *Soužití namísto manželství*, tedy soužití mladých lidí, kteří nemíní uzavřít sňatek (typ devátý a desátý). Je to forma vztahu rozvinutého skandinávského typu, v němž se rodí i děti.³²

Graf 1: Modelové rozfázování životního cyklu z hlediska uzavírání a rozpadu partnerských svazků

Zdroj: Rabušic³³

³² RABUŠIC, L., *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, s. 197.

³³ RABUŠIC, L., *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, s. 196.

MLÁDEK – ŠIROČKOVÁ³⁴ dělí nesezdaná soužití podobným způsobem, zmiňují dva základní typy, které dále člení na dva subtypy:

1. *Předmanželské kohabitace* – partneři se dohodli na společném soužití a s určitou pravděpodobností se jejich vztah zformalizuje uzavřením manželství. Podle intenzity a vývoje partnerských vztahů je možné rozlišit dva subtypy:

a) Kohabitace jako testování partnerství („manželství“ na zkoušku) – záměrem tohoto soužití je prověřit si vzájemnou vhodnost pro dlouhodobé soužití v konkrétních podmínkách společné domácnosti. V budoucnu je se zformalizováním tohoto soužití počítáno.

b) Kohabitace jako předstupeň manželství – jde o silnější vazby, partneři jsou přesvědčení o manželství, odkládají jej z rozličných důvodů.

2. *Kohabitace jako dlouhodobé účelové spolužití* – partneři sdílejí společnou domácnost, ale nechtějí svůj vztah v budoucnu zformalizovat uzavřením manželství. Opět je možné rozlišit dva subtypy:

a) Kohabitace jako alternativa manželství – soužití podobné manželství, v rámci tohoto soužití jsou vychovávány i děti (především jde o rozvedené partnery).

b) Kohabitace jako funkční partnerství – partneři se spolu dohodli, jde o soužití z důvodu praktických výhod společné domácnosti.

Podle BUMPASSE – SWEETA³⁵ je možné hovořit o těchto vztazích: vztah, který trvá přibližně 2 roky a potom končí buď vstupem do manželství, nebo rozchodem (asi 1/2 nesezdaných párů); předstupeň manželství; dlouhotrvající vztah, u něhož je malá pravděpodobnost, že skončí manželstvím (asi 1/10 nesezdaných párů).

BUCHLER et al.³⁶ při výzkumu sociálních a demografických vlastností nesezdaně žijících v Austrálii užívají typologie, která dělí nesezdané páry podle vůle uzavřít manželství a podle předchozího rodinného stavu (tzn., zda partneři byli či nebyli sezdáni):

1) *předmanželsky kohabituující* (kteří ještě nebyli v manželském svazku a chtějí do něj vstoupit)

³⁴ MLÁDEK, J. – ŠIROČKOVÁ, J., Kohabitácie ako jedna z foriem partnerského spolužitia obyvateľstva Slovenska, 2004, s. 426 – 427.

³⁵ BUMPASS – SWEET, 1989 In BROWN, L. S. – BOTH, A., Cohabitation versus Marriage: A Comparison of Relationship Duality, 1996, s. 668.

³⁶ BUCHLER, S. et al., The social and demographic characteristics of cohabiters in Australia, 2009, s. 24.

2) *dlouhodobě kohabituující* (kteří ještě nebyli v manželském svazku a nechtějí do něj vstoupit)

3) *kohabituující zřikající se manželského svazku* (kteří již byli sezdáni a nemají v úmyslu do manželství opět vstoupit)

4) *kohabituující idealizující manželství* (kteří již byli sezdáni a mají v úmyslu do manželství opět vstoupit). Výše zmíněné skupiny nemusí být statické – kohabituující se mohou přesouvat z jedné skupiny do druhé.

Je zajímavé, že např. RABUŠIC³⁷, MLÁDEK – ŠIROČKOVÁ³⁸ aj. používají termín *kohabítace* ve smyslu soužití nesezdaných partnerů, ač se tento termín v Sociologickém slovníku³⁹ vůbec nenachází. V překladovém anglicko-českém slovníku⁴⁰ je u hesla *cohabitation* užití ve dvou významech, totiž 1. život muže a ženy ve společné domácnosti beze sňatku a 2. *kohabítace, koitus, soulož.* Najdeme-li heslo *kohabítace* v Akademickém slovníku cizích slov⁴¹, pak u něj nacházíme výklad jediný, a to ten, který je ve zmíněném překladovém slovníku označen jako význam 2. Je tedy možné konstatovat, že někteří česky a slovensky píšící sociologové užívají termínu *kohabítace/kohabítacia* v rozporu s právě uvedenými slovníkovými údaji. Současně je třeba podotknout, že tyto údaje nemusí odpovídat aktuálnímu odbornému diskursu, odborná terminologie se řídí světovými standardy komunikace, a tak dochází k převzetí významu 1. u anglického výrazu *cohabitation* a k jeho počeštění/poslovenštění.

Všechny typologie lze zestručnit tak, jak to udělala HAMPLOVÁ - PIKÁLKOVÁ⁴², které dělí nesezdané páry pouze na předmanželská nesezdaná soužití a dlouhodobá nesezdaná soužití. Je možné vycházet z toho, co je, zda se jedná o svobodné, rozvedené, ovdovělé, či kombinace stavů, ale o budoucnosti je možné pouze spekulovat. Za velmi zdařilou považuji typologii, kterou uvádějí BUCHLER et al.⁴³, přestože zde postrádám – stejně jako u ostatních – situaci, kdy jde o kombinaci různých výchozích rodinných stavů. Další, co ve zmíněných typologiích chybí je to, na co naráží

³⁷ RABUŠIC, L., *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, s. 196.

³⁸ MLÁDEK, J. – ŠIROČKOVÁ, J., *Kohabítacie ako jedna z foriem partnerského spoluzitia obyvateľstva Slovenska*, 2004, s. 426 – 427.

³⁹ GEIST, B., *Sociologický slovník*, 1992.

⁴⁰ HAIŠ, K. – HODEK, B., *Velký anglicko-český slovník*, 1984, s. 351.

⁴¹ PETRÁČKOVÁ, V. – KRAUS, J. et al. *Akademický slovník cizích slov*, 1995, s. 395.

⁴² HAMPLOVÁ, D. – PIKÁLKOVÁ, S., *Manželství, nesezdaná soužití a partnerský vztah*, 2002, s. 128 – 132.

⁴³ BUCHLER, S. et al., *The social and demographic characteristics of cohabiters in Australia*, 2009, s. 24.

ŠMOLKA⁴⁴ a to je rozdílný názor partnerů. Jde o situace, kdy mají partneři rozdílné představy o podobě soužití, o plánech do budoucna.

1.1.4 Rodina

„Člověk prý vynalezl rodinu, když zjistil, že nikomu se nedá věřit. Je to už velmi dávno, ale od té doby nikdo nic lepšího nevymyslel – ani postmoderní doba ne. Rodina je ideální krabičkou poslední záchrany, když přijdou těžké časy.“⁴⁵ Na otázku co je a co není rodina, není jednoznačná odpověď. Vymezení samotného pojmu rodina je ve společenských vědách dlouhodobým problémem. Existují různé definice, různé pohledy na rodinu. To, co jedni za rodinu považují, druzí považovat nemusí. V Českém rodinném právu⁴⁶ je rodina charakterizována jako malá skupina osob, kde jsou tyto osoby navzájem spojeny manželskými a příbuzenskými vazbami. Za rodinu je tedy považován především svazek založený manželstvím, ale vzhledem k absenci jednotné definice pojmu rodina, lze za rodinu též považovat i svazek založený fakticky společným způsobem života. MOŽNÝ⁴⁷ definuje rodinu (v jejím nejširším vymezení) jako „*institucionální zajištění lidské reprodukce, legitimní v dané společnosti*“. Dle mého je velmi výstižný TURNER⁴⁸, který též poukazuje na problematiku definování rodiny a podle něhož jde o sociální jednotku zaměřenou na reprodukci, socializaci, a pro kterou je charakteristická společná domácnost. Třebaže nebývá v literatuře jednoznačně vymezen vztah mezi rodiči, pokud se mluví o rodině, pak ať už jde právě o GIDDENSE⁴⁹, MOŽNÉHO⁵⁰, MATOUŠKA⁵¹, MATĚJČKA⁵², de SINGLYHO⁵³ i jiné autory, jsou jádrem rodiny rodiče a děti (dítě). I KIERNAN⁵⁴ uvádí, že prvkem, který je charakteristický pro definování rodiny, je vnímáno dítě. Ztotožňuji se s těmito názory a nesezdané soužití párů s dětmi považuji za rodinu. VESELÁ et al.⁵⁵ je v definování rodiny ve vztahu k dítěti ještě konkrétnější a uvádí, že o rodině můžeme hovořit až

⁴⁴ ŠMOLKA, P., *Muž a žena – návod k použití*, 2004, s. 35.

⁴⁵ MOŽNÝ, I., *Česká společnost*, 2002a, s. 25.

⁴⁶ HRUŠÁKOVÁ, M. – KRÁLÍČKOVÁ, Z., *České rodinné právo*, 2006, s. 162.

⁴⁷ MOŽNÝ, I., *Sociologie rodiny*, 2002b, s. 99.

⁴⁸ TURNER, 1998 in TURNER, B. S., *Religion, Romantic Love and the Family*, 2004, s. 289.

⁴⁹ GIDDENS, A., *Sociologie*, 1999.

⁵⁰ MOŽNÝ, I., *Sociologie rodiny*, 2002b.

⁵¹ MATOUŠEK, O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*, 2003b.

⁵² MATĚJČEK, Z., *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, 1994.

⁵³ SINGLY, F. de, *Sociologie současné rodiny*, 1999.

⁵⁴ KIERNAN, K., *Unmarried Cohabitation and Parenthood in Britain and Europe*, 2004, s. 47 – 48.

⁵⁵ VESELÁ, R. et al., *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*, 2005, s. 11.

tehdy, když se muži a ženě, kteří spolu žijí, narodí dítě. SINGLY⁵⁶ navíc podotýká, že definice toho, kdo patří k rodině, bude v budoucnu ještě více otevřená než nyní, budou do ní běžně patřit bývalí partneři či přátelé. Ti, kdo budou určovat definici rodiny, budou samotní jednotlivci.

Rodina je, jak uvádí HRUŠÁKOVÁ⁵⁷, tradičním prostředím utváření a reprodukce rodinných vztahů. Je produktem společnosti, přizpůsobuje se společenským změnám, současně je však spoluvytváří, stimuluje či komplikuje. Zásadní problémy současné rodiny se promítají do celospolečenských souvislostí, a platí to i opačně – celospolečenské problémy se přímo či nepřímo dotýkají rodiny. Změny v rodině se dle HRUŠÁKOVÉ⁵⁸ promítají v určitém časovém posunu, jsou výsledkem reakce na širší společenské podmínky, které rodina byla nucena akceptovat a postupně se na ně adaptovat. Podle MOŽNÉHO⁵⁹ však musí rodina jako sociální instituce obsahovat jistý prvek trvalosti, je zde potřeba institucionálně pokrýt nejen reprodukci fyzickou, ale i reprodukci sociální způsobilosti.

A proč lidé tvoří páry, vytvářejí rodiny? MATOUŠEK⁶⁰ se k existenci rodiny vyjadřuje takto: „*Rodina odedávna a především existuje proto, aby lidé mohli náležitě pečovat o své děti. Kromě toho, že je rodina biologicky významná pro udržení lidstva, je také základní jednotkou každé lidské společnosti.*“ Vidí nepostradatelnost rodiny jako instituce jak pro děti, tak i pro dospělého člověka. Zmiňuje přední hodnoty lidského života, mezi které patří mít stálého partnera a mít děti. Současně uvádí, že u dospělého člověka je navíc rodinou ovlivněn pocit vlastní hodnoty, pocit smysluplnosti své existence, a to vše má vliv na jeho psychickou pohodu a zdraví. SMUTKOVÁ⁶¹ zmiňuje jak socializační, tak biologicko-reprodukční, ekonomickou, výchovnou, emocionální a psychohygienickou, ochrannou funkci rodiny.

Rodina se neustále vyvíjí, je zde vzájemná interakce mezi společností a rodinou, které se vzájemně ovlivňují. V souvislosti s problematikou nesezdaného soužití bych zmínila změny, které se objevují v minulém století od konce první světové války do současnosti. Jde o změny, které se vztahují ještě k hlubší minulosti, ale které se v druhé

⁵⁶ In DUDOVÁ, R., *Radost ze sociologie: návštěva profesora Françoise de Singlyho v České republice*, 2008, s. 1060.

⁵⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., *Rodinné právo*, 1993, s. 3.

⁵⁸ HRUŠÁKOVÁ, M., *Rodinné právo*, 1993b, s. 3.

⁵⁹ MOŽNÝ, I., *Sociologie rodiny*, 2002b, s. 99.

⁶⁰ MATOUŠEK, O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*, 2003b, s. 9.

⁶¹ SMUTKOVÁ, L., *Sociální práce s rodinou*, 2007, s. 22 – 29.

polovině dvacátého století zviditelnily jak u nás, tak v západní Evropě i v USA, změny týkající se nejzákladnějších charakteristik rodiny. Mezi tyto změny, jak uvádí MOŽNÝ⁶², patří např. legitimita předmanželského sexu, vstup antikoncepce mezi sex a početí, zvyšující se počet nemanželských dětí, oslabování vlivu původní rodiny. Dochází k nahrazení křesťanského pojetí manželství (nezrušitelného) pojetím manželství jako občanské smlouvy (možné vypovědět kdykoli kteroukoli ze stran). S tím souvisí nárůst počtu rozvodů a opakovaných manželství. Současně klesá sňatečnost a sňatky jsou současně odkládány do vyššího věku. V důsledku těchto změn nabývají na legitimitě i na významu jiné typy domácností - od nejrůznějších typů nesezdaného i sezdaného soužití přes programový život mimo rodinné svazky či manželství, po soužití homosexuálů a adoptivní rodiny lesbiček.^{63;64} V této souvislosti se hovoří o druhé demografické revoluci (RABUŠIC⁶⁵ používá výraz druhá demografická tranzice), spojené se jménem holandského demografa Dirka van de Kaa. Jak uvádí de SINGLY⁶⁶, přesto všechno však tradiční prvky rodiny nevymizely – i současná rodina je založena na potřebě a nutnosti biologické a sociální reprodukce.

Rodina moderní se stává rodinou postmoderní. Změny zasahují rodiny různých sociálních vrstev a různých subkultur v různém stupni a v různé podobě. Současně se však ukazuje, že hloubka těchto změn byla v prvním šoku místy přeceněna.⁶⁷

1.1.4.1 Rodina v postmoderní době

Vzhledem k tomu, že je nesezdané soužití především typem rodiny postmoderní doby, je tato kapitola věnována charakteristickým znakům postmoderní doby ve vztahu k rodině.

De SINGLY⁶⁸ v souvislosti se změnami v rodině hovoří o změně normativní logiky. Některé rodinné normy ztrácí svou symbolickou moc. Objevují se naopak nové, které již nejsou „morální“ povahy a které vycházejí z oblasti psychologie a psychoanalýzy. Manželský život se stává křehčím, o rozchodu rozhodují sami sociální

⁶² MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*, 2008, s. 21 – 23.

⁶³ MOŽNÝ, I., *Sociologie rodiny*, 2002b, s. 22.

⁶⁴ MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*, 2008, s. 21.

⁶⁵ RABUŠIC, L., *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, s. 10.

⁶⁶ SINGLY, F. de, *Sociologie současné rodiny*, 1999, s. 25.

⁶⁷ MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*, 2008, s. 23.

⁶⁸ SINGLY, F. de, *Sociologie současné rodiny*, 1999, s. 40 – 41; 88 – 89.

aktéři a nikoliv smrt, jak tomu bylo v dřívějších dobách. Současná doba je charakterizována větším ovládním vlastního osudu. Oba partneri chtějí zůstat sami sebou i ve svém rodinném životě. V případě, že je manželství chápáno jako možné uzavření se do předem určených rolí, přestává být atraktivní a soužití v nesezdaném svazku je naopak oceňováno, lépe vyhovuje individuálním požadavkům.⁶⁹ Jako soužití individualizované, orientované na seberealizaci každého z partnerů, umožňující pocit individuální svobody a výrazné osobní identity vidí toto soužití i RABUŠIC⁷⁰ či SARANTAKOS⁷¹. DUDOVÁ⁷² cituje profesora Françoise de Singlyho⁷³, který s transformací evropské rodiny (pomocí teorie individualizace) proti sobě staví dvě koncepce rodiny: tradiční, v níž je rodina základní jednotkou společnosti; a postmoderní, v níž je jednotkou společnosti jednotlivec. Současně se pozastavuje nad tím, že individualizované společnosti nenechaly rodinu zmizet. Dokázaly ji destabilizovat, ale nepostavily vedle ní nový pozitivní model. MOŽNÝ⁷⁴ se k individualismu v Česku vyjadřuje takto: „*Individualismus v Česku zvlčil: ztratil se z něho smysl pro odpovědnost, bez kterého se nutně stává svou vlastní smutnou karikaturou. Kamsi se vytratila hrdost individua, že všechny jeho činy jsou morálně ospravedlnitelné, a bez této hrdosti nezůstává z individualismu nic než chytrácký utilitarismus a sobectví beze všech skrupulí.*“

Podle de SINGLYHO⁷⁵ již není „šťastná rodina“ ideálem, ale ideálem se stává šťastný jednotlivec. Stejně jako MOŽNÝ⁷⁶, uvádí i on, že přesto vše rodina nezmizela a představuje jeden z ideálních prostředků, jak se realizovat, jak být šťasten. Zaměření na štěstí jednotlivce dle de SINGLYHO⁷⁷ nemusí znamenat zánik manželství nebo rodiny. Aplikace individualistických ideálů v privátní sféře a silná víra v lásku však dle něho vede k manželské nestabilitě.

Ať už jde o rodinu v jakékoliv době a jakékoliv podobě, stejně tak jako

⁶⁹ SINGLY, F. de, *Sociologie současné rodiny*, 1999, s. 40 – 41; 88 – 89.

⁷⁰ RABUŠIC, L., *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, s. 197.

⁷¹ SARANTAKOS, *Unmarried cohabitation: Options, limits and possibilities*, 1994, s. 148 – 160.

⁷² DUDOVÁ, R., *Radost ze sociologie: návštěva profesora Françoise de Singlyho v České republice*, 2008, s. 1059.

⁷³ 22. 9. – 27. 9. 2008 navštívil François de Singly Českou republiku

⁷⁴ MOŽNÝ, I., *Proč tak snadno*, 1999, s. 17 – 18.

⁷⁵ SINGLY, F. de, *Sociologie současné rodiny*, 1999, s. 90 – 91.

⁷⁶ MOŽNÝ, I., *Česká společnost*, 2002a, s. 25.

⁷⁷ SINGLY, F. de, *Sociologie současné rodiny*, 1999, s. 91; 114.

MATOUŠEK⁷⁸ vidí i SOBOTKOVÁ⁷⁹ ve fungující rodině ideál pro výchovu dětí. Podle SOBOTKOVÉ⁸⁰ „Ideál rodiny se dvěma rodiči není v reálném životě vždy naplňován, ale přesto má svůj stálý význam: kvalitní vztah mezi rodiči je modelem, podle něhož se děti učí vytvářet své budoucí vztahy. Proto by děti měly vnímat cit, vzájemnou podporu a spolupráci v rodině i dobré vztahy rodiny se širším okolím. To, co děti chtějí a potřebují, je pokračující a, pokud možno, stabilní, perspektivní vztah s dospělými, které vnímají jako své rodiče.“

Základní charakteristiky tradiční, moderní a postmoderní rodiny podle MOŽNÉHO⁸¹ jsou uvedeny v tabulce 1.

Tabulka 1: Základní charakteristiky tradiční, moderní a postmoderní rodiny

	Tradiční	Moderní	Postmoderní
Struktura	široká, vícegenerační	nukleární, manželská	variabilní, individualizovaná
Základní kapitál	ekonomický	ekonomický, sociální, kulturní	sociální, KULTURNÍ
Legitimizace	sex, děti	děti	NELEGITIMIZUJE
Role	komplementární, hierarchizované	segregované, komplementární	Individualizované
Funkce	univerzální	pečovatelské, statusotvorné, citové	CITOVÉ
Autorita	otec	otec – matka, funkčně segregované	individualizovaná, slabá
Reprezentace diskursu	náboženská, církevní	občanská	masmediální
Mezigenerační přenos	patrilinéární, autoritativní	demokratický, smíšený	slabý

Zdroj: Možný⁸²

⁷⁸ MATOUŠEK, O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*, 2003b.

⁷⁹ SOBOTKOVÁ, I., *Psychologie rodiny*, 2001.

⁸⁰ SOBOTKOVÁ, I., *Psychologie rodiny*, 2001, s. 134.

⁸¹ MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*, 2008, s. 23.

⁸² MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*, 2008, s. 23.

1.2 VYBRANÉ ASPEKTY NESEZDANÉHO SOUŽITÍ

Průzkumy vztahující se k nesezdanému soužití probíhají jak v rámci sociologických a demografických šetření, tak prostřednictvím anket či jiných dílčích výzkumů. Současně je možné analyzovat data Českého statistického úřadu. V rámci této kapitoly budou zmíněny především české průzkumy, zčásti vtažené do mezinárodního kontextu a mezioborového pohledu. Zaměřila jsem se na šetření po roce 2000, avšak v několika případech zmiňuji i údaje staršího data, neboť v rámci tématu nesezdaného soužití nejde opomenout období kolem roku 1989.

Údaje v následujících kapitolách vztahující se k problematice manželství, rodičovství a nesezdaného soužití vycházejí především z dat *Českého statistického úřadu* (ze Sčítání lidu, domů a bytů – rok 1996 a 2001 a jeho následných analýz), dále pak z dat mezinárodního výzkumu *International Social Survey Programme* z roku 1994 a z roku 2002 (*ISSP 1994 a ISSP 2002*), který probíhal současně ve 34 zemích světa. Dále je možné zmínit šetření vztahující se k sociálním podmínkám rodiny, ale i mj. k postojům *Rodina 94*, *Rodina 96* realizované Sociologickým ústavem Akademie věd České republiky (dále jen AV ČR). Na podzim roku 1997 uskutečnil Sociologický ústav AV ČR další šetření. Týkalo se rodinného a reprodukčního chování mladých, dosud svobodných lidí, jejich postojů k manželství a rodičovství, objasnění intervenujících podmínek a jejich plánů vztahujících se k oblasti manželství a rodičovství. Šlo o šetření *Mladá generace 1997*. V tom samém roce bylo provedeno i *Šetření reprodukce a rodiny (FFS)*, které proběhlo ve 21 evropských zemích a uskutečnil ho Český statistický úřad. Staršího data je i šetření Sociologického ústavu AV ČR *TSS 99*, které se týkalo sociální stratifikace a mobility a bylo provedeno na podzim roku 1999. Mezinárodním demografickým výzkumem dále uváděným je *Population Policy Attitudes and Acceptance Surveys (PPA II)* z roku 2001 uskutečněný v devíti evropských zemích včetně České republiky. Výzkumy posledních deseti let jsou ještě *Proměny 2005* (dotazníkové šetření Souvislosti proměn pracovního trhu a forem soukromého, rodinného a partnerského života v české společnosti). Zmiňované je i šetření Českého statistického úřadu *Životní podmínky 2006*, které probíhalo v rámci programu EU-SILC (European Union - Statistics on Income and Living Conditions) v rámci zemí Evropské unie. V tom samém roce se uskutečnilo i šetření *Sociální a ekonomické podmínky mateřství 2006 (SEPM 2006)* opět uskutečněné Sociologickým ústavem AV ČR, které

bylo realizováno jako součást projektu Sociální a ekonomické charakteristiky mimomanželské plodnosti. Poslední data pocházejí z výzkumu *Naše společnost 2009*, z listopadového šetření v oblasti partnerství, manželství a rodičovství Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR.

V žádné z podkapitol tohoto přehledu se nezaměřuji na nesezdané soužití podle určité typologie, neboť jak jsem již uvedla výše, jakékoliv kategorizování nesezdaného soužití je velmi problematické a často nebývá ani ve výzkumech zohledňováno. Nahlížím na nesezdané soužití tedy pouze na základě několika vybraných aspektů.

1.2.1 Výskyt nesezdaného soužití

Statistické zmapování nesezdaného soužití je problematické, špatně zachytitelné. Údaje o nesezdaném soužití, o jeho výskytu, lze nalézt v sociologických a demografických průzkumech, je potřebné počítat s určitou mírou nepřesnosti. Podstatné rysy však vysledovat jde a určitá data existují. Z nich je možné vyčíst, že je nesezdané soužití nejvíce rozšířeno ve Švédsku a v Dánsku, dále pak na Islandu. Skandinávské země byly také prvními průkopníky, mezi kterými se po druhé světové válce začaly rozšiřovat jiné formy soužití než manželství. V současné době se tu rodí mimo manželství každé druhé dítě, což s nesezdaným soužitím úzce souvisí. Nejméně je nesezdané soužití rozšířeno především v zemích jižní Evropy (Španělsko, Portugalsko, Itálie, Řecko) a Irsku.^{83;84;85}

Jak tedy získat údaje o počtu nesezdaných soužití? Jedním způsobem je využití údajů ze Sčítání lidu, domů a bytů, které v České republice provádí Český statistický úřad jednou za deset let. Poslední údaje jsou datovány k 1. 3. 2001. K doplnění těchto výsledků a přesnějšímu sledování počtu nesezdaného soužití slouží výběrová šetření. Ta lze opakovat s kratší periodou než sčítání lidu a je možné jejich prostřednictvím získat podrobnější informace o sledovaném jevu.⁸⁶ Všechna data jsou však pouze orientační, je nutné počítat s určitou nepřesností, a to především s podhodnocením výskytu.

⁸³ RABUŠIC, L., *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, s. 194.

⁸⁴ CHALOUPKOVÁ, J. – ŠALAMOUNOVÁ, P., *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*, 2004, s. 25 – 28.

⁸⁵ KIERNAN, K., *Unmarried Cohabitation and Parenthood in Britain and Europe*, 2004, s. 33 – 55.

⁸⁶ KALIBOVÁ, K., *Úvod do demografie*, 2002, s. 9 – 12.

KALIBOVÁ⁸⁷ uvádí, že z různých sociologických výzkumů vyplývá, že se nesezdané soužití stává v České republice rozšířenějším jevem od 90. let 20. století. Není však jednoduše empiricky identifikovatelné jako např. sňatek, narození a úmrtí. Z tohoto důvodu se zatím nepovažuje za „tvrdou demografickou událost“, a tak nejsou údaje o nesezdaném soužití v datech Českého statistického úřadu dostupné.

V Čechách proběhly první průzkumy týkající se nesezdaného soužití v letech 1985 – 1986, následně byly zopakovány v období 1990 – 1991. Nebyly provedeny na celé populaci, ale týkaly se pouze snoubenců, kteří v té době uzavírali sňatek (pokud bychom to tedy nějak kategorizovali, pak se v těchto případech jednalo ve 100 % o nesezdané soužití jako předstupeň manželství). O výsledcích informoval MOŽNÝ, RABUŠIC⁸⁸. Z výzkumu je patrné, že již v těchto letech docházelo k nepatrnému zvýšení nesezdaných párů (ze 46 % v období 1985 – 1986 na 48 % v období 1990 – 1991).⁸⁹ Na základě těchto údajů je možné konstatovat, že již začátkem 90. let předcházelo každému druhému manželství nesezdané soužití. Vzhledem k tomu, že je v současné době z velké části fáze „chození“ nahrazována nesezdaným soužitím, je pravděpodobné, že by toto procento bylo daleko vyšší. Zmíněné údaje se vztahovaly pouze ke snoubencům. Pokud se zaměříme na širší spektrum dotazovaných, celkovou populaci starší 18 let, byla dalšími šetřeními *International Social Survey Program* (dále jen *ISSP*) 1994 „*Rodina a gender role*“ a *ISSP 2002*⁹⁰. Podle získaných údajů žilo v roce 1994 v nesezdaném soužití 5,7 % respondentů, v roce 2002 se jejich podíl zvýšil na 8 %.⁹¹ Narůst nesezdaného soužití dokládá i výzkum *TSS 1999* (šetření sociální stratifikace a mobility)⁹², z jehož údajů vyplývá, že v té době žilo v nesezdaném soužití 6,3 % populace.⁹³ V tabulce 2 je, ze srovnání údajů Sčítání lidu, domů a bytů z let 1991 a 2001 a uvedeného zastoupení nesezdaných soužití v úhrnu úplných rodin, též patrný nárůst. Výhodou těchto údajů je možné rozlišení nesezdaných soužití bezdětných a

⁸⁷ KALIBOVÁ, K. et al., *Demografie (nejen) pro demografy*, 2009, s. 80.

⁸⁸ MOŽNÝ, I. – RABUŠIC, L., *Unmarried Cohabitation in Czechoslovakia*, 1992, s. 107 – 115.

⁸⁹ RABUŠIC, L., *Kde ty všechny děti jsou?* 2001, s. 195.

⁹⁰ Dlouhodobý mezinárodní výzkumný projekt. Cílovou populací je populace České republiky starší 18 let. V roce 1994 (ISSP 1994) jde o údaje o 1024 respondentech, v roce 2002 (ISSP 2002) bylo dotázáno 1289 respondentů.

⁹¹ CHALOUPKOVÁ, J., *Dohromady, nebo každý zvlášť? Hospodaření s příjmy manželských a nesezdaných párů*, 2006a, s. 978.

⁹² Velikost výzkumného souboru, který byl vybrán náhodným výběrem, činila 4744 osob ve věku 18 – 69 let. Součástí projektu „Deset let transformace české a slovenské společnosti“ řešeného na Sociologickém ústavu AV ČR.

⁹³ TUČEK, M., *Vybrané charakteristiky současné české rodiny a jejich vývoj v posledním desetiletí*, 2000, s. 31.

s dětmi. Nevýhodou je, že není patrné, zda se jedná o děti z předchozích vztahů či narozené do nesezdaných soužití. Současně je možné přepokládat, že je výskyt nesezdaného soužití v datech Sčítání lidu, domů a bytů podhodnocen, neboť jde pouze o lidi, jež se v bytovém listu označili jako druh či družka ve vztahu k uživateli bytu, kteří mají shodné trvalé bydliště. Ti, co mají rozdílné trvalé bydliště, přestože žijí nesezdaně, i ti, jež žijí např. v bytě, domě u rodičů, zachyceni nejsou. Mohou chybět páry, kdy se muž a žena jako druh a družka neoznačili.

Ze všech zmíněných výzkumů je patrné, že dochází k rozšíření počtu těch, kteří žijí v nesezdaném soužití, že dochází k nárůstu nesezdaného soužití, tudíž lze konstatovat v této oblasti progresivní vývoj.

Tabulka 2: Nesezdaná soužití a jejich zastoupení v úhrnu úplných rodin v letech 1991 a 2001

	1991		2001		Přírůstek, úbytek
	abs.	%	abs.	%	
Úplné rodiny celkem	2 512 893	100,0	2 333 592	100,0	- 179 301
Z toho nesezdaná soužití	84 934	3,4	125 269	5,4	40 335
Úplné rodiny bez dětí	1 117 025	100,0	1 242 822	100,0	125 797
Z toho nesezdaná soužití	45 449	4,1	73 850	5,9	28 401
Úplné rodiny s dětmi	1 395 868	100,0	1 090 770	100,0	- 305 098
Z toho nesezdaná soužití	39 485	2,8	51 419	4,7	11 934

Zdroj: Český statistický úřad⁹⁴

V letech 2005 – 2006 provedl Český statistický úřad ještě šetření Životní podmínky 2006 (*EU SILC 2006*)⁹⁵, ze kterého vyplývá, že je v České republice celkem přes 4 milióny domácností (v 64,2 % domácností žije úplná rodina - úplné rodiny čisté

⁹⁴ Český statistický úřad, 2004b.

⁹⁵ Do šetření Životní podmínky 2006 bylo zahrnuto 4286 opětovně navštívených domácností z šetření z roku 2005 a nově 5750 náhodně vybraných domácností z celého území České republiky.

nebo s dalšími příbuznými, 11,2 % jsou neúplné rodiny, 23,7 % jsou domácnosti jednotlivců a zbývající 1% tvoří nerodinné domácnosti). Jako faktická manželství (tedy nesezdané soužití) se označilo 11 % párů. Na celkovém počtu domácností se faktická manželství podílela 6,2 %.⁹⁶

Porovnat výskyt nesezdaného soužití s ostatními evropskými státy je pak možné na základě šetření *ISSP 2002*⁹⁷. Ve Švédsku žilo ve věkové skupině starších osmnácti let v sezdaném svazku osm lidí ze sta, avšak skoro každý druhý mladý respondent žil v nesezdaném soužití. V podílu nesezdaných svazků pak následovala Francie a Nizozemí. Méně než pět dotázaných ze sta žilo v neformálním svazku v Polsku a na Slovensku.⁹⁸ Na Slovensku navíc dokonce dochází k opačnému jevu než v ostatních státech. V roce 1980 bylo podle Štatistického úradu Slovenskej republiky⁹⁹ 31,2 tis. nesezdaných soužití a v roce 1991 se tento počet snížil na 20,9 tis. Podle PILINSKÉ et al.¹⁰⁰ došlo k tomuto poklesu zřejmě v důsledku strachu ze zneužití deklarovaných údajů. Při dalším sčítání v roce 2001 došlo k nárůstu na 30,5 tis. nesezdaných soužití. Ač z údajů Štatistického úradu Slovenskej republiky¹⁰¹ za rok 2008 vyplývá, že počet uzavřených manželství byl v roce 2008 nejvyšší od roku 1993, pokračuje současně odklad uzavření manželství do vyššího věku. Sňatečnost je na Slovensku však velmi nevyzpytatelná, tudíž není možné vyloučit pokles, kolísavý vývoj. Nelze odhadnout, jak se postaví mladá generace právě k nesezdanému soužití, zda ho bude považovat za předstupeň manželství, či se ve větší míře prosadí jako celoživotní forma partnerského soužití.¹⁰² I když se tedy manželství těší na Slovensku dle PILINSKÉ et al.¹⁰³ velké popularitě, lze očekávat, že počet osob žijících v manželství bude s největší pravděpodobností klesat. Je pravděpodobné i to, že bude stoupat počet nesezdaného soužití, neboť je pro mladé projevem moderního životního stylu.¹⁰⁴

Stejně tak jako u nás koncem dvacátého století klesá míra uzavírání manželských svazků a narůstá počet nesezdaných soužití, dochází k proměně

⁹⁶ Český statistický úřad, 2008.

⁹⁷ viz pozn. pod čarou 90

⁹⁸ CHALOUPKOVÁ, J. – ŠALAMOUNOVÁ, P., *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*, 2004, s. 27.

⁹⁹ Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2009.

¹⁰⁰ PILINSKÁ, V. et al., *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku*, 2005, s. 28.

¹⁰¹ Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2009.

¹⁰² Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2009.

¹⁰³ PILINSKÁ, V. et al., *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku*, 2005, s. 63 – 64.

¹⁰⁴ PILINSKÁ, V. et al., *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku*, 2005, s. 63 – 64.

populačního chování k těmto jevům, jak uvádí HOEM et al.¹⁰⁵, také v Rusku, Rumunsku, Bulharsku a Maďarsku. Ve většině zemí východní Evropy je možné zevšeobecnit fakt, který uvádějí BRADATAN – KULCSAR¹⁰⁶ v souvislosti s Maďarskem. Poukazují na patrný vliv sledování zahraničních trendů, na to, že lidé žijící v Maďarsku jsou stále mnohem více vystaveni vzorům chování západních zemí. Je tedy i zde možné předpokládat, že se počet nesezdaně žijících zvýší i v budoucnu. Ve Spojených státech jsou nesezdaná soužití i rodičovství mimo manželství stále běžnější. Dle SELTZERA¹⁰⁷, na základě výzkumu z let devadesátých, lze i u amerických rodin očekávat, že i ony budou pokračovat v tomto trendu. Uvádí, že se tyto vztahy mohou brzy stát pevnou institucí. Současně je však velmi nepravděpodobné, že budou mít přednostní postavení před manželstvím a rozením, výchovou dětí v manželství. Tento trend je patrný např. také ve Velké Británii¹⁰⁸, Austrálii¹⁰⁹. Naproti tomu dle KANEKA et al.¹¹⁰ hraje nesezdané soužití jen velmi malou roli v utváření rodin v Japonsku. Stejně tak jako u ostatních výzkumů lze však předpokládat, že jde pouze o data orientační, že je velmi pravděpodobné, že jsou data podhodnocená.

Přestože dochází k nárůstu nesezdaného soužití (z výzkumů výše uvedených je vidět nárůst v časových posunech), ke zvyšujícímu se počtu dětí narozených mimo manželství¹¹¹ (na základě šetření *SEPM 2006*¹¹² jde přibližně v polovině případů o děti narozené do nesezdaných soužití), lze konstatovat např. dle HAMPLOVÉ¹¹³; ČERNÉ¹¹⁴, že v české společnosti představuje nesezdané soužití spíše předstupeň než alternativu manželství.

¹⁰⁵ HOEM, J. M., Traces of the Second Demographic Transition in Four Selected Countries in Central and Eastern Europe: Union Formation as a Demographic Manifestation, 2009, s. 239 – 255.

¹⁰⁶ BRADATAN, C. – KULCSAR, L., Choosing between Marriage and Cohabitation: Women's First Union Patterns in Hungary, 2008, s. 504.

¹⁰⁷ SELTZER, A. J., Families Formed outside of Marriage, 2000, s. 1263.

¹⁰⁸ KIERNAN, K., Unmarried Cohabitation and Parenthood in Britain and Europe, 2004, s. 33 – 53.

¹⁰⁹ DEMPSEY & DE VAUS, 2004 in BUCHLER, S. et al., The social and demographic characteristics of cohabiters in Australia, 2009, s. 22.

¹¹⁰ KANEKA et al., 2008 In RAYMO, M. J. et al., Cohabitation and family formation in Japan, 2009, s. 787.

¹¹¹ Data Českého statistického úřadu ukazují, že se během posledních desetiletí výrazně zvýšil podíl dětí narozených mimo manželství – v roce 2010 dosahoval 40,1 %, v roce 1989 to bylo pouze 7,9 %.

¹¹² První specializované reprezentativní šetření SEPM (Sociální a ekonomické podmínky mateřství) zaměřené na sociální, ekonomickou a rodinnou situaci neprovdaných matek v kontextu vdaných matek v České republice po roce 1989. Zaměřeno na ženy, jejichž děti se narodily od poloviny devadesátých let do počátku roku 2006 (ženy, které měly dítě do deseti let). Celkem bylo dotazováno 1160 žen.

¹¹³ HAMPLOVÁ, D., Postoje k manželství a rodičovství, 2000b, s. 67 - 70.

¹¹⁴ ČERNÁ, K., Pohled na kohabitaci a rodinu v České republice a Velké Británii z hlediska Evropské studie hodnot, 2005, s. 95.

1.2.2 Charakteristika nesezdaného soužití

Před rokem 1989 platilo, že krátká známost končila většinou sňatkem či rozchodem, v současné době je situace jiná – mladí lidé svůj svazek nelegalizují. Důvodem je jednak benevolence společnosti i fakt, že případné narození dítěte mimo manželství již není považováno za „sociálně nepřipustné“. Nesezdaná soužití se od párů, kdy spolu partneři nežijí, neodlišovala tím, že by v nich partnerské vztahy byly „vážnější“, ale šlo o lidi ekonomicky samostatné, kteří již „bytovou otázku“ vyřešili.¹¹⁵ Podle MOŽNÉHO – RABUŠICE¹¹⁶, kteří informovali o prvních průzkumech nesezdaného soužití u snoubenců (1985 – 1986, následně zopakovaných v období 1990 – 1991 - viz výše), bylo nesezdané soužití nejrozšířenější u lidí s nižším vzděláním. Vzhledem k tomu, že je tedy nesezdané soužití charakteristické především pro ty, kteří jsou ekonomicky samostatní, kteří již „bytovou otázku“ vyřešili¹¹⁷, je logickým závěrem, že jde tedy především o ty, kteří mají nižší vzdělání, neboť se na pracovní trh dostávají dříve než studenti, kteří jsou samostatní až později. V tomto případě jde tedy o skupinu mladých svobodných lidí. I zjištění ze zahraničí poukazují na rozšíření nesezdaného soužití především mezi těmi, jež mají nízké vzdělání. Ve Spojených státech podle THORNTONA et al.¹¹⁸ vyšší stupeň dosaženého vzdělání zvyšuje míru sňatečnosti a snižuje míru nesezdaného soužití, což je současně skutečností poukazující na tendenci méně vzdělaných jedinců nahrazovat život v manželství za nesezdané soužití. Náhrada manželství za nesezdané soužití u méně vzdělaných jedinců dle něho současně však naznačuje, že pravděpodobně nemají dostatečné finanční prostředky, kterými by pokryli mnohé výdaje spojené s manželstvím. Vyšší rozšíření nesezdaného soužití mezi těmi, jež mají nízké vzdělání, potvrzují i BRADATAN – KULSCAR¹¹⁹ a LICHTER – QIAN¹²⁰. Zjištění je možné podložit též výsledky Sčítání lidu domů a bytů¹²¹, kde nesezdanými byli převážně lidé se středním vzděláním. Více než polovinu tvořily páry se vzájemnými kombinacemi středního nebo základního vzdělání (vč.

¹¹⁵ VYMĚTALOVÁ, S., Partnerský vztah, 2000, s. 122 – 133.

¹¹⁶ MOŽNÝ, I. – RABUŠIC, L., Unmarried Cohabitation in Czechoslovakia, 1992, s. 113.

¹¹⁷ VYMĚTALOVÁ, S., Partnerský vztah, 2000, s. 122 – 133.

¹¹⁸ THORNTON, A. – AXINN, G. W. – TEACHMEN, D. J., The Influence of School Enrollment and Accumulation on Cohabitation and Marriage in Early Adulthood, 1995, s. 762 – 774.

¹¹⁹ BRADATAN, C. – KULSCAR, L., Choosing between Marriage and Cohabitation: Women's First Union Patterns in Hungary, 2008, s. 491 – 507.

¹²⁰ LICHTER, T. D. – QIAN, Z., Serial Cohabitation and the Marital Life Course, 2008, s. 861 – 878.

¹²¹ Český statistický úřad, 2004a.

neukončeného). Přesto dochází v průběhu 90. let k určité změně, a to nárůstu lidí s vyšším vzděláním, zejména středoškoláků s maturitou. I z šetření *SEPM 2006*¹²² vyplývá, že matkami, které mají dítě mimo manželství, a to v nesezdaném soužití, jsou ženy s vyšším (zejména středoškolským vzděláním)¹²³. Získaná data z šetření *ISSP 2002*¹²⁴, jak uvádí HAMPLOVÁ¹²⁵, však nepotvrzují, že by v České republice vzdělání ovlivňovalo, zda lidé vstoupí do přímého manželství nebo zda začnou žít se svým partnerem beze sňatku. Nižší intenzita sňatečnosti vzdělanějších mužů i žen je dle ní daná tím, že tito lidé déle studují, tudíž sňatky pouze odkládají.

Podle Českého statistického úřadu¹²⁶ bylo mezi základními charakteristikami nesezdaných soužití (faktických manželství) v České republice v roce 2001:

- zhruba polovina osob ve věku do 40 let; většinu tvořily osoby rozvedené a svobodné, u žen bylo významnější i zastoupení ovdovělých;
- věřících osob zhruba čtvrtina, přitom podíl věřících žen byl mírně vyšší než podíl věřících mužů. Podíly věřících se zvyšovaly úměrně rostoucímu věku osoby;
- vzdělanostní struktura partnerů odpovídala tendencím vzdělanostní struktury celé populace České republiky. Nejčetnější byly páry osob se středním vzděláním. Více než polovinu všech nesezdaných soužití tvořily páry se vzájemnými kombinacemi středního nebo základního vzdělání (vč. neukončeného);
- národnostně homogenní – zejména české, moravské a slezské. Z počtu národnostně smíšených svazků připadl nejvyšší podíl na česko-slovenské;
- nesezdaná soužití byla v roce 2001 převážně bez závislých dětí (59%). Bezdětná byla nejen nejstarší faktická manželství, ale i svazky nejmladší – s ženou ve věku do 24 let;
- v souboru nesezdaných soužití se závislými dětmi převažovaly nesezdaná soužití s jedním závislým dítětem;
- v územním pohledu byl nejvyšší podíl v Karlovarském kraji a nejnižší ve Zlínském kraji;

¹²² viz pozn. pod čarou 112

¹²³ HAMPLOVÁ, D., Děti bez partnera nebo na psí knížku?, 2007, s. 49 – 54.

¹²⁴ viz pozn. pod čarou 90

¹²⁵ HAMPLOVÁ, D., *Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním*, 2003b, s. 35 – 36.

¹²⁶ Český statistický úřad, 2004a.

- v jednotlivých okresech byla maximální hodnota 12,2 % v okrese Sokolov a vysoké podíly ještě v okresech Chomutov, Most, Děčín, Tachov a Česká Lípa. Naopak minimální hodnoty (méně než 3 %) byly v okresech Uherské Hradiště, Žďár nad Sázavou a Zlín;
- standard bydlení byl jednoznačně nižší než úroveň bydlení úplných rodin celkem, i než v úhrnu všech domácností;
- v absolutním i relativním vyjádření převažovalo bydlení v bytech nájemních, v rodinných domech žila zhruba jen třetina;
- kvalita bydlení se zhoršovala se zvyšujícím se počtem dětí;
- soužití s jinou domácností ve společném bytě bylo v roce 2001 realitou pro 15,5 % bez závislých dětí a 17 % s dětmi. Téměř polovina rodin se závislými dětmi, které žily v bytě spolu s jinou cenzovou domácností, žily v bytě, jehož uživatelem byl někdo jiný;
- úroveň vybavenosti domácností vybranými předměty byla všeobecně nižší než u úhrnu všech domácností České republiky. Přitom však nebyly významnější rozdíly v hodnotách vybavenosti ve skupinách s různým počtem dětí.

Ač je výše uvedeno, že jsou nesezdaní homogenní skupinou, co se týče národnosti, lze předpokládat, že se nesezdané soužití ve větší míře vyskytuje i mezi Romy, neboť je velmi pravděpodobné, že se v rámci Sčítání lidu, domů a bytů ke své národnosti nepřihlásili. Současně plynou ze Sčítání lidu, domů a bytů i další – výše zmíněná – omezení.

Z údajů Českého statistického úřadu¹²⁷ také vyplývá, že nejvýraznější změnou v období 1991 – 2001 byly změny věkové struktury osob žijících v nesezdaných soužitích. Nejdynamičtější vývoj mezi roky 1991 a 2001 zaznamenala nesezdaná soužití dvou svobodných – většinou mladých – partnerů. Podíl těchto rodin se v tomto období téměř ztrojnásobil a dosáhl v roce 2001 zhruba čtvrtiny z celkového počtu nesezdaných soužití. Podíl nesezdaných soužití s partnery vyššího věku poklesl. Na Slovensku dle PILINSKÉ¹²⁸ dochází k obdobné situaci, kdy narůstá podíl dvou svobodných partnerů. I v rámci výzkumu *TSS 1999*¹²⁹ bylo zjištěno, že z 6,3 % žijících v nesezdaném soužití,

¹²⁷ Český statistický úřad, 2004b.

¹²⁸ PILINSKÁ, V. et al., *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku*, 2005, s. 26 – 31.

¹²⁹ viz pozn. pod čarou 92

bylo nejvyšší zastoupení svobodných – 3,3 % (2,7 % rozvedených a 0,3 % ovdovělých).¹³⁰ Podle Českého statistického úřadu¹³¹ a jeho šetření *EU-SILC 2006*¹³² bylo nesezdané soužití mezi sociálními skupinami nejčastější u nezaměstnaných, z hlediska věku mezi mladšími, z hlediska příjmu na osobu mezi nejchudšími a nejbohatšími a podle počtu dětí mezi bezdětnými a mnohodětnými.

Pro srovnání období 1991 a 2001 z pohledu rodinného stavu a vzdělání uvádím tabulku 3 zpracovanou na základě údajů Českého statistického úřadu.

Tabulka 3: Základní charakteristiky mužů a žen v nesezdaných soužitích v letech 1991 a 2001 (podíly v %)

	Muži		Ženy	
	1991	2001	1991	2001
Z celku rodinný stav				
Svobodní	29,6	41,4	18,2	35,2
Ženatí, vdané	1,4	2,5	1,4	2,4
Rozvedení	59,2	49,5	54,8	46,0
Ovdovělí	9,4	5,4	25,3	15,5
Z celku vzdělání				
Základní, neukončené a bez vzdělání	34,9	18,0	49,4	29,3
Střední	46,2	52,0	30,3	36,4
Úplné střední	14,7	21,3	17,9	27,6
Vysokoškolské	4,2	7,0	2,5	5,0
Z celku ekonomicky aktivní	80,9	81,1	74,7	60,0

Zdroj: Český statistický úřad¹³³

¹³⁰ TUČEK, M., Vybrané charakteristiky současné české rodiny a jejich vývoj v posledním desetiletí, 2000, s. 31.

¹³¹ Český statistický úřad, 2008.

¹³² viz pozn. pod čarou 95

¹³³ Český statistický úřad, 2004b.

V souvislosti se situací v Maďarsku zmiňuje BARANY¹³⁴ velké rozšíření nesezdaného soužití mezi Romy (56,7 % z nich zažilo nesezdané soužití, zatímco pouze 19,1 % etnických Maďarů a 16,7 % ostatních). Je však zmíněna i jejich specifičnost, existence vlastních pravidel a předpisů – manželství často musí být schváleno a uznáno romskou komunitou a nemusí být nutně potvrzeno ze strany státu – tzn., jejich nesezdaná soužití jsou ve skutečnosti sňatky, které nebyly zaznamenány oficiálně. BRADATAN – KULSCAR¹³⁵ podotýkají, že Romové jsou tedy jednou ze skupin, pro které je nesezdané soužití náhradou za manželství, i když to není nový fenomén, což platí i pro ostatní romské komunity ve východní Evropě. MLÁDEK – ŠIROČKOVÁ¹³⁶ též poukazují na romské specifikum. I na Slovensku je nesezdané soužití Romů specifické. Je zde určitá osobitost v zakládání a existenci manželství a rodiny. Vznik manželství je v této společnosti podle nich podřízena vnitroskupinovým zvyklostem a normám. Tento proces má dvě etapy – zasnuby a teprve druhým obřadem je svatba. Právě časový rozdíl mezi těmito etapami vysvětluje přítomnost relativně početnějšího souboru nesezdaného soužití u romského obyvatelstva na Slovensku. HOSEGOOD et al.¹³⁷ se o tradicích a specifičnosti určitých národností, kmenů též zmiňují a to v souvislosti s Jižní Afrikou, kde je možné rovněž sledovat nárůst nesezdaného soužití, ale jde zde také především o smluvní sňatky prostřednictvím obvyklých rituálů a nemusí dojít ke sňatkům civilním.

Souvislost mezi volbou manželství a nesezdaným soužitím může být ovlivněna i religiozitou, účastí na bohoslužbách, včetně religiozity rodičů. NEŠPOROVÁ¹³⁸ dává do souvislosti rozšíření nesezdaného soužití s vírou. Dle ní lze nalézt jisté rozdíly při porovnávání římských katolíků a lidí bez vyznání. Postoje katolíků jsou konzervativnější, vstupují dříve do manželství a se svými partnery bydlí bez uzavření sňatku pouze v malé míře. THORNTON¹³⁹ také uvádí, že je nízká úroveň náboženského vyznání a účasti na bohoslužbách spojena s vyšší mírou nesezdaného soužití.

¹³⁴ BARANY, 2003 In BRADATAN, C. – KULSCAR, L., Choosing between Marriage and Cohabitation: Women's First Union Patterns in Hungary, 2008, s. 504.

¹³⁵ BRADATAN, C. – KULSCAR, L., Choosing between Marriage and Cohabitation: Women's First Union Patterns in Hungary, 2008, s. 504.

¹³⁶ MLÁDEK, J. – ŠIROČKOVÁ, J. Kohabitácie ako jedna z foriem partnerského spoluzitia obyvatel'stva Slovenska, 2004, s. 439.

¹³⁷ HOSEGOOD, V. et al., Dispensing with marriage: Marital and partnership trends in rural KwaZulu-Natal, Sout Africa 2000 – 2006, 2009, s. 279 – 301.

¹³⁸ NEŠPOROVÁ, O., Jak náboženství ovlivňuje rodinný život?, 2010, s. 67 – 77.

¹³⁹ THORNTON, A. - AXINN, G. W. – HILL, H. D., Reciprocal Effects of Religiosity, Cohabitation, and Marriage, 1992, s. 628 – 651.

Náboženské trendy tak mohou být důležitými faktory, které se odrazí v manželství i nesezdaném soužití. V USA (a nejen v USA) dochází k oslabení vlivu autority církve a to se právě odráží v současných trendech, jako je nárůst nesezdaného soužití, předmanželský sex a další dimenze rodinného života. ŠMOLKA¹⁴⁰ ve spojitosti s oslabováním vlivu víry zmiňuje, že se tento alternativní způsob života již stává běžnou záležitostí a to nejen mezi nevěřícími. Stále častěji ho praktikují po čase i mladí věřící, přestože je v církvi toto soužití považováno za nemorální.

Výsledky výše uvedených šetření lze tedy shrnout, že pokud jde o nesezdaná soužití, jsou to především jedinci ekonomicky samostatní se základním či středním vzděláním. Výskyt je nejen mezi rozvedenými partnery, ale dochází k nárůstu mladých a doposud svobodných párů. Nesezdané soužití je současně ovlivněno religiozitou. Přestože se zvyšuje počet nesezdaných soužití i mezi věřícími, stále je však velmi málo pravděpodobné, že spolu nesezdaně žijí praktikující věřící.

1.2.3 Postoje k nesezdanému soužití

Je nesezdané soužití vnímáno jako nová forma rodiny? Jaká je tolerance vůči nesezdanému soužití a jaké je reálné chování? Je třeba si v této souvislosti nejprve uvědomit, že postoje jsou něčím, co není vrozené, jak uvádí GEIST¹⁴¹ jsou obsahově do značné míry determinovány socializačním procesem, přičemž na jejich vznik mají vliv i specifické osobnostní faktory subjektu. MUSIL¹⁴² zmiňuje na základě tří komponentů postojů (kognitivní, afektivní a akční) tři druhy postojů – mínění (verbalizované postoje), akční postoje (i neverbální) a spontánní verbální postoje. Zde je tedy prezentováno mínění veřejnosti na základě výsledků výzkumných šetření.

Přestože má tradiční rodina a manželský svazek stále pro podstatnou část společnosti nezpochybnitelnou hodnotu, stoupá tolerance vůči nesezdanému soužití a některým jiným alternativním formám partnerského života. Přijatelná jsou jak nesezdaná soužití jako předstupeň manželství, tak jako trvalá soužití bez oddacího listu. V průzkumu *Rodina 96*¹⁴³ uvedlo 65 % respondentů, že „je v pořádku, když spolu lidé

¹⁴⁰ ŠMOLKA, P., *Soužití bez svatby*, 2002.

¹⁴¹ GEIST, B., *Sociologický slovník*, 1992, s. 285.

¹⁴² MUSIL, J., *Sociální psychologie*, 2005, s. 76.

¹⁴³ Výzkum byl realizován Sociologickým ústavem AV ČR, účastnilo se ho 1496 respondentů, byl zaměřen na postoje lidí všech věkových kategorií.

žijí, aniž by plánovali sňatek“.¹⁴⁴ Na základě výsledků výzkumu provedeného v roce 1997 (sociologické šetření „*Mladá generace*“¹⁴⁵) považuje téměř 70 % mladých svobodných lidí nesezdané soužití za vhodný předstupeň manželství („manželství na zkoušku“) a přibližně desetina z nich předpokládá, že by žila ve volném svazku trvale. Většina mladých lidí však svými postoji dokládá, že za „normální“ je stále považován trvalý život v manželství. Postoj k rodině ovlivňovalo mj. vzdělání – lidé s nižším vzděláním byli nejméně orientováni na rodinný život (nejvíce zaměřené na materiální stránku), vysokoškolačky nejčastěji přisuzovaly rodinnému životu nejvyšší počet bodů (zároveň kladly vyšší důraz než ostatní na zajímavou práci a vysokou kvalifikaci). Data z tohoto průzkumu nepotvrzují, že by mladá generace výraznějším způsobem odmítala manželství a dávala přednost trvalým nesezdaným soužitím či osamělému nezávislému životu. Mladí lidé hodnotí manželství jako nenahraditelnou instituci především z hlediska významu pro výchovu dětí. Pro většinu z nich zůstává uzavření manželství podmínkou pro narození dítěte.¹⁴⁶

Z výsledků šetření *Mladá generace 1997*¹⁴⁷, mezinárodního srovnávacího *Šetření reprodukce a rodiny z roku 1997*¹⁴⁸ a šetření *ISSP 1999*¹⁴⁹ – náboženství – obecně vyplývá, že rodinné hodnoty, sňatek a manželství měly v představách mladých lidí v české společnosti důležité a nezastupitelné místo. Třebaže podíl nesezdaných soužití není okrajovou záležitostí, data jednoznačně prokázala, že počet nesezdaných soužití mladých svobodných lidí byl v obecném povědomí zveličen. Faktory, které postoje k nesezdaným soužitím ve výše zmíněných šetřeních negativně ovlivňovaly, byl věk a náboženská víra (reprezentovaná účastí na bohoslužbách). Současně má na postoje vliv zkušenost z dětství s tím, jaké bylo soužití rodičů (větší podporu mělo manželství u dotazovaných, jejichž rodiče se nerozvedli a jejichž soužití označovali za šťastné).¹⁵⁰

¹⁴⁴ KUČERA, M., Představy o postavení sňatku a narození dětí v životní dráze mladých svobodných lidí, 2000, s. 23.

¹⁴⁵ Výzkum realizován Sociologickým ústavem AV ČR. Zaměřen na rodinné a reprodukční chování mladých svobodných lidí, postoje k manželství a rodičovství, objasnění vnějších podmínek, plány týkající se demografického chování. Výzkumný vzorek - 1320 mladých svobodných lidí ve věku 18 – 30 let.

¹⁴⁶ HAMPLOVÁ, D., Názory na manželství a rodinu mladých svobodných lidí v roce 1997, 2000a, s. 92 – 98.

¹⁴⁷ viz pozn. pod čarou 145

¹⁴⁸ Výzkum vycházel z mezinárodního projektu Fertility and Family Survey (FFS), cílem bylo zkoumání reprodukčního chování v evropském regionu. V ČR dotázaných 1700 žen, 700 mužů ve věku 15 - 44.

¹⁴⁹ Uskutečněn na zadání Sociologického ústavu AV ČR agenturou SC & C (1224 dotázaných).

¹⁵⁰ HAMPLOVÁ, D. – PIKÁLKOVÁ, S., Manželství, nesezdané soužití a partnerský vztah, 2002, s. 128 – 136.

V roce 2000 byl uskutečněn demografický výzkum *Population Policy Attitudes and Acceptance Surveys (PPA II)*¹⁵¹. Toto šetření postihovalo souvislost mezi sociální politikou a demografickým chováním. Dotazník se ale také týkal postojů k rodině, partnerství a obecnějšími hodnotovými orientacemi v kontextu existujícího systému rodinné, populační a sociální politiky. I zde se naše společnost projevila jako jednoznačně promanželsky orientovaná. Celoživotní nesezdané soužití a LAT (Living Apart Together – „oddělené společné soužití“, kdy jde o trvalý vztah, ale každý žije zvlášť) by volilo jen 7 % z dotázaných, což mimo jiné potvrzuje, že nesezdané soužití představuje v naší společnosti spíš předstupu sňatku než alternativu manželství. Mladí lidé přesunují pozornost směrem k méně závazným svazkům, což vypovídá i o tom, že kladou na harmonický partnerský vztah o něco nižší důraz než generace předcházející. Lze očekávat, že většina dnešních mladých lidí do manželství vstoupí, ale je dost pravděpodobné, že se bude jednat o kvalitativně jiné svazky, než měly generace předcházející (patrně i méně stabilní).¹⁵²

V šetření *ISSP 2002*¹⁵³ se opět objevily výroky „Je dobré, když lidé, kteří hodlají uzavřít sňatek, spolu nejdříve žijí.“; „Je v pořádku, když lidé spolu žijí, aniž by plánovali sňatek.“. První výrok podporovalo 73 % respondentů, druhý výrok se těšil o něco menší podpoře (55%).¹⁵⁴ Češi jsou tedy k netradičním formám rodinného soužití poměrně tolerantní, liberální. Vzhledem k datům *ISSP* z roku 1994¹⁵⁵ lze říci, že tyto postoje zůstávaly poměrně stabilní. Dlouhodobé nesezdané soužití bez záměru uzavřít manželství se těší menší podpoře. Obecné postoje a osobní preference se přitom mohou výrazně rozcházet a rozcházejí. Ač jsou Češi ve svých postojích liberální, v osobních preferencích se jeví jako konzervativnější. Přestože je stále zastáván postoj, že by se děti měly rodit do manželství, tento postoj se v průběhu devadesátých let mírně oslabuje.¹⁵⁶ V rámci výzkumu *Naše společnost 2009*¹⁵⁷ byl zjišťován souhlas (případně

¹⁵¹ Šlo o druhou vlnu, o pokračování evropského komparativního výzkumu *The Acceptance of Population Related Policies (PPA I - 1991)*. Uskutečnil se v devíti evropských zemích včetně České republiky, kde proběhl na přelomu října a listopadu roku 2001 a účastnilo se ho 1094 respondentů.

¹⁵² HAMPLOVÁ, D., *Preferované partnerské uspořádání: sociodemografické a hodnotové rozdíly*, 2003a, s. 166 – 175.

¹⁵³ viz pozn. pod čarou 90

¹⁵⁴ CHALOUPKOVÁ, J. – ŠALAMOUNOVÁ, P., *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*, 2004, s. 21.

¹⁵⁵ viz pozn. pod čarou 90

¹⁵⁶ CHALOUPKOVÁ, J. – SOUKUPOVÁ, E., *Postoje k manželství, nesezdanému soužití a rodičovství*, 2007, s. 29 – 47.

¹⁵⁷ Projekt kontinuálního výzkumu veřejného mínění Centrem pro výzkum veřejného mínění (CVVM) Sociologického ústavu AV ČR. Dotazováno 1082 obyvatel České republiky ve věku od 15 let.

nesouhlas) s vybranými výroky o partnerském soužití a rodičovství. V tabulce 4 je zachycen vývoj odpovědí na tyto výroky v čase. Z něho je patrné, že se výrazně snížila podpora výroku o důležitosti manželství pro výchovu dětí (z 52% v roce 2003 na 36 % v roce 2009). Výrazně též klesla podpora výroku, že sňatek má být uzavřen před narozením dítěte (o 17 % oproti roku 2003).¹⁵⁸ V tomto šetření, dle mého, byly nevhodně použité negativní výroky – „není nutné, aby byli manželé“ a „není správné, aby spolu žili“, neboť výrok je pravdivý při kladné i záporné odpovědi. Takovýchto výroků je vhodné se v dotazníku vyvarovat.

Tabulka 4: „Naše společnost 2009“ – Souhlas s výroky o partnerství a rodičovství

	2003	2005	2006	2007	2009
	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
Je v pořádku, když spolu lidé žijí, aniž by plánovali sňatek.	46/20	40/22	42/19	43/17	49/17
Pokud žijí oba rodiče se svými dětmi ve společné dom., není nutné, aby byli manželé.	31/36	28/37	32/35	33/32	38/30
Pro výchovu dětí je velmi důležité, aby měli jejich rodiče uzavřen sňatek.	52/24	50/27	44/31	41/31	36/38
Ženatí muži a vdané ženy jsou obecně spokojenější než svobodní.	43/19	42/18	41/20	38/21	33/28
Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli nejdříve uzavřít sňatek.	59/18	58/16	47/23	45/22	42/27
Svobodní lidé mají menší vážnost mezi lidmi než vdané a ženatí.	19/52	17/54	20/54	20/50	18/53
Není správné, aby spolu žili partneři v jednom bytě, pokud nebyli oddáni.	16/51	13/54	10/63	9/62	11/64
Manželství je zbytečná instituce.	6/68	6/70	9/69	9/61	10/61
Špatné manželství je lepší než žádné.	5/77	6/78	6/79	6/81	5/80

Zdroj: Šamanová¹⁵⁹

(V dotazníkovém šetření byly možnosti odpovědí k výroky od „rozhodně souhlasím“ po „rozhodně nesouhlasím“. Znamínkem + je označen součet odpovědí „rozhodně souhlasím“ a „spíše souhlasím“, – je označen součet odpovědí „spíše nesouhlasím“ a „rozhodně nesouhlasím“).

Kvalitativní výzkum uskutečněný ve Spojených státech, který prezentují SASSLER – CUNNINGHAM¹⁶⁰, se zaměřil na nesezdané mladé páry, které nemají děti (mají vyšší nebo střední vzdělání) a zjišťoval souvislost mezi rodičovstvím a

¹⁵⁸ ŠAMANOVA, G., Partnerství, manželství a rodičovství: Tisková zpráva, 2010.

¹⁵⁹ ŠAMANOVA, G., Partnerství, manželství a rodičovství: Tisková zpráva, 2010.

¹⁶⁰ SASSLER, S. – CUNNINGHAM, A., How cohabitators view childbearing, 2008, s. 3 – 28.

manželstvím. Rozhovory (se 24 respondenty) byly uskutečněny v letech 2000 – 2001. Z výzkumu vyplynulo, že manželství by mělo předcházet před otěhotněním. Potvrzuje se tedy i zde preference manželství a tradičních norem pro rození dětí. Pro rodičovství je lepší mít pevný vztah – manželství. Přesto ale značný podíl (40 %) důležitost manželství nepocítuje. Otázkou pro vzdělanější zůstává, jak vyřešit nejprve kariéru, pak rodinu.

Postoje versus reálné chování

*Šetření rodiny a reprodukce (FFS) z roku 1997*¹⁶¹ zachycuje nejen deklarované postoje, ale i reálné chování, čímž je možné doplnit výše zmiňované postoje. Výsledky *FFS* pak překvapivě ukazují, že ačkoli mladí lidé na rovině postojů preferují předmanželské nesezdané soužití, reálné chování je poněkud tradičnější.¹⁶² Z analýzy¹⁶³ HAŠKOVÉ – RABUŠICE¹⁶⁴, kteří vycházeli z šetření „*Manželství, práce a rodina*“ (2005)¹⁶⁵ a šetření „*Souvislosti proměn pracovního trhu a forem soukromého, rodinného a partnerského života v české společnosti*“ (*Proměny 2005*)¹⁶⁶, vyplývá, že rychlý pokles sňatečnosti po roce 1998 z důvodu poklesu hodnoty manželství pro mladé lidi silnou oporu v datech nenachází. Spíše jde o odklad manželství. Ačkoli manželskou rodinu chápe většina mladých svobodných lidí jako model pozitivní, pro celou polovinu z nich není tím modelem uspořádání soukromého života, který by pro sebe v ideálním případě aktuálně zvolili. Téměř polovina z nich by preferovala manželskou rodinu, necelá třetina by pak volila nesezdané soužití (s dětmi nebo bez nich) a téměř pětina některou z individualizovaných forem uspořádání soukromého života bez dětí, zejména partnerství se dvěma domácnostmi („žití spolu odděleně“); zanedbatelný podíl by se rozhodl pro život bez stálého partnera/partnerky. Pokud se dítě narodí do nesezdaného soužití, což se často děje neplánovaně, preference nesezdaného soužití s dítětem je následně relativně vysoká. Avšak ani v tomto případě nepřevyšuje preferenci pro manželskou rodinu, kterou některé nesezdané páry nakonec po porodu dítěte skutečně

¹⁶¹ viz pozn. pod čarou 148

¹⁶² HAMPLOVÁ, D. – PIKÁLKOVÁ, S., *Manželství, nesezdané soužití a partnerský vztah*, 2002, s. 132 – 133.

¹⁶³ Podsoubor osob ve věku 25 – 35 let (3677 respondentů).

¹⁶⁴ HAŠKOVÁ, H. – RABUŠIC, L., *K nízké sňatečnosti v České republice*, 2008, s. 9 – 33.

¹⁶⁵ Realizováno agenturou SC & C v roce 2005, reprezentativní vzorek 2546 mužů a žen ve věku 20 – 40 let.

¹⁶⁶ Realizováno Centrem pro výzkum veřejného mínění (CVVM) Sociologického ústavu AV ČR v roce 2005 na souboru 5510 mužů a žen ve věku 25 – 54 let.

založí.¹⁶⁷ Z šetření *SEPM 2006*¹⁶⁸ též vyplývá, že většina neprovdaných matek považuje za ideální partnerské uspořádání život v manželství, a to po předchozím společném nesezdaném soužití „na zkoušku“. Pouze pětina neprovdaných žen považuje za ideální formu dlouhodobé nesezdané soužití. Přímému manželství (bez nesezdaného soužití) by dávalo přednost téměř 8% neprovdaných matek.¹⁶⁹

Na základě zmapování výsledků výzkumů z let 1997 – 2009 je patrný posun k větší toleranci nesezdaného soužití, snižování podpory výroků o důležitosti manželství pro výchovu dětí. V postojích a v reálném chování dochází k oslabení manželství jako instituce, přesto je patrné, že reálné chování je oproti postojům tradičnější. Stále je nesezdané soužití vnímáno především jako předstupeň manželství.

1.2.4 Motivace pro nesezdané soužití

Na rozšíření nesezdaného soužití a oddalování sňatků jsou různé názory. Někteří dávají tyto změny do souvislosti s menší závislostí žen na mužích, druzí s pečlivějším hledáním vhodného partnera.¹⁷⁰ Dle Velkého sociologického slovníku¹⁷¹ je třeba hledat kořeny nesezdaného soužití např. v sociálních změnách – v celkové modernizaci společnosti, přístupu ke vzdělání vedoucí k dynamickému růstu vzdělanosti žen a jejich široké participaci na trhu pracovních sil a zvyšování podílu zaměstnaných žen, společně s garancí sociálních jistot. Rozvoj těchto faktorů s rozvojem individuality a důrazem na seberealizaci, liberalizace sexuálních norem a akceptace předmanželského sexuálního styku je živnou půdou právě pro rozšíření nesezdaného soužití. Jak již bylo zmíněno, vztahy samy o sobě dle de SINGLYHO¹⁷² nemají hodnotu.

BOLOGNE¹⁷³ spojuje rozšíření nesezdaného soužití především s hlubokou proměnou lidského smýšlení, životního rytmu, životních koncepcí. Lidé vzhledem k okolnostem – jako je časté střídání zaměstnání, změna bydliště – váhají s plány do budoucna. Chtějí žít přítomností a nestarat se o budoucnost, ze které mají svým způsobem strach. Nerozlučitelné manželství na věčné časy dle něho zůstává ideálem,

¹⁶⁷ HAŠKOVÁ, H. – RABUŠIC, L., K nízké sňatečnosti v České republice, 2008, s. 9 – 33.

¹⁶⁸ viz pozn. pod čarou 112

¹⁶⁹ CHALOUPKOVÁ, J., Vdát se nebo ne? Motivace vdaných a neprovdaných matek, 2007, s. 67 – 68.

¹⁷⁰ RABUŠIC, L., *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, s. 197 – 199.

¹⁷¹ MAŘÍKOVÁ, H. – PETRUSEK, M. – VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník*, 1996, s. 1190 – 1191.

¹⁷² SINGLY, F. de, *Sociologie současné rodiny*, 1999, s. 91.

¹⁷³ BOLOGNE, J. C., *Svatby: Dějiny svatebních obřadů na západě*, 1997, s. 311.

ale současně i pozůstatkem minulosti. KELLER¹⁷⁴, který zmiňuje souvislost rozšíření nesezdaného soužití s flexibilizací práce, uvažuje podobně jako KUCHAROVÁ¹⁷⁵, která vyslovila předpoklad, že lidé zřejmě hledají v prostředí celkem dramatických společenských a ekonomických změn adekvátní formy rodinného života. Podobné nálezy uvádí i LOIS¹⁷⁶ u německé populace. JÄCKELOVÁ¹⁷⁷, KIERNAN¹⁷⁸ dávají do souvislosti rozšíření nesezdaného soužití s rozvody, kdy není překvapením – na pozadí těchto faktů – že pro sebe páry (ať už jde o mladou či starší generaci) hledají nové, alternativní formy soužití. Důvodem pro volbu nesezdaného soužití dle EDIN¹⁷⁹, WALTER¹⁸⁰ může být i ekonomické zajištění ze strany muže, kdy ženy podmiňují manželství stabilním zaměstnáním muže a jeho dostatečným příjmem. HAMPLOVÁ¹⁸¹ uvádí jako důvod k výběru nesezdaného soužití možnost snadného rozchodu. Ti, co preferovali celoživotní nesezdané soužití, na něm navíc oceňovali, že jim poskytuje nezávislost. V případě nesezdaného soužití „na zkoušku“ doufali, že v něm mnohem lépe poznají partnera jako vlastního budoucího manžela a vyzkouší pevnost vzájemného vztahu. KIERNAN¹⁸² též uvádí jako důvody žen pro nesezdané soužití vyhýbání se pojmu závislost, která je obvykle implicitní při uzavření manželství. Ženy mohou být nervózní, že manželství může změnit rovnováhu sil v partnerství. Na druhou stranu, pro některé může být nesezdané soužití reakcí na nejistotu. Například vzrůstající rozvodovost je vnímána jako riziko investování do manželství a vznik nesezdaného soužití může být logickou reakcí na nejistotu. Podle VÁGNEROVÉ¹⁸³ jde na jedné straně u nesezdaných o výraz potřeby trvalejšího a naplněného partnerství a neochoty odkládat její uspokojení, na druhé straně je zde pozorovatelná protichůdná potřeba odložit definitivní rozhodnutí až na pozdější dobu. Současně nesezdané soužití umožňuje plynulejší a méně stresující adaptaci na společný život, neboť není považováno za definitivní a je zde zachován pocit možnosti volby. Z této volby může

¹⁷⁴ KELLER, J., *Soumrak sociálního státu*, 2005, s. 29.

¹⁷⁵ KUCHAROVÁ, V., *Postoje k manželství a rodičovství a reflexe změn podmínek pro rodičovství*, 2005, s. 49.

¹⁷⁶ LOIS, D., *Arbeitsteilung, berufsorientierung und partnerschaftsstabilität –Ehen und nichteheliche lebensgemeinschaften im vergleich*. Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, 2008, s. 53 – 77.

¹⁷⁷ JÄCKELOVÁ, K., *I tohle je manželství*, 2007, s. 116.

¹⁷⁸ KIERNAN, K., *Unmarried Cohabitation and Parenthood in Britain and Europe*, 2004, s. 52 – 53.

¹⁷⁹ EDIN, K., *What Do Low-Income Single Mothers Say about Marriage?*, 2000, s. 112 – 133.

¹⁸⁰ WALTER, M. R., *High Hopes: Unwed Parent's Expectations about Marriage*, 2001, s. 481 – 482.

¹⁸¹ HAMPLOVÁ, D., *Postoje k manželství a rodičovství*, 2000b, s. 69.

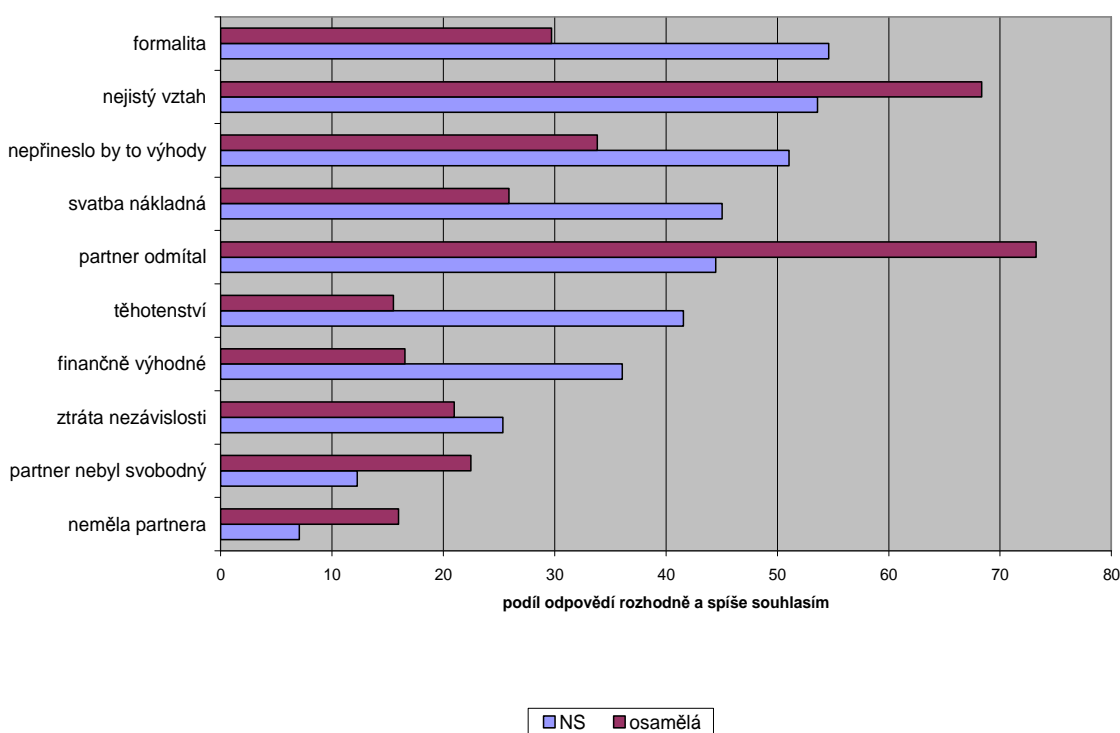
¹⁸² KIERNAN, K., *Unmarried Cohabitation and Parenthood in Britain and Europe*, 2004, s. 52 – 53.

¹⁸³ VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*, 2000, s. 333 – 341.

však vycházej z pocitů nejistoty a s tím spojený dopad na kvalitu vztahu, nespokojenost. Lidé preferující takovýto typ soužití bývají podle VÁGNEROVÉ¹⁸⁴ méně konvenční a manželství pro ně nemá tak vysokou hodnotu.

Výzkumným šetřením *SEPM 2006*¹⁸⁵ bylo v oblasti motivace, důvodů pro to, že ženy nevstoupily před porodem dítěte do manželství, zjištěno: ženy, které žily s otcem dítěte v nesezdaném soužití, častěji souhlasily s výroky představujícími odmítání instituce manželství; častěji souhlasily s tím, že manželství je formalita; častěji uváděly, že sňatek neuzavřely, protože to pro ně bylo výhodné a protože svatba by byla moc nákladná; častěji rovněž odpovídaly, že se nechtěly vdávat těhotné. Pro osamělé matky byl častější důvod, že sňatek odmítal partner nebo že jejich partner byl ženatý. Důvodem, kde se postoje nesezdaně žijících a osamělých matek shodoval, byla obava o ztrátu nezávislosti (graf 2).¹⁸⁶ Omezením tohoto šetření je, že byly dotázovány pouze ženy.

Graf 2: „SEPM 2006“ – Neprovdané matky: důvody, proč neuzavřely manželství

Zdroj: SEPM 2006¹⁸⁷

¹⁸⁴ VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*, 2000, s. 333 – 341.

¹⁸⁵ viz pozn. pod čarou 112

¹⁸⁶ CHALOUPKOVÁ, J., *Vdát se nebo ne? Motivace vdaných a neprovdaných matek*, 2007b, s. 60 – 61.

¹⁸⁷ viz pozn. pod čarou 112

Důvody (ne)plánování sňatku, které uváděli respondenti v rámci výzkumu *Naše společnost 2009*¹⁸⁸, zmiňovaném v předchozí kapitole, jsou uvedeny v tabulce 5. Podstatná část dotazovaných považuje uzavření manželství za „samozřejmé“ a „normální“. Z důvodů uváděných pro „neplánování sňatku“ je vidět velký vliv „špatné zkušenosti“, což se odráží právě u nesezdaných, kteří již manželstvím prošli. Naopak manželství jako formalita – „svatba je zbytečná“ – uvádělo v tomto šetření jen malé procento respondentů.

Tabulka 5: „Naše společnost 2009“ - Důvody (ne)plánování sňatku (v%)

Důvody plánování sňatku	Důvody neplánování sňatku
kvůli dětem, založení rodiny (59 %)	věk, zdravotní stav (41 %)
samozřejmost až nutnost, norma (25 %)	svoboda, chce být sám (28 %)
dva jsou vždy lepší než jeden (18 %)	špatná zkušenost (26 %)
z lásky, završení vztahu, má vážnou známost (11 %)	obecné výroky bez jasného důvodu – nechce, nepotřebuje (14 %)
jistota, spokojenost, klid, závazky (10 %)	svatba je zbytečná (8 %)
majetek, finanční zabezpečení (8 %)	nemá partnera (7 %)
opora ve stáří (4 %)	vdovy, vdovci (4 %)
obecné výroky o negativech svobody a pozitivěch manželství (2 %)	finanční náročnost, kvůli majetku (2 %)
právní výhody (2 %)	složitost rozvodového řízení (2 %)
osamostatnění od rodičů (1 %)	jiná odpověď (4 %)
jiná odpověď (5 %)	bez odpovědi (64 %)
bez odpovědi (55 %)	

Zdroj: Šamanová¹⁸⁹

Nejvýstižnější jsou dle mého zjištění vyplývající z výzkumu v USA, kde téměř polovina nesezdaných (obou pohlaví) uvádí jako důvody k nesezdanému soužití, že spolu mohou trávit více času. Jen 9 % mužů a 5 % žen uvádí, že nesezdané soužití berou jako zkoušku vztahu před uzavřením manželství. Mnoho mladých lidí věří, že nesezdané soužití je dobrý způsob, jak otestovat vztah, většina párů se však rozhodla pro nesezdané soužití nevědomě. To, že buď do nesezdaného soužití „vklouzli“ nebo „o

¹⁸⁸ viz pozn. pod čarou 157

¹⁸⁹ ŠAMANOVÁ, G., Partnerství, manželství a rodičovství: Tisková zpráva, 2010.

tom jen mluvili a ono se to pak stalo“, uvádějí 2/3. Pouze 1/3 o nesezdaném soužití mluvila a poté se rozhodla spolu žít.¹⁹⁰ Současně se tedy objevuje názor, že nesezdané soužití je spíše než testování vztahu jevem, který vznikne díky okolnostem. Těmito okolnostmi může být předchozí zkušenost, ale především možnost společného bydlení, možnost trávit spolu více času. Toto uvažování se mi jeví nejpříznačnější a ztotožňuji se tedy i s GIDDENSEM¹⁹¹, podle něhož nejde o plánované rozhodnutí, ale především o stav, který postupně vyplyne ze vztahu samotného.

1.2.5 Rodičovství v nesezdaném soužití

V řadě zemí bývalého socialistického bloku, které se svým demografickým vývojem velmi odlišovaly od zbytku Evropy, se stává stále běžnějším rození dětí nevdaným ženám. V některých státech dokonce přesahuje podíl nemanželsky narozených dětí až 50 % (ve Švédsku se narodilo již v roce 2006 téměř 60 % dětí mimo manželství¹⁹²). Je tedy běžnější, že se dítě narodí do neformálního svazku nebo svobodné matce než manželskému páru.¹⁹³

V České republice shromažďuje informace o všech narozených dětech a jejich matkách Český statistický úřad na základě „hlášení o narození“, které tomuto úřadu poskytují všechny porodnice.¹⁹⁴ Data Českého statistického úřadu též ukazují, že se v České republice během posledních desetiletí výrazně zvýšil podíl dětí narozených mimo manželství – v roce 2010 dosahoval 40,1 %, přitom v roce 1989 to bylo pouze 7,9 % (graf 3).^{195;196} To, že poměrně velká část neprovdaných matek nežila v době porodu s otcem dítěte a že poměrně velký podíl nesezdaných párů s dítětem uzavírá manželství později, poukazuje však na to, že není možné současný nárůst mimomanželské plodnosti jednoduše připisovat rozšiřování nesezdaných soužití jakožto dlouhodobé formy partnerského soužití alternativní k manželství.¹⁹⁷

¹⁹⁰ JAYSON, S., Couples study debunks 'trial marriage' notion: Most say They cohabit just to be together, 2009.

¹⁹¹ GIDDENS, A., *Sociologie*, 1999, s. 179 – 180.

¹⁹² OLÁH, L. Sz. – BERNHARDT, E. M., Sweden: Combining childbearing and gender equality, 2008, s. 1114.

¹⁹³ ŠALAMOUNOVÁ, P., *Mimomanželská plodnost v Evropě*, 2007b, s. 1.

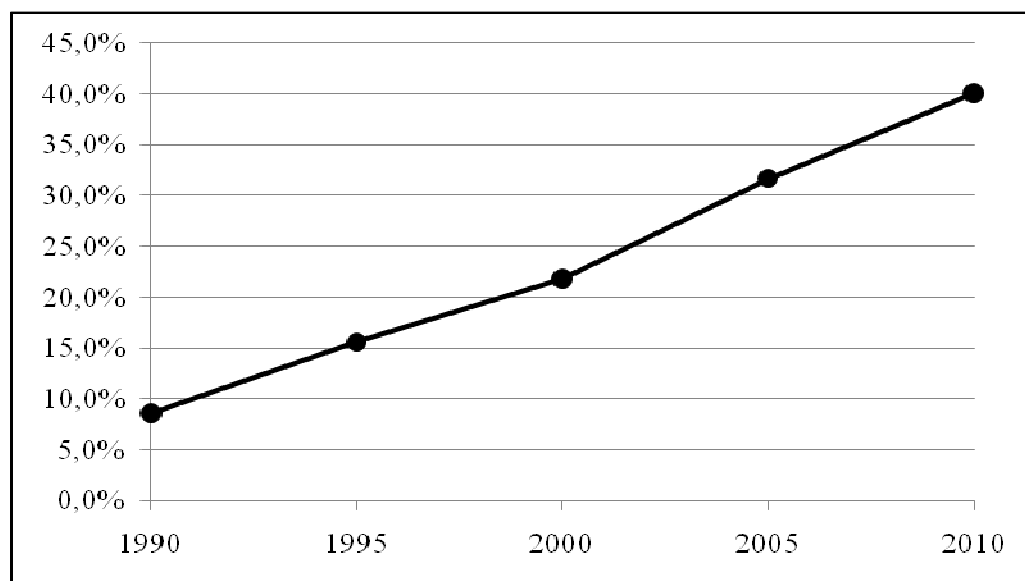
¹⁹⁴ ŠALAMOUNOVÁ, P., *Kdo jsou nevdané matky – údaje z ČSÚ*, 2007a, s. 2.

¹⁹⁵ Český statistický úřad, 2010a.

¹⁹⁶ Český statistický úřad, 2010b.

¹⁹⁷ CHALOUPKOVÁ, J., *Nárůst mimomanželské plodnosti = nárůst nesezdaných soužití?* 2007a, s. 4.

Graf 3: Podíl dětí narozených mimo manželství v České republice v letech 1990 - 2010

Zdroj: Český statistický úřad^{198;199}

Nesezdané soužití však s nárůstem mimomanželské plodnosti, která je jedním z nejvýraznějších trendů současného demografického vývoje, úzce souvisí. Vzhledem k tomu, že české matriky zaznamenávají pouze údaje o formálním rodinném stavu matky v době porodu a neobsahují informace o tom, zda žije s otcem dítěte, je nezodpovězenou otázkou, kolik skutečně neprovdaných matek představují svobodné matky v tradičním slova smyslu a kolik z nich žije v nesezdaném soužití. Ač HAMPLOVÁ²⁰⁰ uvádí, že mimomanželská plodnost zcela s popularitou a rozšířením nesezdaného soužití nesouvisí a jde dle ní především o nárůst osamělého mateřství, z šetření *SEPM 2006*²⁰¹ vyplývá, že jde přibližně v polovině případů o děti narozené do nesezdaného soužití.²⁰²

Do roku 2006 se údaje o otcích na Českém statistickém úřadu zaznamenávaly jen u manželských dětí. Od roku 2007 sleduje tyto údaje Český statistický úřad u všech narozených dětí, což dle ZEMANA²⁰³ umožňuje analyzovat jednak charakteristiky otců nemanželských dětí a dále podíl nevyplněných údajů o otcích. V prvním pololetí roku

¹⁹⁸ Český statistický úřad, 2010a.

¹⁹⁹ Český statistický úřad, 2010b.

²⁰⁰ HAMPLOVÁ, D., Děti bez partnera nebo na psí knížku?, 2007, s. 49

²⁰¹ viz pozn. pod čarou 112

²⁰² HAMPLOVÁ, D., Děti bez partnera nebo na psí knížku?, 2007, s. 49.

²⁰³ ZEMAN, K., Nemanželská plodnost – demografický přehled, 2007, s. 25.

2007 se živě narodilo 56,0 tisíc dětí, z toho bylo 34,1 % (19,1 tis.) narozených mimo manželství. U 70 % těchto dětí byly uvedeny údaje o otci dítěte, u 30 % údaje chyběly. V případě vyplněného údaje o otci pak předpokládá, že jde o nesezdané soužití rodičů, v případě nevyplněného údaje je otec neznámý či se k otcovství nehlásí.²⁰⁴ Ve Velké Británii bylo v roce 2001 narozeno 60% dětí v manželství, 25% v nesezdaném soužití a 15% svobodným matkám, které nežily s otcem dítěte. Současně byla svobodným matkám položena otázka, zda uvedly v rodném listě otcovo jméno. U matek žijících v nesezdaném soužití uvedlo 97% otce, u těch, které nebyly s otcem dítěte v době narození, to udělalo 63%.²⁰⁵ Na základě tohoto zjištění i faktu, že v případě neuvedení otce v rodném listě má za následek problémy v souvislosti se sociálními dávkami apod. se tedy neztotožňuji s úvahami, které uvádí ZEMAN²⁰⁶, neboť je velmi pravděpodobné, že existuje poměrně velké procento těch, které ač nežijí v nesezdaném soužití, údaje o otci uvádí.

V roce 2001 žilo podle Českého statistického úřadu²⁰⁷ ve faktických manželstvích celkem 84 283 závislých dětí, tj. v průměru 0,67 dítěte na jednu rodinu. V roce 1991 činila tato průměrná hodnota 0,81 dítěte na jeden neformální svazek (absolutní počet dětí činil 68 869). Z výzkumu *Rodina 2001*²⁰⁸, který realizoval Výzkumný ústav práce a sociálních věcí ve spolupráci s agenturou STEM (Středisko empirických výzkumů), vyplývá, že je 26,5 % nesezdaných párů s dětmi (ať už jde o svobodné či rozvedené).²⁰⁹ Druhorozené děti se s větší pravděpodobností rodí do manželství než děti prvorozené. U dalších narozených dětí stoupá podíl dětí narozených mimo manželství. Z regionálního srovnání je patrné, že jsou v České republice jednak oblasti s velkou porodností mimo manželství (kraj Karlovarský a Ústecký), ale také regiony, kde je naprostá většina plodnosti realizována v manželství (Vysočina, Zlínsko). V oblastech s vyšší mimomanželskou plodností se častěji rodí mimo manželství i děti druhého pořadí a také je více nevdaných matek mezi vysokoškolačkami a

²⁰⁴ ZEMAN, K., Nemanželská plodnost – demografický přehled, 2007, s. 25.

²⁰⁵ KIERNAN, K., Unmarried Cohabitation and Parenthood in Britain and Europe, 2004, s. 36.

²⁰⁶ ZEMAN, K., Nemanželská plodnost – demografický přehled, 2007, s. 25.

²⁰⁷ Český statistický úřad, 2004b.

²⁰⁸ Dotazníkové šetření - 1257 osob starších 18 let.

²⁰⁹ KUCHAROVÁ, V., Postoje k manželství a rodičovství a reflexe změn podmínek pro rodičovství, 2005, s. 36.

středoškolačkami. Na Plzeňsku a v jižních Čechách je relativně častější rození dětí mimo manželství až po rozpadu manželství.²¹⁰

I v jiných zemích narůstá počet dětí narozených svobodným ženám. V USA se zvýšil tento počet z 1,17 na 1,30 milionu v letech 1900 až 1999, což je však mnohem pomalejší průměr růstu než v předchozím desetiletí (něco málo přes 1 procento ročně ve srovnání s téměř 6 % ročně v průběhu let osmdesátých). Celkový počet nemanželsky narozených dětí se zvýšil o 8 % v letech 1900 až 1997, ale poté o 3 % v roce 1998 a o 1 % v roce 1999. Poměr porodnosti svobodných žen se zvýšil více než 6krát od roku 1940.²¹¹ Důležitá je též otázka plánování otěhotnění u svobodných žen. Na základě údajů z roku 1995 je v USA 45 % porodů výsledkem plánovaného těhotenství, 39% nedokonale časově naplánovaného a 16 % nechtěného těhotenství. U nesezdaných párů je plánovaných početí 54 %.²¹² Toto vše naznačuje, že nesezdané soužití je pro některé páry vhodným prostředím pro výchovu dětí. Není to však proto, že by vnímali nesezdané soužití jako přijatelnou alternativu manželství, ale proto, že cítí nesezdané soužití jako předstupeň manželství.²¹³

Ač je rodina podle KUCHAROVÉ²¹⁴ převážně uznávána jako nejlepší prostředí pro výchovu dětí, podle názorů zhruba poloviny dospělé populace to nevyklučuje schopnost jednoho rodiče zvládnout výchovu sám. Potřebu uzavírat sňatek rodičovství a rodičovské plány pro velkou část lidí dnes nutně nevyvolává.

1.2.6 Plány do budoucna

Není možné předjímat, jak nesezdané soužití dopadne. Všechny úvahy o budoucnosti vztahu jsou pouze plány, domněnkami, úmysly. V uvažování o budoucnosti jsou však patrné postoje k nesezdanému soužití a manželství, motivace k tomuto způsobu života. Z tohoto důvodu je zařazena kapitola vztahující se k plánům do budoucna, pro doplnění celkového obrazu o nesezdaném soužití.

²¹⁰ ŠALAMOUNOVÁ, P. – ŠAMANOVÁ, G., Co víme o českých neprovdaných matkách, 2006, s. 7.

²¹¹ VENTURA, J. S. – BACHRACH, A. CH., Nonmarital Childbearing in the United States, 1940 – 99, 2000, s. 2.

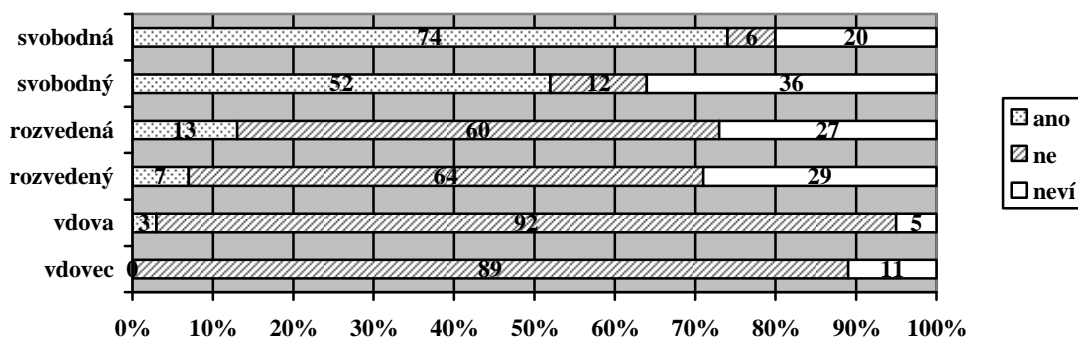
²¹² MUSICK, K., Planned and Unplanned Childbearing among Unmarried Women, 2002, s. 920 – 921.

²¹³ MUSICK, K., Cohabitation, nonmarital childbearing, and the marriage process, 2007, s. 249 – 286.

²¹⁴ KUCHAROVÁ, V., Některé obsahové změny postojů k manželství a rodičovství, 2003, s. 201.

Na základě šetření *Mladá generace 1997*²¹⁵ mělo 84 % respondentů žijících v nesezdaném soužití v úmyslu někdy v budoucnu uzavřít se svým partnerem sňatek. V případě otěhotnění by přes 70 % takto žijících volila „sňatek a porod“.²¹⁶ Jaké jsou plány do budoucna nejenom u nesezdaných soužití v souvislosti s manželstvím, prezentují grafem 4, který byl součástí tiskové zprávy vydané Sociologickým ústavem AV ČR, která vychází z výzkumu *Naše společnost 2009*²¹⁷ a věnuje se Partnerství, manželství a rodičovství. Z grafu je patrné, že svobodné ženy jsou oproti svobodným mužům častěji rozhodnuty uzavřít ve svém životě sňatek (74 % a 52 % dotázaných). Toto však neplatí u rozvedených. Rozvedené ženy by chtěly uzavřít sňatek pouze ve 13 % a muži v 7 %. Naopak rozhodnutí už se nevdát (neoženit) bylo u žen 60 % a mužů 64 %. Důvody, které vedou k plánování či neplánování sňatku, a které souvisí s níže uvedeným grafem, jsou uvedeny v tabulce 5.²¹⁸

Graf 4: „Naše společnost 2009“ – Plánování vstupu do manželství podle pohlaví a rodinného stavu

Zdroj: Šamanová²¹⁹

Z výše uvedeného grafu je patrný vliv rozvodu na plánování (neplánování) sňatku, což úzce souvisí s motivací k životu v nesezdaném soužití. Současně je vidět plánování sňatku u většiny svobodných, což deklaruje vnímání nesezdaného soužití především jako předstupně manželství.

Na základě výsledků pozorovaných v USA v letech 1997 – 2001 více než polovina (56 %) párů vstoupí do manželství, nebo se rozejde v prvních dvou letech společného soužití. Téměř 70 % párů, které žijí v nesezdaném soužití, bude takto žít

²¹⁵ viz pozn. pod čarou 145

²¹⁶ VYMĚTALOVÁ, S., Partnerský vztah, 2000, s. 128 – 130.

²¹⁷ viz pozn. pod čarou 157

²¹⁸ ŠAMANOVÁ, G., Partnerství, manželství a rodičovství: Tisková zpráva, 2010.

²¹⁹ ŠAMANOVÁ, G., Partnerství, manželství a rodičovství: Tisková zpráva, 2010.

alespoň jeden rok, jedna třetina párů tři roky a jedna pětina asi čtyři roky. Celkem tedy téměř polovina ze všech nesezdaných soužití do manželství vstoupí. Pokud je v nesezdaném soužití dítě, uvádí se, že pravděpodobně vstoupí do manželství – 90 % párů.²²⁰ Ve Švédsku pak byla použita studie uskutečněná v letech 1999 až 2003 mezi mladými dospělými, která se týkala vlivu postojů a sociálně-demografických charakteristik na pravděpodobnost uzavření manželství či rozpadu nesezdaného soužití. Rozhodnutí zda dojde ke sňatku, rozchodu, či pokračování v nesezdaném soužití ovlivňují rodinné postoje, spokojenost se vztahem, záměr vzít se.²²¹ Jak uvádějí OLÁH – BERNHARDT²²² nesezdané páry s dětmi často uzavírají sňatek až po narození prvního nebo druhého dítěte. Ze všech výše uvedených šetření vyplývá, že otázka svatby je v budoucnu u většiny otevřená.

1.2.7 Rozdíl mezi manželstvím a nesezdaným soužitím

Přestože nesezdaní uvádí, že je manželství především formalitou, že se tato dvě soužití liší pouze formálním statutem, na základě zjištění demografů, sociologů, psychologů tomu tak není. Hned prvním rozdílem, který uvádí jak BOLOGNE²²³, tak PLAŇAVA²²⁴ či např. VÁGNEROVÁ²²⁵, je v případě nesezdaného soužití absence důležitého rituálu, kterým je svatba. Tímto dnem vzniká nové společenství a současně dochází k uvědomění si přechodu od dospívání k dospělosti. I podle CHERLINA²²⁶ jsou nesezdaná soužití neúplnou institucí. Role nesezdaných jsou méně vymezené a nejsou svázány jasnými sociálními normami.

V této kapitole se zaměřím na rozdíl mezi nesezdaným soužitím a manželstvím ve stabilitě, organizaci domácnosti, péči o dítě, hospodaření a v kontaktech s širší rodinou.

²²⁰ KENNEDY, S. – BUMPASS, L., Cohabitation and children's living arrangements: New estimates from the United States, 2008, s. 1673 – 1684.

²²¹ MOORS, G. – BERNHARDT, E., Splitting Up or Getting Married?: Competing Risk Analysis of Transitions Among Cohabiting Couples in Sweden, 2009, s. 227 – 247.

²²² OLÁH, L. Sz. – BERNHARDT, E. M., Sweden: Combining childbearing and gender equality, 2008, s. 1114.

²²³ BOLOGNE, J. C., *Svatby: Dějiny svatebních obřadů na západě*, 1997, s. 307 – 309.

²²⁴ PLAŇAVA, I., *Spolu každý sám*, 1998, s. 106 – 108.

²²⁵ VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*, 2000, s. 333 – 341.

²²⁶ CHERLIN, J., The Deinstitutionalization of American Marriage, 2004, s. 848 – 859.

Pokud jde o stabilitu obou forem soužití, někteří autoři neshledávají výrazný rozdíl. Podle RABUŠICE²²⁷ dochází ve stejné míře k rozvodům jako k rozpadům nesezdaných soužití. Rozdíl je v ukončení vztahu, neboť rozvod manželství je právně ošetřen, zákon určuje majetkové vyrovnání podle jasných právních nařízení, kdežto po rozpadu nesezdaného soužití nejsou žádná pravidla stanovena. Podle *Šetření rodiny a reprodukce 1997*²²⁸, které zmiňuje HAMPLOVÁ²²⁹, bylo naopak zjištěno, že nejméně stabilními svazky byla nesezdaná soužití (někdy se hovoří o tzv. efektu nesezdaného soužití – cohabitation effect). To, že manželské rodiny jsou stabilnější než nesezdané svazky, bylo potvrzeno i na základě šetření SEPM 2006^{230;231}. V souvislosti se stabilitou vztahu zmiňují BROWN – BOOTH²³², že je nutné také rozlišit ty, kteří uvažují v budoucnu o svatbě a ty, jež plánují dlouhodobé nesezdané soužití. Nesezdaní, kteří si hodlají svého partnera vzít, mohou brát své současné životní uspořádání jako odrazový můstek k manželství, a tak se role nejasnosti snižuje a kvalita vztahu zvyšuje. Dokonce uvádějí, že 76% nesezdaných vztahů není jiných než manželství, pokud se týká kvality vztahu. Do kvality vztahu se však také odráží přítomnost biologických dětí, dětí z minulých svazků i předchozí zkušenosti se vztahy. Přítomnost dětí bývá příčinou sporů. VACULÍK – JEDRZEJCZYKOVÁ²³³ také zmiňují, že větší závazek, ale i vyšší spokojenost v nesezdaném soužití našli u těch párů, které uvažují o možnosti manželství uzavřít. Výzkumné šetření, které proběhlo v USA v roce 1995 a které rozšířili WU – MUSICK²³⁴, se zaměřilo na riziko rozchodu po prvním porodu. Zkoumaným souborem byly páry, které se vzaly před narozením prvního dítěte a páry, které se po narození dítěte hodlají v budoucnu vzít. Nejvyšší nestabilita byla pozorovaná u párů, které žijí v nesezdaném soužití při narození prvního dítěte, a pak se ožení, ve vztahu k těm, kteří se vezmou přímo a poté mají dítě. OSBORNE et al.²³⁵ uvádějí, že nesezdaní rodiče vykazují dvaapůlkrát vyšší pravděpodobnost rozchodu než

²²⁷ RABUŠIC, L., *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, s. 198 – 199.

²²⁸ viz pozn. pod 148

²²⁹ HAMPLOVÁ, D., *Výsledky Šetření rodiny a reprodukce (FFS)*, 2001, s. 58.

²³⁰ viz pozn. pod čarou 112

²³¹ HAMPLOVÁ, D., *Děti bez partnera nebo na psí knížku?* 2007, s. 54 – 57.

²³² BROWN, L. S. – BOOTH, A., *Cohabitation versus Marriage: A Comparison of Relationship Quality*, 1996, s. 671 – 677.

²³³ VACULÍK, M. – JEDRZEJCZYKOVÁ, V., *Commitment und unmarried cohabitation*. s. 101 – 117.

²³⁴ WU, L. – MUSICK, K., *Stability of Marital and Cohabiting Unions Following a First Birth*, 2008.

²³⁵ OSBORNE, C. – MANNING, D. W. – SMOCK, J. P., *Married and Cohabiting Parents Relationship Stability: A Focus on Race and Ethnicity*, 2007, s. 1361.

je tomu v případě manželství. LICHTER – QIAN²³⁶ dávají stabilitu vztahu do souvislosti s opakovaným nesezdaným soužitím. To se odráží především jako problém ke stabilitě následného manželství. Pro manželství je po seriových nesezdaných soužitích žen pravděpodobnost rozvodu více než dvojnásobná než u těch, které žily nesezdaně pouze s jejich budoucím manželem. Současně je obtížná po opakovaných nesezdaných soužitích transformace nesezdaného soužití do manželství. KIERNAN²³⁷ uvádí, že rozdíl v křehkosti, stabilitě vztahu, může být způsobený i tím, že lidé vstupující do manželství si rozvážněji vybírají svého partnera – víc uvažují, s kým chtějí dlouhodobě žít.

Šetření „*Muži a ženy v ČR: životní dráhy a mezigenerační vztahy (2005)*“²³⁸ umožnilo vhléd do organizace domácnosti jak v manželství, tak v nesezdaném soužití. Žádné významné odlišnosti nebyly zjištěny. V obou typech soužití se na chodu domácnosti podílí ze dvou třetin žena. Mírné rozdíly podle typu partnerství je možné zaznamenat v oblasti zajištění péče o děti. Do činností spojených s péčí o děti se nesezdaní muži zapojují v menší míře než ženatí. Tendenci k rovnoměrnější péči o děti mají svazky stvrzené sňatkem.²³⁹

Srovnáním dat z šetření *ISSP 1994* a *ISSP 2002*²⁴⁰ je možné vysledovat hospodaření s příjmy. Partneři žijící nesezdaně si častěji než manželské páry ponechávají alespoň část svých příjmů mimo „společnou kasu“. Ukazuje se však, že podíl nesezdaných párů, které mají zcela oddělené účty, výrazně poklesl. Toto může naznačovat, že se mění vzorce hospodaření nesezdaných párů, že se přibližuje hospodaření manželských dvojic. Je současně možné předpokládat, že společné hospodaření bude u párů, které mají děti (bez ohledu na to, zda jsou sezdáni či nikoliv). Naopak lze očekávat, že ke společnému hospodaření budou zdrženlivější páry, které spolu žijí kratší dobu.²⁴¹ Ze shrnutí výše uvedených šetření, na základě analýzy CHALOUPKOVÉ²⁴², vyplývá, že je společné hospodaření spojeno s větší vzájemnou důvěrou mezi partnery, vyššími pocity závazku a větším očekáváním trvalosti svazku,

²³⁶ LICHTER, T. D. – QIAN, Z., *Serial Cohabitation and the Marital Life Course*, 2008, s. 861 - 878.

²³⁷ KIERNAN, K., *Unmarried Cohabitation and Parenthood in Britain and Europe*, 2004, s. 53.

²³⁸ Longitudinální výzkum, součástí mezinárodního programu *Generations and Gender Programme*. Dotazováno 10 006 mužů a žen ve věku 18-79 let z celé České republiky.

²³⁹ HÖHNE, S., *Význam partnerství pro harmonizaci rodiny a zaměstnání*, 2008b, s. 126 – 141.

²⁴⁰ viz pozn. pod čarou 90

²⁴¹ CHALOUPKOVÁ, J., *Dohromady, nebo každý zvlášť? Hospodaření s příjmy manželských a nesezdaných párů*, 2006a, s. 976 – 984.

²⁴² CHALOUPKOVÁ, J., *Dohromady, nebo každý zvlášť? Hospodaření s příjmy manželských a nesezdaných párů*, 2006a, s. 982 – 984.

oddělené pak s větším pocitem nespokojenosti s rodinným životem. Největší pravděpodobnost společného hospodaření mají manželské páry se dvěma a více dětmi.

V Nizozemí proběhl výzkum zjišťující rozdíl mezi nesezdanými a manželskými páry, pokud jde o četnost kontaktů s vlastní rodinou a rodinou partnera. Bylo zjištěno, že k interakci mezi nesezdaně žijícími a vlastními rodiči, ale i rodiči partnera, dochází méně často než u sezdaných. S ostatními členy rodiny nebyl zjištěn výrazný rozdíl mezi typem soužití. Tato zjištění naznačují, že nesezdaní mohou být méně citliví na normativní závazky než je tomu u sezdaných, že jsou méně pevně zakotveni v rodinné síti. Je možný vliv menšího uznávání tradičních hodnot, městské prostředí, nižší religiozita, větší nejistota v budoucnost partnerství, ale i podpora členů rodiny apod. Je však možné konstatovat, že obecně méně kontaktů s příbuznými mají ti, kteří jsou méně orientováni na rodinu.²⁴³

Nesezdané soužití tedy nelze považovat za rovnocenné manželství, přesto je možné hovořit o určité alternativě k manželství, která se mírně liší pouze v určitých aspektech.

1.2.8 Legislativní rámec nesezdaného soužití

Právo je vždy odrazem společenské reality, odráží chování společenských subjektů a reaguje na toto chování specifickými právními prostředky a nástroji. Současně však aktivně předjímá společensky žádoucí tendence rozvoje této reality. Působí na rodinu a ovlivňuje její chování dvojím způsobem. Jednak přímo – tím, že právně bezprostředně reguluje některé vnější jevové stránky existence rodiny. Nepřímo pak tím, že vytváří podmínky pro smysluplnou a bezproblémovou existenci rodiny ve společenském systému, vymezením jejího místa v tomto systému, normativní regulací ekonomických nástrojů působení na rodinu apod.²⁴⁴

V českém právním řádu se s pojmem nesezdané soužití nesečkáme, ani zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, ho výslovně nezmiňuje, přesto s ním počítá. Ačkoliv zákon o rodině preferuje rodinu založenou manželstvím, nečiní rozdíly mezi dětmi narozenými v manželství a dětmi narozenými v nesezdaném soužití. Tento zákon reguluje vztah mezi otcem a matkou prostřednictvím vztahu ke

²⁴³ HOGERBRUGGE, J. A. M. – DYKSTRA, A. P., *The Family Ties of Unmarried Cohabiting and Married Persons in the Netherlands*, 2009, s. 135 – 144.

²⁴⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., *Dítě, rodina, stát*, 1993a, s. 11

společnému dítěti – jde o blaho a nejlepší zájem dítěte. V případě nesezdaného soužití jde o dlouhodobější životní společenství dvou osob odlišného pohlaví. Oficiální název pro muže a ženu, kteří spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby, je pak druh a družka. Rodiče dítěte mají k dítěti zásadně stejná práva, ať jsou manželé či žijí v nesezdaném soužití. Je pouze významné, zda spolu a s dítětem žijí ve společné domácnosti či nikoli. Stejná práva a povinnosti platí i pro děti bez ohledu na to, v jakém svazku se narodily. Ústavní zásada zákazu diskriminace osob podle jejich původu vylučuje jakoukoli diskriminaci dětí narozených mimo manželství.²⁴⁵

Nesezdané soužití je považováno za rodinu, a tak se k němu vztahují zákony související s touto oblastí. Stěžejním právním předpisem je zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (oblast vyživovací). Subjektem však není rodina jako taková, ale její jednotliví členové. Je chápána ve vztahu rodič a dítě. V zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, jsou v souvislosti s nesezdaným soužitím použity pojmy domácnost, osoby spolužijící, osoby blízké (oblast majtková, dědická). Pojem druh a družka, partneři, osoby spolubydlící se objevují v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, v zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů, zákoně č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Společně s těmito výše zmiňovanými zákony jsou i další právní předpisy, které zmiňují postavení osob v nesezdaném soužití - zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník; zákon č. 141/1941, o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů (trestní řád).

Vzhledem k tomu, že není nesezdané soužití pouze okrajovou záležitostí, mělo by být i v právním řádu přesněji vymezeno. Tyto osoby by měly mít jednoznačnější a jednotnější postavení. Je možné se domnívat, že pokud by práva i povinnosti nesezdaného soužití byly shodné s právy a povinnostmi manželů, došlo by k nárůstu nesezdaného soužití. Jedním z důvodů k uzavření sňatku v budoucnu, jež vyplývají z mého šetření, je totiž otázka právních konsekvencí.

²⁴⁵ HRUŠÁKOVÁ, M. – KRÁLÍČKOVÁ, Z., *České rodinné právo*, 2006, s. 164; s. 170 – 171.

TEORETICKÁ ČÁST DISERTAČNÍ PRÁCE PUBLIKOVÁNA VE ZKRÁCENÉ PODOBĚ V (KAPITOLA 1.1, 1.2):

VÍTEČKOVÁ, M. – BRABCOVÁ, I. Nesezdané soužití – součást proměny rodiny (přehledová studie). *Kontakt*, 2010, vol. 12, no. 4, s. 488 – 499. ISSN 1212-4117.
(80 % - 20 %)

ABSTRAKT

V posledních letech dochází k výraznému zvyšování počtu dětí narozených mimo manželství. Přibližně v polovině případů se jedná o děti, které se rodí do nesezdaných soužití. Kdo jsou ti, kteří žijí v nesezdaném soužití a jaká je jejich motivace pro takovýto způsob života? Jaký je postoj veřejnosti k nesezdanému soužití? Lze mezi nesezdané soužití a manželství klást rovnítko? Odpovědi na tyto otázky jsou na základě uskutečněných českých i zahraničních výzkumů obsahem této přehledové studie. Z výzkumů vyplývá, že nesezdané soužití je nerozšířenější mezi lidmi s nižším vzděláním a nižším příjmem. Ač je naše společnost vůči nesezdanému soužití velmi liberální, reálné chování je tradičnější a v rámci výzkumných šetření jsme se projeví především jako promanželsky orientovaná společnost. Rozšíření nesezdaného soužití je možné spojovat jak se zvyšujícím se počtem rozvodů, tak kladením důrazu na osobní štěstí jednotlivce, přizpůsobování se vnějším vlivům atp. Bývá považováno za méně stabilní vztah než manželství a určité odlišnosti jsou spatřovány např. i v hospodaření. Přestože se stává rozšířenějším jevem, je stále považováno především za předstupeň než alternativu manželství.

ABSTRACT

In recent years, there has been a significant increase, in the number of children born outside of marriage. Approximately half of the cases are children who are born to unmarried cohabiting partners. They are those which live in cohabitation, and what is their motivation for such a lifestyle? What is the attitude of the public to cohabitation? Can marriage and cohabitation equate? The answers to these questions, made on the basis of Czech and foreign researches, are the content of this scoping study. The research shows that cohabitation is most spread among people with low education and

lower incomes. Although our society is very liberal against cohabitation, realistic behaviour is more traditional, and in the surveys we have shown that society is oriented for marriages. Extension of cohabitation, may be associated with the increasing number of divorces, as well as emphasizing the personal happiness of individuals, adaptation to external influences, etc. Cohabitation, is considered as a less stable relationship than marriage, and some differences are perceived for example in management. Although, cohabitation has been becoming a widespread phenomenon, it is still seen primarily as an precursor than alternative of marriage.

1.3 DOPAD NESEZDANÉHO SOUŽITÍ PÁRŮ S DĚTMI DO SOCIÁLNÍ A ZDRAVOTNÍ OBLASTI

1.3.1 Sociální oblast

Rodina, tedy i nesezdané soužití s dětmi, je ovlivňována širším sociálním kontextem, ale stejně tak i sama širší sociální kontext ovlivňuje. Jde o obousměrné působení. Je jím ovlivňována jak kvalita, tak funkčnost i harmonie rodiny.

Pro sociální práci je typická její bio-psycho-sociální určenost, je tedy zaměřena na biologické, psychologické a sociální aspekty lidského bytí, které zkoumá, popisuje a hledá metody, jak škálu těchto aspektů ovlivňovat ve prospěch společnosti. Její metody zahrnují jak přístupy, opatření, metody sloužící k předcházení a řešení sociálních problémů jedinců, skupin i celé společnosti, ale jde i o cílené působení na funkci „sociálního ekosystému“ a pomoc člověku v těžkých životních situacích. Pokud jde o předcházení sociálních problémů, je jedním z úkolů sociální práce prevence – předcházení vzniku, rozvoji, prohlubování či šíření problémů a situací, které ohrožují nejen občana ale i společnost.²⁴⁶

Jak uvádí SMUTKOVÁ²⁴⁷ vztah rodiny a společnosti je obousměrný. Stejně tak jako působí rodina na stav a vývoj společnosti, působí také společnost na rodinu a ovlivňuje podstatným způsobem její postavení (jedná se o záměrné i nezáměrné

²⁴⁶ NOVOSAD, L., *Základy teorie a metod sociální práce - I. díl.: Uvedení do sociální fenomenologie a teorie sociální práce*, 2003, s. 25 – 32.

²⁴⁷ SMUTKOVÁ, L., *Sociální práce s rodinou*, 2007, s. 5 – 6.

působení). Záměrné, cílené působení společnosti na rodinu je nazýváno rodinnou politikou státu. ŠULOVÁ²⁴⁸ v souvislosti s rodinnou politikou státu zmiňuje komplexnost systému podpory rodiny směřující k posílení schopnosti rodin plnit všechny své přirozené funkce a dále je rozvíjet. Cílem rodinné politiky je vytvořit všestranně příznivější společenské klima a podmínky pro rodinu, umožňující realizovat vlastní životní strategie v naplňování partnerských a rodičovských plánů. Respektovat přitom diferencované zájmy a potřeby různých rodinných typů a členů rodin. Tvorba koncepce rodinné politiky v České republice náleží do působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí.

Vzhledem k problematickému vymezení typů rodinné politiky existuje i několik typologií rodinné politiky. V evropském měřítku je možné hovořit o čtyřech základních typech – německý, francouzský, anglosaský a skandinávský model. Rodinná politika německého modelu je značně štedrá vůči rodinám v sociální a daňové sféře, včetně rozsáhlejší institucionální podpory rodiny. Ve francouzském modelu jde též o vysokou míru ekonomické intervence státu ve prospěch rodiny, klade důraz na slučitelnost rodiny a zaměstnání. V anglosaském modelu je rodina považována za privátní sféru, v níž je vyloučena jakákoli intervence státu, podpora je tak začleněna do rámce sociální pomoci. Skandinávský model je orientován na rovnost žen a mužů a rovné příležitosti v zaměstnání. Ekonomická intervence ve prospěch rodin je relativně nižší ve srovnání s předcházejícími modely. U nás je možné vysledovat mezi těmi, jež mají větší či menší vliv na usměrňování podoby rodinné politiky dva zřetelně odlišné přístupy – konzervativní přístup, který se snaží rodinu podpořit všemi prostředky a přístup liberální, podle něhož je založení rodiny věcí individuální a všechny formy státního zásahu do rodiny považuje za neproduktivní.²⁴⁹ V souvislosti s výše zmíněnou typologií rodinné politiky, s konzervativním a liberálním přístupem zmíním ještě typologii uváděnou MATĚJKOVOU – PALONCYOVOU²⁵⁰, jež také rozlišuje čtyři typy obdobným způsobem: 1. liberální – výše zmíněný anglosaský – rodina není výrazně podporována, stát intervnuje pouze v krizových situacích (USA, Velká Británie, Švýcarsko); 2. sociálně demokratický – výše zmíněný skandinávský – štedrá sociální politika (Norsko, Švédsko); 3. konzervativní – bismarkovský – sociální dávky závislé

²⁴⁸ ŠULOVÁ, L., *Partnerské vztahy, manželství a rodičovství*, 2008.

²⁴⁹ SMUTKOVÁ, L., *Sociální práce s rodinou*, 2007, s. 30 – 32.

²⁵⁰ MATĚJKOVÁ, B. – PALONCYOVÁ, J., *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice*, 2005, s. 13 – 14.

na době a výši pojištění, ženy mají pečovat o domácnost (Německo, Nizozemsko, Francie – mírně se svými pronatalitními opatřeními od klasických konzervativních zemí liší); 4. prorodinně orientovaný – latinský – podobný liberálnímu nevměšováním, avšak spoléhá se na pomoc rodiny v ochraně členů proti sociálním a ekonomickým rizikům, konflikt rodiny a zaměstnání => odklad či odmítnutí založení vlastní rodiny (Itálie, Španělsko). K výše zmíněným čtyřem typům je možné přidat ještě typ pátý, který se teprve objevuje – tzv. postsocialistický režim sociálního státu. MATĚJKOVÁ – PALONCYOVÁ²⁵¹ také poukazují na to, že České republice je v oblasti sociální politiky, se kterou je úzce spjatá právě rodinná politika, vytýkána její malá adresnost. Systému sociální politiky pak mohou bohužel využívat i ti, kteří ve skutečnosti tuto pomoc nepotřebují. V souvislosti s výše zmíněnými typy je vidět i vliv rodinné politiky na rozšíření nesezdaného soužití.

Pokud jde o aktivity zaměřené na podporu rodiny, pak jsou na webových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí²⁵² uvedeny tyto tři typy: 1. *sociální služby* - zaměřeny na pomoc a podporu za účelem prevence sociálního vyloučení (sociální poradenství, služby sociální péče, služby sociální prevence); 2. *služby na podporu fungující rodiny* - preventivní a podpůrný charakter (nestátní sférou v oblasti podpory rodin a služeb se ve své práci zabývá NEŠPOROVÁ – SVOBODOVÁ²⁵³); 3. *činnosti poskytované v rámci sociálně-právní ochrany dětí*.

Všechny zmiňované typy aktivit jsou zaměřeny shodně jak pro manželství, tak pro nesezdaná soužití, v obou případech je na svazek pohlíženo jako na rodinu.

Pokud jde o finanční podporu, má dvě základní podoby: vyplácení dávek a daňové úlevy. Dávkami, které patří pod finanční podporu rodiny, jsou: porodné, příspěvek v mateřství či otcovství, rodičovský příspěvek, přídavek na dítě.²⁵⁴ Pod systém sociálních dávek, systém sociálního zabezpečení, je možné kromě výše zmíněných dávek zařadit ještě sociální příplatek, příspěvek na bydlení, pohřebné a dávky pěstounské péče. Další finanční podporou rodin je pomoc v hmotné nouzi a

²⁵¹ MATĚJKOVÁ, B. – PALONCYOVÁ, J., *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice*, 2005, s. 7.

²⁵² Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2010.

²⁵³ NEŠPOROVÁ, O. – SVOBODOVÁ, K., *Nestátní sféra v oblasti podpory rodin a služeb pro rodiny*, 2006.

²⁵⁴ MATĚJKOVÁ, B. – PALONCYOVÁ, J., *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice*, 2005, s. 33 – 41.

dávky sociální péče pro osoby se zdravotním postižením.²⁵⁵ Do rozhodného příjmu pro jakékoliv dávky se započítávají tzv. čisté příjmy a rodinou se pro účely státní sociální podpory rozumí soužití rodičů a nezaopatřených dětí ve společné domácnosti.²⁵⁶

SOUKUPOVÁ²⁵⁷ na základě šetření *SEPM 2006*²⁵⁸ poukazuje na to, že nejen osamělé matky a neúplné rodiny s dětmi, ale i rodiny nesezdaných partnerů vykazují nižší příjmy než manželství. Výše příjmu souvisí s četností pobírání dávek sociálního příplatku. V tomto případě jde především o matky samoživitelky, ale také o nesezdané páry s dětmi. Současně je též možné, že ženy, které žijí v manželství či partnerství, méně vyhledávají státní podporu než osamělé matky. Rodiny neprovdaných matek jsou tedy dle SOUKUPOVÉ²⁵⁹ více ohroženy materiální deprivací a mnoho dětí narozených mimo manželství tak vyrůstá v nepříznivých sociálních podmínkách.

Do roku 2008 měly ženy, které nebyly sezdány, nárok na delší mateřskou dovolenou a s ní spojenou peněžitou pomoc v mateřství – o devět týdnů delší než vdané ženy. Většina žen mohla z této delší mateřské dovolené, včetně prodlouženého pobírání peněžité pomoci, v mateřství profitovat. Tomu nasvědčují i data z šetření *SEPM 2006*²⁶⁰, z něhož vyplývá, že matky, které měly partnera, ale nevdaly se před narozením dítěte z finančních důvodů, odkládaly vstup do manželství až po uplynutí prodloužené mateřské dovolené.²⁶¹ Změny platící od ledna 2008 cíleně zpřísnily nárok na sociální dávky. Tyto změny vedou k tomu, že se ani matce na mateřské dovolené, která se stará ještě o jedno starší dítě, nevyplatí vydávat za samoživitelku (obzvlášť, když má její partner vyšší nebo průměrné příjmy). Efekt fiktivní neúplnosti rodiny u rodiny s nízkými příjmy je též minimální. V předchozích letech – 2005 a 2006 bylo možné si „přivydělat“ zneužíváním sociálního systému předstíráním osaměle žijící ženy až 1 500 – 2 000 Kč měsíčně, u dvou dětí pak 2 500 – 3 500 Kč. Reformní kroky zavedené od roku 2008, jako je zrušení delšího nároku na „mateřskou“ samoživitelkám, přitvrzení podmínek pro nárok na dávky státní sociální podpory i zvýšení slev odečitatelných z daně na manželku a vyživované dítě, vedly k tomu, že se rodinám s malými dětmi nevyplatilo stylizovat se do neúplné rodiny. Tyto změny tak přispívají k vyšší motivaci

²⁵⁵ Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2010.

²⁵⁶ PETRÁŠEK, J., *Sociální politika*, 2007, s. 44.

²⁵⁷ SOUKUPOVÁ, E., *Neprovdané matky na trhu práce*, 2008a, s. 3.

²⁵⁸ viz pozn. pod čarou 112

²⁵⁹ SOUKUPOVÁ, E., *Neprovdané matky na trhu práce*, 2008a, s. 3 – 4.

²⁶⁰ viz pozn. pod čarou 112

²⁶¹ SOUKUPOVÁ, E., *Postavení neprovdaných matek v sociálním systému*, 2008b, s. 6 – 7.

nejen k účasti na pracovním trhu, ale i na snížené zneužívání sociálních dávek a též podporují tradiční rodinu.²⁶²

Český sociální systém tedy neúplné rodiny neopomíjí, ale sociální politika se na ně zaměřuje, pouze pokud se jejich příjmy pohybují okolo životního minima. Nesezdané páry, které předstírají oddělené hospodaření (tzv. účelově nesezdaná soužití) a pohybují se okolo životního minima, mohou tedy z nastavení sociálního systému těžit. Pokud se pohybují v nízkopříjmových vrstvách společnosti, pokud je alespoň jeden z nich ekonomicky neaktivní, pak se ekonomicky neaktivní osobě obvykle příjem dorovnává do životního minima, které je určováno mimo jiné i velikostí domácnosti. Pokud jeden nebo oba z partnerů žádají samostatně o dorovnání do životního minima, vyplacená dávka sociální péče je vyšší, než kdyby žádali dohromady jako jedna domácnost.²⁶³

Pokud jde o sociální práci s rodinou, je potřebné, aby bylo na situaci rodiny nahlíženo komplexně. Je nutné přejít z jednoduchého a stále stejného výkladu toho, co rodinám komplikuje život a co každá rodina potřebuje, jež má za následek opakování stále stejného schématu pomoci, k složitějšímu a specifitějšímu vnímání, jež vede k cílené pomoci. Sociální pracovníci mohou rodině pomoci zvládnout obtížné situace pomocí vhodných metod práce s klientem sami nebo společně se členy rodiny. Další pomocí může být zprostředkování služby jiných pomáhajících pracovníků (např. lékařů, psychologů, osobních asistentů, pečovatелů aj.) či duchovních.²⁶⁴

SMUTKOVÁ²⁶⁵ zmiňuje dopad případného selhávání fungování rodiny, které může mít za následek sociálně patologické jevy, které dopadají zejména na děti a mládež. Jde např. o zneužívání návykových látek, delikvence, patologické hráčství apod.

Ještě bych ráda zmínila jedno téma, které zasahuje do sociální oblasti a to je téma porušování sociálních norem. Ti, kteří žijí v nesezdaném soužití, jsou minoritou oproti těm, kteří žijí v manželství. Dochází tak ke střetu, který je leckdy a leckým považován za nerespektování všeobecně zavedených a uznávaných společenských norem. Názory veřejnosti na sociální střety, porušování sociálních norem, jak uvádí

²⁶² HÖHNE, S., *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití*, 2008a, s. 44 – 49.

²⁶³ SOUKUPOVÁ, E., *Postavení neprovdaných matek v sociálním systému*, 2008b, s. 6 – 7.

²⁶⁴ MUSIL, L. – ŠRAJER, J., *Dimenze životní situace*, 2008, s. 9 – 17.

²⁶⁵ SMUTKOVÁ, L., *Sociální práce s rodinou*, 2007, s. 5.

KUČERA – KUČEROVÁ²⁶⁶ je možné členit do dvou protichůdných skupin – jedni kritizují, napadají porušování norem, druzí odkazují na právo svobodné volby způsobu života a chování.

Jak uvádí MATOUŠEK²⁶⁷, součástí činnosti sociálního pracovníka může být i vytváření a uskutečňování koncepcí na nejrůznější úrovni – od rozvojové strategie a vlastní organizace, až po návrhy zákonů a vyhlášek s platností celostátní či jinou. Aby to bylo možné, musí se začínat analýzou sociálních jevů. Z tohoto důvodu se v rámci výzkumu snažím přispět k poznání minoritní skupiny. Jde o prohloubení poznatků o jiné formě rodiny, o poznání nového prostředí, do kterého se rodí a v němž jsou vychovávány děti. Stejně jako rodiny vzniklé manželstvím, dostávají se i nesezdané páry s dětmi do problémů, do kterých jsou vtaženi nejen dospělí, ale i děti. U nesezdaného soužití navíc vstupují faktory jako právní dopad tohoto soužití a finanční nejistota. V důsledku této nejistoty se mohou stát matky ohroženou skupinou z hlediska příjmu, což může mít dopad jak do sociální, tak do zdravotní oblasti.

Zájmem státu je manželství, co možná nejlépe fungující a co možná nejtrvalejší. Toto se netýká pouze České republiky, NOCK²⁶⁸ např. v této souvislosti uvádí, že ačkoliv jsou velké kulturní a společenské síly hnací silou pro pokles prestiže manželství, většina nových programů ve Spojených státech se snaží obnovit nebo posílit manželství. Zaměření se týká především na jednotlivce. V roce 2000 vzrostly finanční prostředky na programy podporující manželství. Je snaha o získání celospolečenské podpory.

1.3.2 Zdravotní oblast

Jak jsem zmínila výše, nesezdané soužití má dopad jak do sociální, tak i do zdravotní oblasti. Mezi kvalitou života a zdravím existuje souvislost. Jak uvádí KEBZA²⁶⁹, „*prožitek osobní pohody (well-being) je nesporně jednou z významných složek zdraví*“. V souvislosti s kvalitou života je možné zmínit KOVÁČE²⁷⁰, který informuje o projektu Světové zdravotnické organizace a který předpokládá, že se na kvalitě života podílí šest oblastí (tělesné zdraví, psychické funkce, úroveň nezávislosti,

²⁶⁶ KUČERA, M. – KUČEROVÁ, B., Společnost a porušování sociálních norem, 2007, s. 172 – 175.

²⁶⁷ MATOUŠEK, O., *Metody a řízení sociální práce*, 2003a, s. 15.

²⁶⁸ NOCK, L. S., Marriage as a Public Issue, 2005, s. 13 – 14; 24 – 28.

²⁶⁹ KEBZA, V., *Psychosociální determinanty zdraví*, 2005, s. 62.

²⁷⁰ KOVÁČ, D., Kvalita života – naléhavá výzva pre vedu nového storočia, 2001, s. 35.

sociální vztahy, prostředí a spiritualita) s různým počtem indikátorů. Mezi indikátory v oblasti sociálních vztahů se objevují též osobní vztahy.

Nesezdaní jsou, jak uvádějí WAITE – GALLAGHER²⁷¹, daleko méně spokojení, méně šťastní než ti, kteří žijí v manželství. Tyto pocity jsou dávány do souvislosti s absencí závazku, s pocitem nejistoty, se stresovými situacemi. Pokud jde navíc o rozpad nesezdaného soužití, pak mohou být stresové situace daleko výraznější než po rozpadu manželství a to z důvodu komplikovaných právních a sociálních důsledků. Zmíněné důvody, ale i odlišné představy o podobě soužití a jeho budoucnosti, mohou způsobovat úzkost, konflikty, nepříjemné pocity, mohou být určitými zátěžovými situacemi. Tyto negativně působící vlivy na člověka lze chápat jako stresory²⁷² a subjektivní prožitek, subjektivní zkušenost člověka je psychologicky měřitelná především prostřednictvím různých sebehodnotících („self-ratingových“) škál²⁷³. Jak uvádí KEBZA²⁷⁴, souvislost mezi stresem a zdravím a nemocí je jen obtížně prokazatelná, a to, co dělá stres stresem, je právě subjektivní prožitek, tj. individuální a subjektivně zpracovaná zkušenost. Že vztahové záležitosti se stresem souvisí, je patrné ze Stupnice těžkých životních situací, kterou publikovali Holmes a Rahe již v roce 1967²⁷⁵. HLADKÝ²⁷⁶ rozlišuje z hlediska trvání odezvy stresu bezprostřední projevy a účinky trvalejšího charakteru, přičemž krátkodobé reakce odezní. Důsledky stresu, psychosomatické choroby, jsou afektogenní²⁷⁷. Negativní účinek stresu na naše zdraví se projevuje např. v jeho vlivu na infekční nemoci, kardiovaskulární onemocnění, hypertenzi, bolesti hlavy, astma, diabetes mellitus či revmatickou artritidu.²⁷⁸ V tomto způsobu uvažování nejde pouze o biomedicínský model myšlení, kdy za příčinami nemocí stojí mikrob (bakterie, virus atp.), ale o holistický model, přihlížející k celkové situaci, který si všímá i stresorů působících na člověka z jeho okolí. Cestu od stresoru k nemoci je potřebné chápat v těchto souvislostech.²⁷⁹ Současně je však nutné podotknout také fakt, který uvádí KEBZA²⁸⁰, a to ten, že potenciální změny ve zdravotním stavu nejsou vyvolány pouze vlivem stresu, ale že se zde uplatňují i četné

²⁷¹ WAITE, L. J. – GALLAGHER, M., *The Case for Marriage*, 2000.

²⁷² KŘIVOHLAVÝ, J., *Jak zvládat stres*, 1994, s. 12 – 13.

²⁷³ KŘÍŽ, M., *Jak jsme na tom se zdravím*, 1997, s. 80.

²⁷⁴ KEBZA, V., *Stres*, 1997, s. 80.

²⁷⁵ In KŘIVOHLAVÝ, J., *Psychologie zdraví*, 2001, s. 182.

²⁷⁶ HLADKÝ, A., *Zdravotní aspekty zátěže a stresu*, 1993, s. 45 – 53.

²⁷⁷ NAKONEČNÝ, M., *Lidské emoce*, 2000, s. 91.

²⁷⁸ KŘIVOHLAVÝ, J., *Psychologie zdraví*, 2001, s. 185 – 187.

²⁷⁹ KŘIVOHLAVÝ, J., *Jak zvládat stres*, 1994, s. 33.

²⁸⁰ KEBZA, V., *Psychosociální determinanty zdraví*, 2005, s. 108.

další proměnné individuální i společenské povahy (genet. výbava, životní styl, aktuální stav imunitního systému, fyzická zdatnost, psychická odolnost atd.).

KEBZA²⁸¹ zmiňuje S. Whitson a M. El-Sheikh²⁸², které se zabývaly vlivem manželských a partnerských konfliktů na zdraví a které předpokládaly, že je tento dopad přinejmenším částečně způsoben nadměrnou aktivací sympatiku. Současně usilovaly o objasnění možnosti, jak vagová regulace (index parasympatické regulace) může zvyšovat či snižovat riziko právě tohoto dopadu na zdraví. Vyšší úroveň dle nich více chrání proti dopadům partnerských konfliktů na zdraví, nižší úroveň vykazuje vyšší vulnerabilitu. Faktem zůstává, že manželé trpí s menší pravděpodobností dlouhodobými nemocemi, onkologickými onemocněními a dožívají se vyššího věku^{283;284;285}. Jak uvádí MARTIN²⁸⁶ soužití mimo manželství, tedy nesezdané soužití, zvyšuje i riziko domácího násilí na ženách i riziko fyzického a sexuálního zneužívání dětí.

Také HAMPLOVÁ²⁸⁷ poukazuje na kladný vliv manželství, které dle ní zvyšuje kvalitu lidského života po mnoha stránkách, včetně toho, že zlepšuje duševní pohodu a zvyšuje pocit štěstí. Současně však podotýká, že se v některých zemích z hlediska vlivu na životní spokojenost blíží nesezdaná soužití manželství, jinde se podobají spíše svobodnému stavu a v dalších se pohybují na pomezí.

²⁸¹ KEBZA, V., *Psychosociální determinanty zdraví*, 2005, s. 205.

²⁸² (Marital conflict and health: Processes and protective factors, 2003)

²⁸³ MURPHY et al., Marital status and long term illness in Great Britain, 1997, s. 156 – 164.

²⁸⁴ GOODWIN, J. S. et al., The effect of marital status on stage, treatment and survival of cancer patients, 1987, s. 3125 – 3130.

²⁸⁵ LILLARD, L. A. – WAITE, L. J., *Til Death Do Us Part: Marital Disruption and Mortality*, 1995, s. 1131 - 1156.

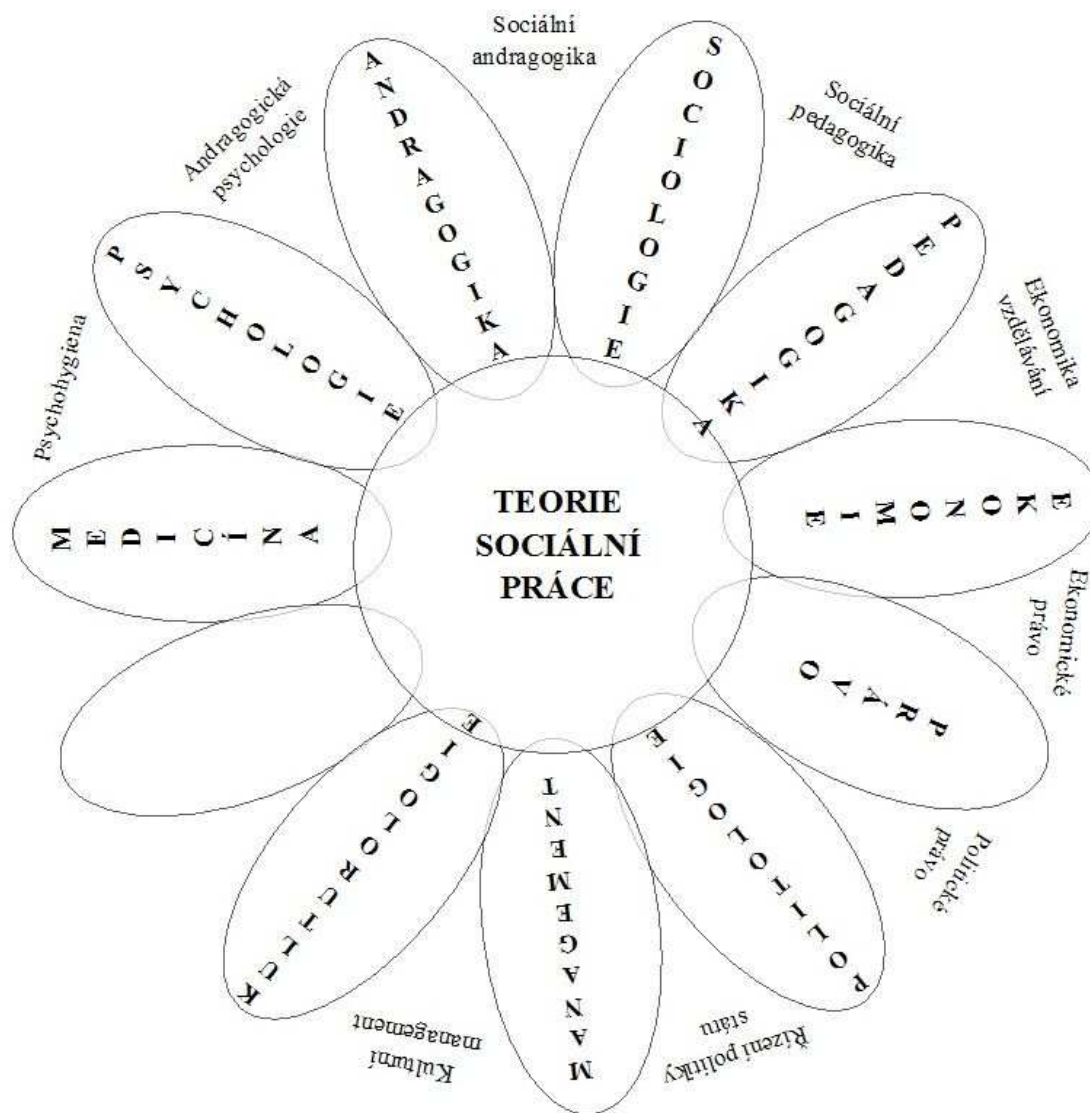
²⁸⁶ MARTIN, T., *Living together isn't the new marriage*, 2009, s. 13.

²⁸⁷ HAMPLOVÁ, D., *Životní spokojenost, štěstí a rodinný stav v 21 evropských zemích*, 2006, s. 52

1.4 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Sociální práce má multidisciplinární charakter, což znamená, že ke zkoumání, prevenci a řešení různých sociálních problémů a problémových situací přistupuje holisticky, přičemž využívá poznatků i jiných věd o člověku a společnosti. Následující obrázek 1 blíže specifikuje transdisciplinární charakter vědecké teorie sociální práce.²⁸⁸

Obrázek 1: Inter- a transdisciplinarita teorie sociální práce

Zdroj: Határ²⁸⁹

²⁸⁸ HATÁR, C., *Sociálna pedagogika, sociálna andragogika a sociálna práca – teoretické, profesijné a vzťahové reflexie*, 2009, s. 65 – 84.

²⁸⁹ HATÁR, C., *Sociálna pedagogika, sociálna andragogika a sociálna práca – teoretické, profesijné a vzťahové reflexie*, 2009, s. 76.

Sociální práce s rodinou je náročná, je možné ji nazírat z různých úhlů pohledu. Problémy vztahující se k rodině jsou různorodé, mají různé a často i složité příčiny a různé projevy. Výchozím momentem pro odbornou intervenci se stává porozumění problémové situace. Vzhledem k tomu, že k porozumění a řešení problémové situace není využíváno pouze jedné teorie, že jednotlivé teorie jsou provázány a na různé aspekty klientova života je tak pohlíženo komplexně, nebudu tuto kapitolu dělit na podkapitoly. Teorie vztahující se k praktické části mé disertační práce budou vzájemně v této kapitole propojeny v celek. Každopádně za velmi důležitý považuji *sociálněekologický model*, neboť v poznání prostředí, člověka a vztahu mezi těmito dvěma faktory spatřuji výchozí bod pro sociální práci týkající se nesezdaného soužití. Současně je pro sociální práci nezbytný holistický, komplexní přístup, a tak byla úvodní část mé disertační práce věnována sociologickému pohledu, demografickému, psychologickému, historii, legislativě, současně do něj vstupoval i ekonomický faktor a v předchozí části sociální politika.

Pokud bych vycházela pouze z členění SIBEONA²⁹⁰, který rozlišuje mezi formálními a neformálními teoriemi, jež dále rozšiřuje na teorie o sociální práci, teorie sociální práce a teorie klientova světa, zařadila bych svůj způsob uvažování o nesezdaném soužití pod *teorie klientova světa*, jež poskytují sociálnímu pracovníkovi vysvětlení sociálních a psychologických jevů.

Jak jsem již uvedla výše, v praxi sociální pracovník využívá nejen jednu teorii, jeden způsob uvažování, dalšími teoriemi jsou tedy *teorie rolí* a *etiketizační teorie*. Důraz je zde totiž kladen na to, jak se mezi lidmi vytvářejí vztahy a jak jsou tyto vztahy modifikovány v rozličných sociálních situacích. Jak uvádí MATOUŠEK²⁹¹, obě tyto teorie měly vliv na sociálněpsychologický model sociální práce.

Pokud jde o *teorii rolí*, je od muže a ženy, kteří mají společně dítě, očekáváno, že budou kromě rolí matky a otce mít i role manželky a manžela. Chování této roli odpovídá, avšak formální pozice je jiná. Díky této situaci může docházet ke konfliktu, který si nesezdaní vědomě či nevědomě uvědomují a řeší. Odrazem může být i nemožnost zařadit se, neboť žádný pojem, žádný název neodpovídá roli, kterou v partnerském vztahu zaujímají. Empirická část navazuje na tyto úvahy a to na základě problému zmíněného samotnými respondenty.

²⁹⁰ SIBEON, 1990 In MATOUŠEK, O. et al., *Základy sociální práce*, 2001, s. 194 – 195.

²⁹¹ MATOUŠEK, O. et al., *Základy sociální práce*, 2001, s. 216 – 219.

Další teorií je *etiketizační teorie*, neboť nesezdané soužití bylo a některými stále je považováno za deviantní chování. Nejde o porušování sociální normy, avšak je možné hovořit o deviantním chování z pohledu sociálního vnímání a hodnocení druhých, což vyplývá i z výzkumů týkajících se postojů k nesezdanému soužití.

Výše zmíněné teorie však nejsou vyčerpávající, a tak vycházím z pohledu na nesezdané soužití ještě ze *systemického přístupu a sociálněekologického modelu*.

Přínosem *systemického přístupu* je ucelený pohled na člověka a společnost, jenž nabízí nové možnosti, jak zacházet se sociálními a psychosociálními jevy v postmoderní době. I rodina se stává postmoderní rodinou a nesezdané soužití je jejím průvodním znakem.²⁹² Základem teorie poznání v systemickém myšlení je konstruktivistická filozofie, jejíž ústřední otázkou je, jakým způsobem se aktivně podílíme na konstrukci našeho vlastního světa zkušeností. Systemický přístup, systémová teorie se vyvíjela nejprve v biologii a ve fyziologii kolem poloviny a v druhé polovině 20. století.²⁹³ Jde o období konstruktivismu, kdy skutečnosti jsou konstruovány a spolutvořeny lokálně a specificky. Cílem zkoumání je porozumění, se kterým souvisí rekonstrukce.²⁹⁴

Posledním zmiňovaným je *sociálněekologický model – sociální ekologie*. Rodina a její jednotliví členové jsou ovlivňováni jak bezprostředním prostředím, tak v širším kontextu makrosystémem. Toto prostředí BRONFEBRENNER²⁹⁵ rozčlenil právě na mikrosystém, mezosystém, exosystém a makrosystém. Mikrosystémem je tedy nejbližší okolí – rodina. Mezosystém zahrnuje vzájemné vztahy mezi dvěma a více prostředím, ve kterých osoba participuje. V exosystému již nejsou dané osoby zahrnuty jakožto aktivní účastníci, přičemž události, jež se odehrávají v jednom či více prostředích, ovlivňují to, co se odehrává v prostředí, jež zahrnuje danou osobu (např. rodinná, sociální politika). Makrosystémem je rozuměno ještě něco výš, jako je např. ideologie, víra, svět.²⁹⁶ Jde o zkoumání rozvíjející se určité akomodace, přizpůsobování mezi člověkem a prostředím. Člověk je tedy chápán jako součást prostředí, je položen důraz na vzájemnou provázanost člověka a jeho světa.²⁹⁷

Metodou uplatňovanou při sociální práci vycházející ze sociálněekologického modelu je PIE (person-in environment = osoba v prostředí nebo též člověk ve svém

²⁹² MATOUŠEK, O., *Základy sociální práce*, 2001, s. 222 – 226.

²⁹³ SCHLIPPE, A. von – SCHWEITZER, J., *Systemická terapie a poradenství*, 2001, s. 38; 62 – 73.

²⁹⁴ HUBÍK, S., *Hypotéza: Metodologický nástroj výzkumu ve společenských vědách*, 2006, s. 13 – 15.

²⁹⁵ BRONFEBRENNER, 1979 In MATOUŠEK, O., *Základy sociální práce*, 2001, s. 249 – 251.

²⁹⁶ MATOUŠEK, O., *Základy sociální práce*, 2001, s. 248 – 257.

²⁹⁷ KOVAŘÍK, J., *Sociálně ekologický model rozvoje lidského kapitálu*, 2001, s. 199 – 201.

světě). Je nástrojem pro sběr, shromažďování a třídění relevantních informací a též nástrojem k vyvozování závěrů o vzájemně propojených faktorech, jež přispívají ke vzniku a trvání problému, včetně toho, že jsou nástrojem k volbě a výběru intervencí ke zmírnění či vyřešení problému. Tato metoda byla vyvinuta v USA a jedná se o bio-psycho-sociální koncept analýzy případové práce s klientem. Základ metody PIE tvoří čtyři faktory informací (problémy sociálního fungování, problémy prostředí, problémy duševního zdraví a problémy tělesného zdraví) – více viz MATOUŠEK²⁹⁸, ADLER²⁹⁹. I v těchto čtyřech faktorech je možné spatřovat dopad problematiky nesezdaného soužití do sociální i zdravotní oblasti.

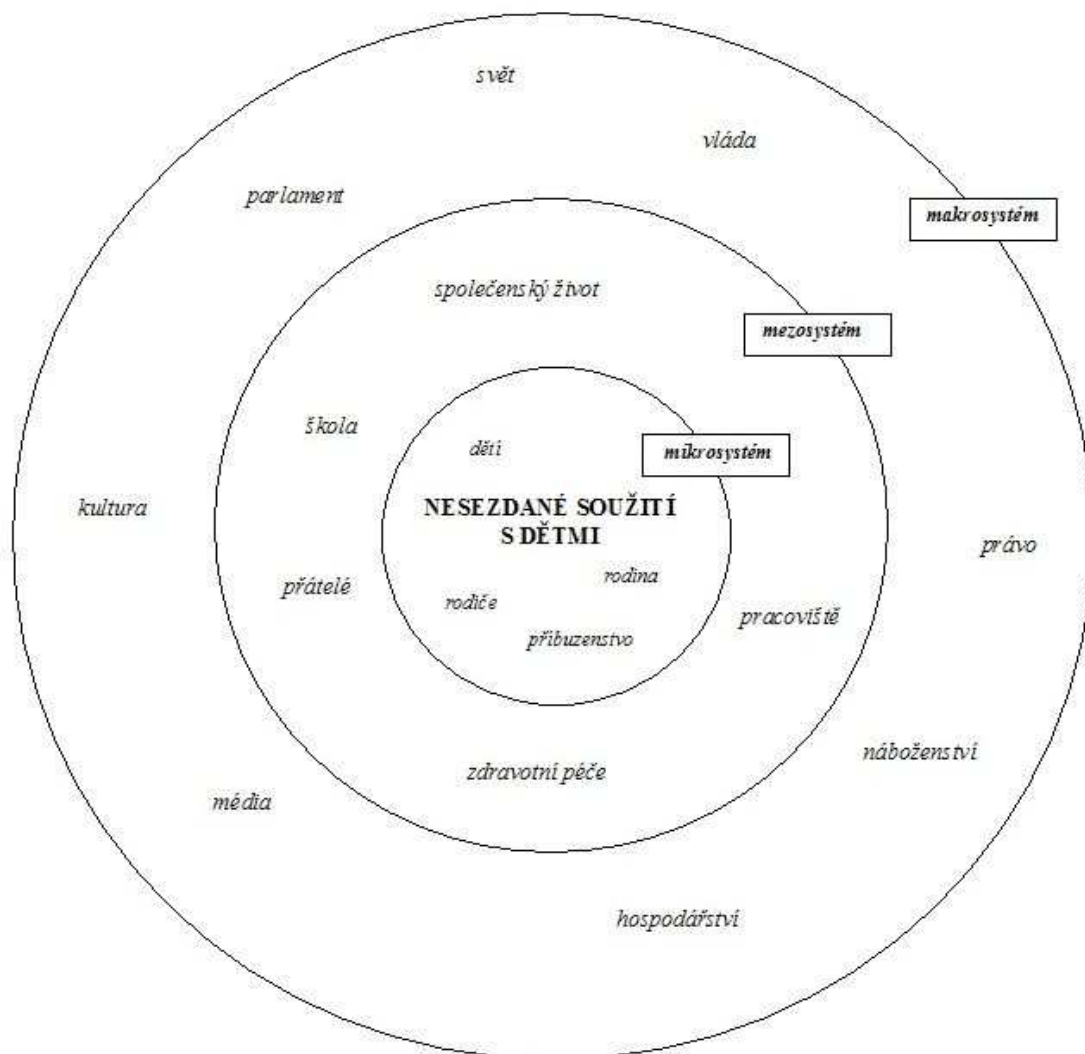
Nesezdané soužití párů s dětmi a sociálněekologický model demonstrují grafem 5 podle Andrewsové³⁰⁰.

²⁹⁸ MATOUŠEK, O., *Základy sociální práce*, 2001, s. 258 – 260.

²⁹⁹ ADLER, H., Eine gemeinsame Sprache finden. Klassifikation in der Sozialen Arbeit - Ein Versuch: das Person-In-Environment System (PIE), 1998, s. 161 – 164.

³⁰⁰ MATOUŠEK, O., *Základy sociální práce*, 2001, s. 251.

Graf 5: Sociálněekologický model

Zdroj: graf podle Andrewsové

2 CÍL PRÁCE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY A OBJEKT VÝZKUMU

Nesezdané soužití je dáváno do souvislosti s proměnou rodiny a považováno za určitý rizikový jev, a to i v širším sociálním kontextu. Z tohoto důvodu je práce zaměřena na analýzu uvažování těch, kteří žijí v nesezdaném svazku, na motivaci k životu v nesezdaném soužití s dětmi, jejich postoje, způsob života. Rozhodnutí žít v nesezdaném soužití má vliv jak na dospělé jedince, tak především na děti, jež se do tohoto svazku rodí. Jednotlivé složky prostředí ovlivňují rodiče i vývoj dítěte. Dítě se identifikuje s modelem své rodiny. Rodina má vliv na jeho současný život, ale i na jeho život budoucí. Jak vnímají nový typ uspořádání rodiny ti, kteří takto žijí a vychovávají v tomto svazku dítě, jaké cítí jeho dopady do prostředí a opačně, ale především jaká je motivace k rodičovství v nesezdaném soužití? V teoretické části byly zmiňovány kvantitativní výzkumy vztahující se k této problematice. Šlo tedy o určitou kvantifikaci, statistické zpracování zaznamenaných odpovědí. Cílem empirické části práce je porozumění získaným údajům, hlubší porozumění situaci, důvodům pro život v nesezdaném soužití. Pokud jde o motivaci, výsledky výzkumu *SEPM 2006*³⁰¹ deklarují pouze důvody žen, které mají dítě mimo manželství, muži jsou opomíjeni. Tato práce si klade také za cíl odpovědět na otázku, jaká je motivace mužů k životu v nesezdaném soužití, kdo má větší vliv na volbu podoby vztahu.

Výzkumné otázky

- Jaká je motivace k životu v nesezdaném soužití s dětmi?
- Jaký je postoj k nesezdanému soužití těch, kteří tak žijí, včetně postoje k manželství a svatbám?
- Jak uvažují nesezdaní, kteří vychovávají dítě/děti, o své budoucnosti? Jaké důvody by vedly k případně plánované svatbě?

³⁰¹ viz pozn. pod čarou 112 (První specializované reprezentativní šetření SEPM 2006 - Sociální a ekonomické podmínky mateřství - zaměřené na sociální, ekonomickou a rodinnou situaci neprovdaných matek v kontextu vdaných matek v České republice po roce 1989. Zaměřeno na ženy, jejichž děti se narodily od poloviny devadesátých let do počátku roku 2006 (ženy, které měly dítě do deseti let). Celkem bylo dotazováno 1160 žen.) - celá praktická část se od tohoto šetření odvíjí, a tak dále již tento odkaz nebude uváděn

Otázky doplněné v průběhu výzkumu

- Jaká je trajektorie rodičovství v nesezdaném soužití?
- Kdo z partnerů má větší vliv na volbu podoby vztahu?
- Je nesezdané soužití párů s dětmi jiné než manželství?
- Jaké je pojmenování nesezdaných partnerů?

Objekt výzkumu

- nesezdané páry (žena i muž), jež vychovávají alespoň jedno dítě, jehož jsou biologickými rodiči

3 METODIKA

Ambicí mého výzkumu je porozumění zkoumané situaci, hlubší proniknutí do problematiky nesezdaného soužití. Z charakteru výzkumného cíle je patrné, že je vhodné zvolit kvalitativní metodu výzkumu. Záměr výzkumu přesně naplňuje podstatu užití kvalitativní metody charakterizované jako „získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž už něco víme“³⁰², „získání hloubkového popisu případů“³⁰³, „...určitý fenomén nahlížet v pro něj autentickém prostředí a vytvářet jeho obraz v co možná nejkompaktnější podobě, včetně podob jeho vztahů s dalšími aspekty apod.“³⁰⁴ Na začátku výzkumu jsem si stanovila základní výzkumné otázky, které jsem v průběhu výzkumu doplnila o další, které měly se základní výzkumnou otázkou též spojitost^{305;306}. Cílem výzkumu je pochopení důvodům vedoucím k nesezdanému soužití, do kterého se rodí děti, a možnost porovnání odpovědí na uzavřené otázky shodné s šetřením SEPM 2006 s ústní interpretací. Podstatou je, jak shodně uvádí ŠVAŘÍČEK – ŠEĐOVÁ³⁰⁷, do hloubky prozkoumaný široce definovaný jev a maximální množství informací o tomto jevu. Současně jsou naplněna slova SURYNKA et al.³⁰⁸, kteří uvádějí, že se kvalitativní výzkum orientuje na pochopení smyslu jednajících sociálních subjektů a jeho cílem je vytvoření adekvátního popisu nebo logické konstrukce celku sociálního a sociálně psychického jevu. Oproti kvantitativnímu výzkumu jde o induktivní metodu, kdy je zjišťována určitá pravidelnost až na základě sesbíraných dat. Vstup do terénu by neměl být ovlivněn předchozími zkušenostmi, znalostmi problému. Takový předpoklad však není zcela možný, neboť už samotná volba tématu výzkumu je ovlivněna určitým zájmem, je podložena studiem příslušné literatury. Je proto nutné uvědomit si potřebnost nezbytného odstupu a dodržovat jej. Je zřejmé, že úplná objektivita, nezávislost na předchozích vědomostech a zkušenostech neexistuje, ale jak zmiňuje GAVORA³⁰⁹, aby bylo dosaženo cíle, musí se mj. odsunout právě vlastní pohled, představy, preference a vlastní hodnoty. Může

³⁰² STRAUSS, A. – CORBINOVÁ, J., *Základy kvalitativního výzkumu*, 1999, s. 11.

³⁰³ HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, 2005, s. 53.

³⁰⁴ REICHEL, J., *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, 2009, s. 40.

³⁰⁵ HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, 2005, s. 50.

³⁰⁶ GAVORA, P., *Sprievodca metodológiou kvalitativného výskumu*, 2006, s. 19.

³⁰⁷ ŠVAŘÍČEK, R. – ŠEĐOVÁ, K. et al., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 2007, s. 24.

³⁰⁸ SURYNEK, A. – KOMÁRKOVÁ, R. – KAŠPAROVÁ, E., *Základy sociologického výzkumu*, 2001, s. 26.

³⁰⁹ GAVORA, P., *Sprievodca metodológiou kvalitativného výskumu*, 2006, s. 18.

existovat konfrontace názorů a životních zkušeností výzkumníka se získanými údaji, ale ty na základě této konfrontace nesmí být zkresleny.

Při volbě mezi kvantitativním a kvalitativním výzkumem jsem se rozhodovala na základě těchto úvah – jak uvádí GALTUNG³¹⁰, dotazovací výpovědi mají povahu *prosté »volby«, výběru z několika alternativ*, takže »dotazník tak přestává být analytickým nástrojem, který umožňuje postihnout různá protínání a zlomy«. V kvalitativním výzkumu, jak zmiňuje CAMPBELL³¹¹, »vyklouznou jemnosti a podstatné maličkosti«. Z těchto důvodů se ve své práci snažím o to, aby měla obě vrstvy, a tak v teoretické části vycházím z dat získaných statistickými metodami a empirická část je určitou deskripcí. Nepovažuji tedy kvalitativní výzkum, stejně jako zmiňuje PETRUSEK³¹², za konkurenta kvantitativního výzkumu, ale za něco, co doplňuje zjištěná kvantitativní šetření.

Při realizaci výzkumu byly přesně respektovány kroky, které uvádí DISMAN³¹³, kdy vstupem je sociální problém v podobě nesezdaného soužití párů s dětmi, následně probíhá terénní výzkum, který zahrnuje souběžné vytváření vzorku, sběr dat, analýzu a interpretaci.

3.1 TEORETICKÉ PARADIGMA VÝZKUMU

Jak zmiňuje LOUČKOVÁ³¹⁴, žádný výzkum nemůže být řízen, aniž bychom vycházeli z určité teorie. Výzkum nesezdaného soužití párů s dětmi se tedy opírá o paradigma symbolického interakcionismu a sociálního konstruktivismu. V pojetí symbolického interakcionismu, jak uvádí HENDL³¹⁵, nejsou lidé určeni tím, co se stalo v minulosti, jednají v přítomnosti a jsou ovlivněni tím, co se v této přítomnosti děje. Minulost do rozhodování v přítomnosti vstupuje, ale pouze na základě toho, jak ji bereme v úvahu a aplikujeme. Taktéž předpokládá, že vliv na chování člověka mají subjektivní významy vztahující se k objektům, osobám a interakcím v určité situaci. Člověk je v tomto pojetí chápán jako méně předvídatelný, tvořivější, racionálnější a dynamičtější. Právě soustředění na mikrosociální procesy a podceňování významu

³¹⁰ GALTUNG, 1967 In PETRUSEK, M., *Teorie a metoda v moderní sociologii*, 1993, s. 120.

³¹¹ CAMPBELL In PETRUSEK, M., *Teorie a metoda v moderní sociologii*, 1993, s. 121.

³¹² PETRUSEK, M., *Teorie a metoda v moderní sociologii*, 1993, s. 128.

³¹³ DISMAN, M., *Jak se vyrábí sociologická znalost*, 2002, s. 299.

³¹⁴ LOUČKOVÁ, I., *Integrovaný přístup v sociálně vědním výzkumu*, 2010, s. 50.

³¹⁵ HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, 2005, s. 82 – 87.

makrosociálních struktur a historických faktorů jej staví, jak dále uvádí HENDL³¹⁶, dle kritiků symbolického interakcionismu do pozice doplňku dalších přístupů. Symbolický interakcionismus patří mezi konstruktivistické směry. Sociální konstruktivismus odhaluje, jak je interpretován a vytvářen sociální svět, sociální fenomény, realita. Nehledá univerzální pravdu. Pokud jde o případové studie, pak je ve spojení s konstruktivismem důležité, aby byl zmíněn STAKE³¹⁷, který je považován za konstruktivisticky orientovaného výzkumníka. Uvádí, že „výzkum pomocí případových studií usiluje o jasnější popisy a sofistikované interpretace. Nemusí dodat zobecnění. Konstruktivistický pohled čtenáři pomáhá tím, že mu poskytuje hrubý materiál pro jeho vlastní zobecnění pomocí hustého popisu věcí, lidí a procesu.“

3.2 VÝZKUMNÝ DESIGN – VÍCEČETNÁ PŘÍPADOVÁ STUDIE

Metodou použitou v rámci výzkumu nesezdaného soužití párů s dětmi byla vícečetná případová studie, jejímž cílem je, jak uvádí REICHEL³¹⁸, popsat předmět zkoumání detailně a komplexně, ve své složitosti i celistvosti. Základní otázkou je charakteristika daného případu nebo skupiny porovnávaných případů. Současně se dle HENDLA³¹⁹ předpokládá, že na základě prozkoumání jednoho nebo několika málo případů lze lépe porozumět jiným podobným případům. STAKE³²⁰ definuje cíl použité případové studie, a to jako úsilí o porozumění určitému sociálnímu objektu v jeho jedinečnosti a komplexnosti, což se shoduje s cílem mé disertační práce. Současně se dle něho od kvalitativního výzkumu očekává „hustý popis“ všímající si pohledů účastníků, zdůrazňující mnohonásobnou realitu a holistické pojetí. Stejně tak lze vycházet i z YINA³²¹, který rovněž uvádí, že se této výzkumné strategie využívá v situacích, kdy se ptáme, jak nebo proč se dějí určité události, jevy, nad nimiž máme pouze malou nebo žádnou kontrolu – což přesně odpovídá cíli mého výzkumu.

HENDL³²² uvádí tři důvody, proč provádět případové studie: a) poznání nové dosud neznámé speciální situaci; b) porozumění důležitým aspektům problematické

³¹⁶ HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, 2005, s. 82 – 87.

³¹⁷ STAKE, 1995 In HEDL, J., *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, 2005, s. 96.

³¹⁸ REICHEL, J., *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, 2009, s. 29.

³¹⁹ HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, 2005, s. 104.

³²⁰ STAKE, 1995 In HEDL, J., *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, 2005, s. 105.

³²¹ YIN, R. K., *Case Study Research*, 2003, s. 9.

³²² HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, 2005, s. 112.

oblasti výzkumu; c) doplněk k jiným způsobům výzkumu. V případě výzkumu nesezdaných párů je výzkumný design případové studie vhodný jako doplněk k jiným způsobům výzkumu.

3.3 METODY ZÍSKÁVÁNÍ DAT

3.3.1 Rozhovor

Nejčastěji používanou metodou získávání dat v kvalitativním výzkumu je rozhovor neboli také interview (viz CHRÁSKA³²³, MIOVSKÝ³²⁴) či dotazování (SURYNEK et al.³²⁵). ŠVARŤÍČEK³²⁶ v této souvislosti uvádí označení hloubkový rozhovor (*in-depth interview*), jenž definuje jako „*nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek*“. Adjektivum hloubkový je velice příznačné, neboť podstatou uskutečněných rozhovorů je proniknutí do hloubky problému. Použitým typem hloubkového rozhovoru je polostrukturovaný neboli polostandardizovaný rozhovor, který díky otevřeným otázkám nabízí prostor pro volnou interakci mezi výzkumníkem a dotazovaným. Současně je větší možnost narativního vyjádření a přizpůsobování rozhovoru aktuální situaci. Je možné otázky modifikovat, měnit jejich pořadí, pokládat doplňující otázky či některé nezařadit. Tato volnost usnadňuje komunikaci a navozuje přirozenější kontakt. V případě polostandardizovaného rozhovoru je možné též hovořit o rozhovoru pomocí návodu (viz HENDL³²⁷). Rozhovory byly při výzkumu realizovány s každým z partnerů zvlášť. Vzhledem k tomu, že mne zajímala i interakce v případě rozhovoru s oběma partnery, zvolila jsem v jednom případě skupinovou diskusi, v mém případě tedy spíše ohniskovou skupinu (focus group) (blíže MORGAN³²⁸). MIOVSKÝ³²⁹ zmiňuje právě rozdíl mezi oběma typy skupinových rozhovorů, kdy skupinové diskuse jsou dle něho strukturovanější a u ohniskové skupiny jsou data získávána využitím skupinových interakcí v rámci debaty moderované výzkumníkem na téma, ohnisko, týkající se

³²³ CHRÁSKA, M., *Metody pedagogického výzkumu*, 2007, s. 182.

³²⁴ MIOVSKÝ, M., *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, 2006, s. 159 – 162.

³²⁵ SURYNEK, A. – KOMÁRKOVÁ, R. – KAŠPAROVÁ, E., *Základy sociologického výzkumu*, 2001, s. 80 – 99.

³²⁶ ŠVARŤÍČEK, R. – ŠEĐOVÁ, K. et al., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 2007, s. 159.

³²⁷ HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, 2005, s. 174.

³²⁸ MORGAN, D. L., *Ohniskové skupiny jako metoda kvalitativního výzkumu*, 2001.

³²⁹ MIOVSKÝ, M., *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, 2006, s. 174-187.

zkoumané oblasti. Současně jsou členové skupiny i součástí zkoumaného jevu. Jde o složitější formu rozhovoru, neboť je v této situaci tazatel současně koordinátorem komunikace ve skupině. Naskytá se zde však prostor pro diskusi i mezi dotazovanými, prostor pro polemiku, kde není cílem, jak uvádí GAVORA³³⁰, dojít k určitému konsenzu, ale zjistit různost názorů na problém. Současně se skupinová dynamika může stát dle HENDLA³³¹ určitým problémem, a to díky nestejnému zapojení členů skupiny do diskuse.

3.3.2 Dotazník

Vzhledem k návaznosti na kvantitativní výzkum SEPM 2006 byl současně s rozhovory použit dotazník, který obsahoval některé otázky shodné s tímto šetřením. Získaná data nelze považovat za reprezentativní, ani to není účelem tohoto dotazníku, proto se ani v metodologii kvantitativním výzkumům nevěnuji. Cílem tohoto dotazníku je pouze porovnání uvedených odpovědí s ústní interpretací vztahující se ke shodné problematice. Současně, jak uvádí REICHEL³³², se strukturovaných dotazníků v kvalitativních šetřeních užívá k získání základních sociodemografických charakteristik dotazovaných. Část otázek byla tedy směřována i k získání těchto údajů.

3.3.3 Pozorování

Další samozřejmou součástí kvalitativních výzkumů bývá pozorování. V rámci mého výzkumu ho též bylo využito. Jak uvádí HENDL³³³, oproti rozhovoru, který obsahuje směs toho, co je, co si respondent myslí, pozorování představuje snahu zjistit, co se skutečně děje. Jedná se v tomto případě o zúčastněné nestrukturované pozorování, které je vhodnou doplňující metodou právě v případových studiích soustředujících se na hloubkový popis a analýzu nějakého jevu.

³³⁰ GAVORA, P., *Spríevodca metodológiou kvalitatívneho výskumu*, 2006, s. 100.

³³¹ HENDL, J., *Kvalitatívni výzkum: Základní metody a aplikace*, 2005, s. 183.

³³² REICHEL, J., *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, 2009, s. 119.

³³³ HENDL, J., *Kvalitatívni výzkum: Základní metody a aplikace*, 2005, s. 191.

3.3.4 Internetová diskuse

Tato metoda není zcela tradiční a v rámci výzkumu je použita pouze okrajově. Nebyla dopředu plánovaná, ale vzhledem k tomu, že se na základě publikovaných výsledků výzkumu objevila na internetu, považuji za vhodné se o ní zmínit. Výhodu spatřuji v úplné anonymitě, kdy je možné předpokládat, že dojde k otevřenější diskusi. Uvědomuji si však některá slabá místa této metody (jako např., že jde o specifickou skupinu lidí, kteří se zapojují do internetových diskusí) a tudíž ji nepovažuji za stěžejní, ale pouze za okrajovou a získaná data uvádím pouze jako další pohled vztahující se k výzkumnému tématu.

3.4 KRITÉRIA KVALITY VÝZKUMU

PETRUSEK³³⁴ uvádí námitky, které jsou vznášeny z řad odborníků a jsou namířeny právě proti kvalitativní metodologii a to v těchto bodech: 1. kvalitativní metodologie nemá přesná pravidla; 2. kvalitativní data nejsou reprezentativní; 3. kvalitativní metodologie nemá propracované validizační postupy. Jako protiargument poslouží další část tohoto textu. Jak uvádí ŠVAŘÍČEK³³⁵, v současné době je upouštěno od hodnocení metody a jejího použití a současná debata o kritériích kvalitativního výzkumu se váže k posuzování celého procesu kvalitativního zkoumání a k výsledkům tohoto zkoumání. Aby nemohla být kvalitativnímu výzkumu vyčtena neobjektivnost, nezobecnitelnost, je potřebné dodržovat určitá pravidla. Třemi důležitými koncepty kvality výzkumu jsou: validita, reliabilita a zobecnitelnost. O těchto třech kritériích se zmiňuje KVALE³³⁶ jako o svaté trojici sociálněvědního výzkumu. Současně je však potřebné podotknout, že neexistuje žádná správná technika, která by zaručila kvalitativnímu výzkumu kvalitu. Pro případové studie uvádí kritéria kvality YIN³³⁷. Jedná se o konstruktovou validitu, interní validitu, externí validitu, reliabilitu. Konstruktové validity lze dosáhnout využitím více zdrojů dat, dodržením návaznosti evidence a kontrolou zprávy klíčovými informátory. Interní validita se vztahuje

³³⁴ PETRUSEK M., *Teorie a metoda v moderní sociologii*, 1993, s. 131.

³³⁵ ŠVAŘÍČEK, R. – ŠEĐOVÁ, K. et al., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 2007, s. 28.

³³⁶ KVALE, S., *Validation as Communication and Action: On the Social Construction of Validity*, 1994, s. 1.

³³⁷ YIN, R. K., *Case Study Research*, 1994, s. 33 – 39.

k explanačním studiím. Externí validita spočívá v přezkoušení toho, zda lze výsledky zobecnit. Ke splnění podmínky reliability je doporučován podrobný protokol studie, databáze všech dat o případu.

Validita

Pokud hovoříme o validitě, pak jde o pravdivost a platnost výzkumu a celého výzkumného procesu. Jinými slovy jde o to, zda nálezy reprezentují jevy, ke kterým se odkazují a zda jsou zjištěné nálezy podepřeny důkazy.³³⁸ ŠVAŘÍČEK³³⁹ v této souvislosti uvádí důvěryhodnost a techniky k jejímu zajištění. Těmi jsou členské ověřování, audit kolegů, reflexe kolegů, výběr účastníků výzkumu, deník výzkumníka, postupy při interpretaci dat a přímé citace (blíže viz ŠVAŘÍČEK³⁴⁰). Jak uvádí REICHEL³⁴¹, ONDREJKOVIČ³⁴², jde o požadavek relevance mezi výzkumným cílem, postupem a dosaženými výsledky, které je možné vyjádřit otázkou, zda je/bylo zkoumáno skutečně to, co jsme zkoumat chtěli. Vzhledem k tomu, že je kvalitativní výzkum založen na intenzivním kontaktu s objektem, pak je velká pravděpodobnost, že je dosaženo vyšší validity. I KAUFMANN³⁴³ zmiňuje tento kontakt a ještě větší upřímnost respondentů v rámci rozhovoru než formou dotazníku. Současně podotýká, že hlavní validita vychází zevnitř výzkumu a dobře prokazatelná bývá až s postupem času. Z tohoto důvodu je i dle mého zapotřebí používat ještě jiných doplňkových nástrojů validizace.

Reliabilita

Stejně jako na validitu i na reliabilitu nejsou jednoznačné názory. Navíc tohoto kritéria spolehlivosti, kdy by měl opakovaný výzkum dojít ke stejným výsledkům, není možné dosáhnout, neboť může, jak uvádí ŠVAŘÍČEK³⁴⁴, docházet k tomu, že každý

³³⁸ ŠVAŘÍČEK, R. – ŠEĎOVÁ, K. et al., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 2007, s. 31.

³³⁹ ŠVAŘÍČEK, R. – ŠEĎOVÁ, K. et al., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 2007, s. 32.

³⁴⁰ ŠVAŘÍČEK, R. – ŠEĎOVÁ, K. et al., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 2007, s. 32 – 35.

³⁴¹ REICHEL, J., *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, 2009, s. 67 – 70.

³⁴² ONDREJKOVIČ, P., *Úvod do metodologie společenskovedného výzkumu*, 2007, s. 53 – 55.

³⁴³ KAUFMAN, J. - C., *Chápající rozhovor*, 2010, s. 79.

³⁴⁴ ŠVAŘÍČEK, R. – ŠEĎOVÁ, K. et al., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 2007, s. 39.

výzkumník by vyzkoumal něco jiného. Stejně tak GAVORA³⁴⁵ podotýká, že opakování výzkumu není vhodným prostředkem na zjištění kvality kvalitativního výzkumu. Příčinou nízké reliability nebo její absence je kromě špatně zvolené výzkumné metody, jak uvádí ONDREJKOVIČ³⁴⁶, i výzkumník sám – hovoří se o intersubjektivní reliability. Protože je v kvalitativním výzkumu využíváno rozhovorů, nestandardizovaných postupů, není reliability vysoká.

Zobecnitelnost

Zobecnitelnosti se dosahuje statistickými metodami. V případě kvalitativního výzkumu to není dle GAVORY³⁴⁷ žádoucí, nejde totiž o statistické zevšeobecnění, ale o odhalování specifik, průnik do hloubky. Jelikož se tedy nejedná o statistické zevšeobecnění, jsou vhodnějšími termíny přenositelnost, aplikovatelnost. Výzkumník by měl být schopen dle ŠVAŘÍČKA³⁴⁸ ukázat, jak je možné popsat typickou situaci a jak ji lze srovnat s jinými kontexty. Nejdůležitější technikou je zdokumentování celého výzkumného procesu. Také ONDREJKOVIČ³⁴⁹ uvádí, že v souvislosti se zobecnitelností existuje protiargument, podle kterého je otázkou, proč chtít zobecňovat, když všeobecné poznatky a zákonitosti mají všeobecnou platnost a nedají se aplikovat v konkrétních specifických případech.

Objektivita

Objektivita v případě kvalitativního výzkumu není zcela možná. Výzkumník není nezaujatý, naopak angažuje se a je zainteresovaný. Jak uvádí GAVORA³⁵⁰, není sice „objektivní“, ale musí být pravdivý. Důležitá je interpretace, a ta musí být dle něho korektní, kontrolovatelná, nesmí být předpojatá a ani jinak zkreslená.

³⁴⁵ GAVORA, P., *Spríevodca metodológiou kvalitatívneho výskumu*, 2006, s. 155.

³⁴⁶ ONDREJKOVIČ, P., *Úvod do metodológie spoločenskovedného výskumu*, 2007, s. 56 – 57.

³⁴⁷ GAVORA, P., *Spríevodca metodológiou kvalitatívneho výskumu*, 2006, s. 155.

³⁴⁸ ŠVAŘÍČEK, R. – ŠEĐOVÁ, K. et al., *Kvalitatívny výskum v pedagogických viedach*, 2007, s. 36.

³⁴⁹ ONDREJKOVIČ, P., *Úvod do metodológie spoločenskovedného výskumu*, 2007, s. 124 – 126.

³⁵⁰ GAVORA, P., *Spríevodca metodológiou kvalitatívneho výskumu*, 2006, s. 156.

SILVERMAN³⁵¹ upozorňuje na potřebu opatření, která zabezpečí shodu mezi interpretacemi výzkumníka a vnější skutečností, reprezentovanou výpověďmi respondentů – jedná se o realistický přístup k datům z rozhovoru.

Etická dimenze

Vzhledem k tomu, že jde o výzkum, jehož objektem jsou lidé, je důležité i hledisko etické. Navíc se jedná o kvalitativní výzkum, kdy jde o bližší, osobnější, intimnější kontakt s dotazovanými osobami, a tak je tato část věnována etické dimenzi výzkumu. Jak uvádí ŠVAŘÍČEK³⁵², etické dimenze kvalitativního výzkumu souvisejí s obecnými principy, etické zásady jsou formulovány v obecné rovině, v rovině principů. Mezi základní principy, jak dále uvádí, řadíme důvěrnost, poučený souhlas, zpřístupnění práce účastníkům výzkumu. Etika, dle GAVORY³⁵³, znamená vlastně slušnost. Existují dle něho dva krajní přístupy k etice – absolutistický (bezpodmínečné dodržování etických pravidel) a relativistický (částečná „etická volnost“). Současně zmiňuje tato klíčová hlediska: kontakt se zkoumanými osobami; neubližovat; zachování důvěrnosti informací – anonymita; ochrana soukromí – vstup do soukromí, volbu nechat na zkoumané osobě, ale může jít i o utajeného výzkumníka; souhlas participanta; korektní zpracování údajů – nezkreslené zaznamenávání, interpretace. Etickou zásadou, jak dále uvádí, je i uvádění spolupracovníků při publikování.

Podobná hlediska uvádí také MIOVSKÝ³⁵⁴, který je navíc člení na etická pravidla chránící účastníky výzkumu a etická pravidla chránící výzkumníky.

³⁵¹ SILVERMAN, D., *Ako robíť kvalitativný výskum*, 2005, s. 134.

³⁵² ŠVAŘÍČEK, R. – ŠEĐOVÁ, K. et al., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 2007, s. 43 – 50.

³⁵³ GAVORA, P., *Spríevodca metodológiou kvalitativného výskumu*, 2006, s. 161.

³⁵⁴ MIOVSKÝ, M., *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, 2006, s. 279- 291.

3.5 VÝZKUM „NESEZDANÉ SOUŽITÍ PÁRŮ S DĚTMI“

3.5.1 Charakteristika a výběr výzkumného souboru

Výzkum je zaměřen na pochopení smyslu jednání těch, kteří se rozhodli žít v nesezdaném soužití a vychovávat v něm své děti. Jde o porozumění důvodům vedoucím k této situaci a o hlubší vhled do tohoto typu soužití.

Objektem výzkumu jsou nesezdané páry, které vychovávají alespoň jedno dítě, jehož jsou oba současně biologickými rodiči, tzn. lze hovořit o alternativě manželství. Cílovou skupinou jsou ženy i muži žijící v takovém soužití. Rozhovor s oběma partnery byl volen proto, že jsem postrádala ve výzkumném šetření vztahujícím se k motivaci k rodičovství v nesezdaném soužití – šetření *SEPM 2006* – výpovědi mužů. Současně je zde tedy zohledněno genderové hledisko. Výzkumný soubor nebyl omezen věkem, vzděláním, rodinným stavem, ani délkou soužití, aby bylo možné analyzovat co nejširší spektrum nesezdaných, kteří společně vychovávají dítě/děti.

Výzkumný vzorek zahrnuje 21 žen a 17 mužů. Jedná se tedy o informace o 21 nesezdaných párech (čtyři muži rozhovor odmítli). Páry byly voleny tak, abych dosáhla co nejširší škály typů partnerů. Počet rozhovorů byl stanoven metodou saturace, kdy již další získaná data nepřinášela nové informace, kdy docházelo pouze k potvrzování již získaných dat. Výzkumný vzorek tedy nebyl stanoven dopředu, ale byl upřesňován v průběhu výzkumu na základě získaných informací. Ve chvíli, kdy další rozhovory nepřinášely nové poznatky, byl výběr ukončen. V první fázi se mi podařilo oslovit nesezdané páry mezi vysokoškolsky a středoškolsky vzdělanými respondenty. Když došlo k saturaci vzorku v této vzdělanostní skupině, obrátila jsem pozornost na nesezdané se základním vzděláním. Uvedenou skupinu nebylo snadné oslovit, protože jich nebyl v mém dosahu dostatek. Tuto kategorii nesezdaných párů jsem nakonec objevila v romské minoritě (jedná se o tři nesezdané páry), což se koneckonců ukázalo jako prospěšné. Výzkum mezi Romy totiž umožnil vhled do problematiky i s ohledem na etnický aspekt. Snažila jsem se o variabilitu nejen pokud jde o vzdělání, ale také v souvislosti s délkou vtahu, rodinného stavu i místa bydliště. Ve všech zmíněných kategoriích bylo této variability dosaženo.

Celkové shrnutí charakteristik konverzačních partnerů je uvedeno v tabulce 6. V souboru převažují respondenti ve věku 30 – 39 let. Jedná se jak o vyučené, tak se

středním vzděláním s maturitou, vysokoškolským vzděláním, ale i vzděláním základním. V šesti případech šlo o páry žijící ve velkoměstě (Praze), v sedmi případech byly zastoupeny páry žijící ve městě, pět párů žilo v obci a tři na vesnici. Je uváděna jak obec, tak vesnice (je menší jednotkou než obec), neboť jsem při analýze uvažovala o vlivu prostředí, kde nesezdaný pár žije, a to na základě tvrzení HAMPLOVÉ – PIKÁLKOVÉ³⁵⁵, podle nichž při volbě mezi manželstvím a nesezdaným soužitím svou roli sehrává i skutečnost, zda dotazovaná žena vyrůstala, žije na vesnici či menším městě (vliv vyšší sociální kontroly). V několika případech se jednalo o „smíšené páry“, kde byl jeden partner svobodný a druhý rozvedený, byly přítomny i děti z předchozích vztahů. Základní charakteristika nesezdaných párů je uvedena v tabulce 7 a v příloze A. Tabulka 7 uvádí informace o délce vztahu a délce společného soužití, informace o počtu a věku společných dětí a počet a věk dětí z předchozích vztahů, které žijí v jejich společné domácnosti. Délka soužití byla od dvou do třiceti let. Údaje o jednotlivých komunikačních partnerech jsou uvedeny v příloze B a C. Jelikož je v odborné literatuře zmiňován vliv původní rodiny a objevil se též ve výsledcích výzkumu, je původní rodina zmiňována i v údajích o jednotlivých komunikačních partnerech. Religiozitu nezmiňuji, neboť lze konstatovat, že šlo v rámci výzkumu o jedince, kteří nejsou praktikujícími věřícími. Pro zachování anonymity jsou respondenti v textu citováni pod pseudonymem. Spolu s pseudonymem je uváděn věk, délka soužití, věk dítěte (dětí) narozených do současného vztahu a rodinný stav v případě, že jde o citaci rozvedeného. Kontakty na respondenty byly získávány metodou „snowball“.

Rozhovory byly dále doplněny neformálními dialogy s dvěma ženami, které přišly o partnera z důvodu rozchodu a úmrtí. Dále jsem uskutečnila rozhovor s psychologem a rodinným poradcem Petrem Šmolkou, který má s nesezdanými páry bohatou zkušenost. Posledním zdrojem důležitých dat je skupina těch, kteří přispěli do internetové diskuse na serveru www.idnes.cz k článku „Proč se české matky a čeští otcové neženou k oltáři?“, který se vztahoval k nesezdanému soužití, k důvodům neuzavírání manželství a kde byly citovány dílčí výsledky tohoto výzkumu. Součástí výzkumu byly i neformální rozhovory s právníky, psychology, pedagogy a sociálními pracovníky.

³⁵⁵ HAMPLOVÁ, D. – PIKÁLKOVÁ, S., Manželství, nesezdané soužití a partnerský vztah, 2002, s. 133.

Tabulka 6: Celkové shrnutí vybraných charakteristik nesezdaných

	ženy	muži
Věk		
20 – 29	6	3
30 – 39	12	11
40 – více	3	3
Vzdělání		
základní	3	2
vyučen	4	4
střední	8	3
vysokoškolské	6	8
Stav		
svobodná/ý	14	14
rozvedená/ý	7	3
Ekon. situace		
zaměstnanec	5	9
podnikatel	1	6
svobodné povolání	0	1
MD/rodičovská dovol.	10	1
nezaměstnaný	5	0
Původní rodina		
manželé	11	10
rozvedeni	10	5
nesezdaní	0	2

Tabulka 7: Vybrané charakteristiky nesezdaných párů

Nesezdaný pár	Délka soužití	Délka vztahu	Počet dětí - vztah současný/předchozí	Věk dětí ze současného vztahu/z předchozího	Bydliště	Typ NS párů s dětmi
<i>Ingrid, Robert</i>	10	11	1/2	7/18 a 22	město	5. typ/3. typ
<i>Stela, Kamil</i>	11	17	2	6 a 9	město	5. typ/3. typ
<i>Irena, Filip</i>	4	6	1/1	1/7	obec	2. typ
<i>Šárka, Radim</i>	24	25	1	19	velkoměsto	3. typ
<i>Radana, Dan</i>	5	6	1	1	město	2. typ
<i>Milena, Luboš</i>	3	4	1/2	3/12 a 16	obec	3. typ
<i>Helena, Bedřich</i>	19	21	2	1 a 4	velkoměsto	3. typ
<i>Nad'a, Tomáš</i>	8	8	2	1 a 6	velkoměsto	1. typ
<i>Linda, Štěpán</i>	7	10	2 (dvojčata)	2	město	2. typ
<i>Kamila, Oldřich</i>	4	4	1	2	velkoměsto	3. typ
<i>Adéla, Matěj</i>	9	9	2 (dvojčata)	1	velkoměsto	3. typ
<i>Sylva, Oleg</i>	9	9	1	6	velkoměsto	1. typ
<i>Gábina, Ivan</i>	8	9	1	6	město	5. typ/3. typ
<i>Ela, Štefan</i>	9	10	2	3 a 9	obec	4. typ
<i>Ema, Igor</i>	10	14	2	10 a 11	obec	4. typ
<i>Zuzana, Norbert</i>	10	10	2	3 a 5	vesnice	5. typ/3. typ
<i>Anna, Karel</i>	2	4	1	1	město	4. typ
<i>Renata, ?</i>	12	13	1	8	město	5. typ/3. typ
<i>Květa, ?</i>	30	30	1/1	23/38	vesnice	3. typ
<i>Věra, ?</i>	4	7	1/1	3/14	vesnice	5. typ/3. typ
<i>Nora, ?</i>	5	9	1	5	obec	4. typ

3.5.2 Scénář a provádění rozhovoru

Hlavní technikou sběru dat byl polostrukturovaný rozhovor. Podrobněji jsem se věnovala této metodě v kapitole 3.3.1.

Scénář rozhovoru byl vytvořen na základě WENGRAFOVA³⁵⁶ pyramidového modelu (příloha E). Při vlastní realizaci výzkumu byly otázky operativně doplňovány, vynechávány tak, aby rozhovor působil co nejvíce přirozeně, aby panovala příjemná a vstřícná atmosféra. Již při prvním rozhovoru, vzhledem k narativnímu přístupu, byla dotazovanými otevřena otázka pojmenování partnerů. Tato otázka nabídla téma, které se jevílo jako velmi zajímavé, a tak byla následně doplněna do scénáře rozhovoru. Stejně tak byla nastolena otázka vztahující se k příjmení dítěte, kde se ukázalo zajímavé zmínit důvody pro volbu příjmení po matce či po otci.

Objevit nesezdané páry, kde by byli ochotni poskytnout rozhovor žena i muž, bylo obtížné. Nesezdaní necítí podobu svého vztahu jako problém, a tak nemají potřebu o něm mluvit, rozebírat ho s někým druhým, obzvláště muži. Přesto se, když jsem uvedla důvod svého výzkumu, podařilo dostatečný počet respondentů přesvědčit. Pokud jde o vliv tazatele, tedy můj, na seberepresentaci respondentů, uvědomuji si, že by mohl mít vliv rodinný stav, neboť jsem na „druhé straně“, již 14 let žiji v manželství. Proto, pokud nebyla respondenty navozena otázka mého soužití, svůj rodinný stav jsem vůbec nezmiňovala. Rovněž se může jevit jako problém oddělený rozhovor, kdy se partneři mohou obávat vyobrazení toho, co v souvislosti s partnerem říkají. Proto byli hned v počátku rozhovoru ujištěni, že nic z uskutečněného rozhovoru nebude partnerovi sděleno.

Rozhovory jsem uskutečnila v prostředí určeném respondenty. Ve většině případů šlo o domácnosti dotazovaných. Rozhovory proběhly s každým z partnerů odděleně. Pouze v jednom případě šlo o skupinový rozhovor se dvěma páry a v jednom případě šlo po oddělených rozhovorech ještě o konfrontaci mezi partnery. Smyslem oddělených rozhovorů bylo jejich využití pro porovnání interpretací důvodů žen a mužů, stejně jako jejich představ o podobě vztahu. V případě skupinového rozhovoru se naskytl možnost vzájemné interakce partnerů. Současně se jednalo o sestry, které mají odlišný důvod k rodičovství mimo manželství a též vůči partnerům i jiné představy o podobě vztahu.

³⁵⁶ WENGRAF, T., *Qualitative research interviewing*, 2002, s. 63.

3.5.3 Doplnkové techniky sběru dat

Kromě rozhovoru respondenti vyplnili dotazník, kde byly obsaženy některé otázky shodné s šetřením SEPM 2006 za účelem zjištění rozdílu mezi odpověďmi na uzavřené otázky a jejich následnou interpretací (rozhovor následoval až po vyplnění dotazníku). Současně slouží k získání základních sociodemografických charakteristik dotazovaných (příloha F). Naskytla se také možnost využít internetové diskuse. Další doplňkovou technikou sběru dat bylo nestrukturované pozorování, neboť jsem s nesezdanými trávila i dobu mimo realizování rozhovoru (např. dopoledne strávené u nesezdaného páru včetně oběda, u dalšího společná návštěva vernisáže, neformální setkání v restauraci atp.). Šlo tedy, jak uvádí DISMAN³⁵⁷, o zúčastněné pozorování, při kterém jsem participovala na každodenním životě lidí, kteří byli mými respondenty. Toto pozorování nebylo nijak zaznamenáváno, sloužilo pouze jako doplňková technika. Při interpretaci je však možné využít některých důležitých momentů.

3.5.4 Analýza materiálu

K nahrávání rozhovorů jsem používala diktafon, poté jsem je přepisovala. Současně jsem vycházela i z názoru KAUFMANN³⁵⁸, který vyzdvihuje pochopení, zachycení jednání, bohatost získaného materiálu, a tak jsem využívala při analýze nejen přepisu textů, ale i opětovného poslouchání nahraných rozhovorů. Dalším krokem v souvislosti s přepsanými texty bylo jejich kódování, které jsem prováděla prostřednictvím počítačového programu na zpracování kvalitativních dat (program ATLAS.ti). Při kódování jsem vycházela ze STRAUSS – CORBINOVÉ³⁵⁹. Jak uvádí ŠEĐOVÁ³⁶⁰, efektivní způsob, jak započít analýzu dat, je otevřené kódování, na kterém je potom možné postavit analytické techniky zvolené na základě charakteru výzkumného designu. Postupovala jsem tak, že jsem text rozdělila na menší jednotky, kterými byla slova, věty, odstavce a jim jsem přiřadila určitý kód. Ke kódům jsem se několikrát během výzkumu vracela a přeformulovala, slučovala či naopak

³⁵⁷ DISMAN, M., *Jak se vyrábí sociologická znalost*, 2002, s. 305.

³⁵⁸ KAUFMAN, J. - C., *Chápající rozhovor*, 2010.

³⁵⁹ STRAUSS, A. – CORBINOVÁ, J., *Základy kvalitativního výzkumu*, 1999.

³⁶⁰ ŠVAŘÍČEK, R. – ŠEĐOVÁ, K. et al., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 2007, s. 211.

upřesňovala, dále členila. Získané kódy jsem pak seskupila do určitých kategorií, které jsem následně analyzovala. Použila jsem techniky „vyložení karet“ (blíže viz ŠEĐOVÁ³⁶¹).

Jednotlivými kroky jsou tedy otevřené kódování → technika „vyložení karet“ → tvorba kostry příběhu a následná sekundární interpretace v podobě kapitoly 4.

3.5.5. Kontrola kvality výzkumu

Při hodnocení kvality výzkumu vycházím z konstruktivisticky zaměřených metodologů LINCOLNA – GUBY³⁶². Ti spojují validitu, opakovatelnost a objektivitu s kvantitativním výzkumem a v případě kvalitativního je považují za nerelevantní. Vyhovujícími koncepty, které navrhuji, jsou: „důvěryhodnost“, „přenositelnost“, „hodnověrnost“ a „potvrditelnost“. Blíže jsem se hodnocení kvality výzkumu věnovala v kapitole 3.4. Zde jsou již aplikovány na konkrétním výzkumu.

Aby bylo možné vyhodnotit vliv výzkumníka na uskutečněný výzkum, je potřebné znát informace nejen o respondentech, ale i o výzkumníkovi. Je potřebné tedy vědět, že patřím mezi ty, jež žijí v manželství a to již 14 let. Domnívám se však, že v mém případě se toto do výzkumu neodráží, neboť nemám vyhraněné postoje a jsem tedy zcela nestranná. V případě rozhovoru s muži mohl být výsledek ovlivněn genderově, ale v situaci, kdy si muži neřeší konflikt vůči ženě, ani toto nepředpokládám.

Důvěryhodnost

Důvěryhodnost je spojována s interní validitou. Kritérii, jejichž zohlednění může dle LINCOLNA – GUBY³⁶³ zvýšit důvěryhodnost, jsou: dostatečné trvání studie, konzultace, analýza negativních případů, kontrola subjektem nebo členy skupiny a triangulace.

Pokud tedy posuzuji důvěryhodnost svého uskutečněného výzkumu, považuji dobu trvání studie tři roky za zcela dostačující. Během této doby byly výsledky

³⁶¹ ŠVAŘÍČEK, R. – ŠEĐOVÁ, K. et al., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 2007, s.226 – 244.

³⁶² LINCOLN – GUBA, 1985 In HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, 2005, s. 338 – 340.

³⁶³ LINCOLN – GUBA, 1985 In HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, 2005, s. 338 – 340.

konzultovány jak s nesezdanými, kteří se neúčastnili výzkumu, tak např. se zmiňovaným Petrem Šmolkou, který má bohatou zkušenost ze své praxe psychologa, mezi jehož klienty jsou i nesezdaní partneři. Přepsané texty i s mou interpretací byly kontrolovány respondentkou Milenou. Jak uvádí HENDL³⁶⁴, triangulací rozumíme kombinaci různých metod, výzkumníků, zkoumaných osob, lokálních a časových okolností a teoretických perspektiv, které se uplatňují při samotném výzkumu. I tato podmínka byla splněna. Rozhovory byly doplněny dotazníkem a pozorováním.

Přenositelnost

Přenositelnost je naopak spojována s externí validitou a zobecnitelností v kvantitativním výzkumu. Jde o možnost využít závěry z daného případu pro jiný případ, který se mu podobá. Úkolem výzkumníka je poskytnout taková data, která umožní nalézt shodu mezi zkoumaným a jiným, zcela novým případem.³⁶⁵ Důležitá data jak o respondentech, tak o výsledcích jsou dostatečně prezentována v celé empirické části včetně příloh.

Hodnověrnost

Hodnověrnosti neboli také reliabilitě je věnována kapitola 3.4. Zde se opět uvádí jako prostředek pro dosažení hodnověrnosti triangulace, která zde má větší oprávnění než u důvěryhodnosti. Již výše jsem zmínila prostředky k naplnění tohoto kritéria.

Potvrditelnost

Potvrditelnost je analogií objektivity. Musí být dostatek informací, aby bylo možné posoudit nejenom adekvátnost vlastního procesu zkoumání, ale i získané poznatky.³⁶⁶ Empirická část mé disertační práce by toto měla splňovat, neboť obsahuje jak hrubá data, tak jejich sběr, zobrazení a výsledky, návaznost na teoretické poznatky.

³⁶⁴ HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, 2005, s. 149.

³⁶⁵ LINCOLN – GUBA, 1985 In HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, 2005, s. 338 – 340.

³⁶⁶ LINCOLN – GUBA, 1985 In HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, 2005, s. 338 – 340.

Etická dimenze

V rámci celé empirické části disertační práce je zachovávána anonymita respondentů. Rozhovory byly vedeny citlivě. Místo, kde byl uskutečněn rozhovor, bylo voleno respondentem. Žádné zjištěné informace z rozhovoru s jedním partnerem nebyly předány druhému partnerovi. Přepsané rozhovory a následná interpretace je bez záměrného zkreslení.

Jako jeden z podstatných a důležitých etických aspektů uvádí MIOVSKÝ³⁶⁷ důvěryhodnost výzkumníka. Vzhledem k tomu, že pracuji jako odborný asistent na vysoké škole, tato pozice výzkumníka vzbuzuje určitou důvěryhodnost a rozhovory probíhaly v takové atmosféře, že o důvěře a respektu nepochybuji.

Genderová vyváženost

Vzhledem k tomu, že byl výzkum *SEPM 2006* vztahující se k motivaci pro život v nesezdaném soužití zaměřen na výpovědi žen, součástí této práce je i genderová vyváženost, kdy byly respondenty jak ženy, tak i muži. Ženy byly ochotnější poskytnout rozhovor – výzkumu se účastnilo 21 žen. Ve čtyřech případech mi jejich partneři rozhovor odmítli (dotazník vyplnili) a v jednom jsem naopak rozhovor uskutečnila a dotazník vyplněn nebyl – jednalo se tedy celkem o 17 rozhovorů s muži.

³⁶⁷ MIOVSKÝ, M., *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, 2006, s. 279- 291.

4 VÝSLEDKY

Jak jsem již psala v předchozí části, disertační práce je zaměřena na nesezdané soužití, ve kterém je vychováváno alespoň jedno dítě, jehož biologickými rodiči jsou právě nesezdaní partneři. Účelem práce je hlubší porozumění tomuto sociálnímu jevu, který je dáván do souvislosti s nárůstem dětí narozených mimo manželství. Kapitola je na základě stanoveného cíle členěna dle výzkumných otázek, zásadních témat vztahujících se ke sledovanému fenoménu. Ačkoliv je základní výzkumnou otázkou motivace k životu v nesezdaném soužití, je řazena až za kapitoly týkající se trajektorie rodičovství v nesezdaném soužití a postojů, neboť tento sled považuji za velmi důležitý k hlubšímu porozumění nejen interpretovaných důvodů, ale i samotného jevu. Současně kapitola „Výsledky“ kopíruje linii empirických východisek teoretické části disertační práce a jsou v ní patrná teoretická východiska sociální práce.

4.1 TRAJEKTORIE RODIČOVSTVÍ V NESEZDANÉM SOUŽITÍ

4.1.1 Plánované rodičovství v nesezdaném soužití

4.1.2 Neplánované rodičovství v nesezdaném soužití

TATO ČÁST PRÁCE PUBLIKOVÁNA V:

VÍTEČKOVÁ, M. Rodičovství v nesezdaném soužití In CHALOUPOKOVÁ, J. (ed.) HAMPLOVÁ, D., MITCHELL, E., VÍTEČKOVÁ, M. *Proměny rodinných a profesních startů*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2011. (v tisku)

ABSTRAKT

VÝZKUMNÁ OTÁZKA: Porozumění fenoménu rodičovství v nesezdaném soužití. Jaká je motivace k životu v nesezdaném soužití?

METODY: Jedná se o kvalitativní výzkum. Hlavní výzkumnou metodou je hloubkový polostrukturovaný rozhovor. Objektem výzkumu jsou nesezdané páry, které vychovávají alespoň jedno dítě, jehož jsou oba biologickými rodiči.

VÝSLEDKY: Obsahem kapitoly je trajektorie rodičovství v nesezdaném soužití, postoje nesezdaných k tomuto fenoménu, ale i k manželství. Současně je vytvořena typologie rodičovství v nesezdaném soužití. Největší část je pak věnována interpretovaným důvodům, které vedou k rodičovství v nesezdaném soužití. Výzkum vychází z kvantitativního šetření SEPM 2006, kde byly též zjišťovány důvody, proč se ženy před narozením dítěte nevdaly. Byla porovnávána interpretace důvodů v rámci kvalitativního šetření s možnostmi nabízenými prostřednictvím SEPM 2006.

ZÁVĚR: Nesezdané soužití není ve většině programovým soužitím, které je celoživotní strategií. Otázka svatby v budoucnu je u většiny otevřená. Kvalitativní výzkum nabídl mnohem širší škálu důvodů pro život v nesezdaném soužití, které byly vtaženy do širšího kontextu.

ABSTRACT

THE RESEARCH QUESTION: Understanding the phenomenon of parenthood within cohabitation. What is the motivation to live in cohabitation?

METHODS: This is a qualitative research. The main research method is an in-depth, semi-structured interview. The objects of the research are unmarried couples who are raising at least one child, of which both are biological parents.

RESULTS: The content of this chapter is in the path of parenting in cohabitation, cohabitation attitudes to this phenomenon, and also to marriage. At the same time, a typology of parenting in cohabitation is created. The largest part is devoted to the interpreted reasons, that lead to parenthood in cohabitation. The research is based on quantitative survey SEPM 2006, where the reasons why women did not get married before the birth of their child were also investigated. Interpretation of the reasons, was compared in a qualitative investigation with the possibilities offered by SEPM 2006.

CONCLUSION: Unmarried cohabitation is not in most cases a cohabitation program, which would be a lifelong strategy. The question of marriage in the future is for most, open. Qualitative research offered a much wider range of reasons for living in cohabitations, which have been drawn into a wider context.

4.2 TYPOLOGIE NESEZDANÉHO SOUŽITÍ PÁRŮ S DĚTMI

4.2.1 Programové rodičovství v nesezdaném soužití

4.2.2 Nesezdané páry plánující svatbu po narození dítěte

4.2.3 Plánované rodičovství v nesezdaném soužití s otevřenou budoucností

4.2.4 Neplánované rodičovství v nesezdaném soužití s otevřenou budoucností

4.2.5 Kompromisní řešení

TATO ČÁST PRÁCE BYLA PUBLIKOVÁNA V:

VÍTEČKOVÁ, M. Rodičovství v nesezdaném soužití In CHALOUPKOVÁ, J. (ed.) HAMPLOVÁ, D., MITCHELL, E., VÍTEČKOVÁ, M. *Proměny rodinných a profesních startů*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2011. (v tisku)

ABSTRAKT

VÝZKUMNÁ OTÁZKA: Porozumění fenoménu rodičovství v nesezdaném soužití. Jaká je motivace k životu v nesezdaném soužití?

METODY: Jedná se o kvalitativní výzkum. Hlavní výzkumnou metodou je hloubkový polostrukturovaný rozhovor. Objektem výzkumu jsou nesezdané páry, které vychovávají alespoň jedno dítě, jehož jsou oba biologickými rodiči.

VÝSLEDKY: Obsahem kapitoly je trajektorie rodičovství v nesezdaném soužití, postoje nesezdaných k tomuto fenoménu, ale i k manželství. Současně je vytvořena typologie rodičovství v nesezdaném soužití. Největší část je pak věnována interpretovaným důvodům, které vedou k rodičovství v nesezdaném soužití. Výzkum vychází z kvantitativního šetření SEPM 2006, kde byly též zjišťovány důvody, proč se ženy před narozením dítěte nevdaly. Byla porovnávána interpretace důvodů v rámci kvalitativního šetření s možnostmi nabízenými prostřednictvím SEPM 2006.

ZÁVĚR: Nesezdané soužití není ve většině programovým soužitím, které je celoživotní strategií. Otázka svatby v budoucnu je u většiny otevřená. Kvalitativní výzkum nabídl mnohem širší škálu důvodů pro život v nesezdaném soužití, které byly vtaženy do širšího kontextu.

ABSTRACT

THE RESEARCH QUESTION: Understanding the phenomenon of parenthood within cohabitation. What is the motivation to live in cohabitation?

METHODS: This is a qualitative research. The main research method is an in-depth, semi-structured interview. The objects of the research are unmarried couples who are raising at least one child, of which both are biological parents.

RESULTS: The content of this chapter is in the path of parenting in cohabitation, cohabitation attitudes to this phenomenon, and also to marriage. At the same time, a typology of parenting in cohabitation is created. The largest part is devoted to the interpreted reasons, that lead to parenthood in cohabitation. The research is based on quantitative survey SEPM 2006, where the reasons why women did not get married before the birth of their child were also investigated. Interpretation of the reasons, was compared in a qualitative investigation with the possibilities offered by SEPM 2006.

CONCLUSION: Unmarried cohabitation is not in most cases a cohabitation program, which would be a lifelong strategy. The question of marriage in the future is for most, open. Qualitative research offered a much wider range of reasons for living in cohabitations, which have been drawn into a wider context.

4.3 POSTOJE K NESEZDANÉMU SOUŽITÍ A MANŽELSTVÍ

4.3.1 Postoje k nesezdanému soužití

4.3.2 Postoje k manželství

TATO ČÁST PRÁCE BYLA PUBLIKOVÁNA V:

VÍTEČKOVÁ, M. Rodičovství v nesezdaném soužití In CHALOUPKOVÁ, J. (ed.) HAMPLOVÁ, D., MITCHELL, E., VÍTEČKOVÁ, M. *Proměny rodinných a profesních startů*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2011. (v tisku)

ABSTRAKT

VÝZKUMNÁ OTÁZKA: Porozumění fenoménu rodičovství v nesezdaném soužití. Jaká je motivace k životu v nesezdaném soužití?

METODY: Jedná se o kvalitativní výzkum. Hlavní výzkumnou metodou je hloubkový polostrukturovaný rozhovor. Objektem výzkumu jsou nesezdané páry, které vychovávají alespoň jedno dítě, jehož jsou oba biologickými rodiči.

VÝSLEDKY: Obsahem kapitoly je trajektorie rodičovství v nesezdaném soužití, postoje nesezdaných k tomuto fenoménu, ale i k manželství. Současně je vytvořena typologie rodičovství v nesezdaném soužití. Největší část je pak věnována interpretovaným důvodům, které vedou k rodičovství v nesezdaném soužití. Výzkum vychází z kvantitativního šetření SEPM 2006, kde byly též zjišťovány důvody, proč se ženy před narozením dítěte nevdaly. Byla porovnávána interpretace důvodů v rámci kvalitativního šetření s možnostmi nabízenými prostřednictvím SEPM 2006.

ZÁVĚR: Nesezdané soužití není ve většině programovým soužitím, které je celoživotní strategií. Otázka svatby v budoucnu je u většiny otevřená. Kvalitativní výzkum nabídl mnohem širší škálu důvodů pro život v nesezdaném soužití, které byly vtaženy do širšího kontextu.

ABSTRACT

THE RESEARCH QUESTION: Understanding the phenomenon of parenthood within cohabitation. What is the motivation to live in cohabitation?

METHODS: This is a qualitative research. The main research method is an in-depth, semi-structured interview. The objects of the research are unmarried couples who are raising at least one child, of which both are biological parents.

RESULTS: The content of this chapter is in the path of parenting in cohabitation, cohabitation attitudes to this phenomenon, and also to marriage. At the same time, a typology of parenting in cohabitation is created. The largest part is devoted to the interpreted reasons, that lead to parenthood in cohabitation. The research is based on quantitative survey SEPM 2006, where the reasons why women did not get married before the birth of their child were also investigated. Interpretation of the reasons, was compared in a qualitative investigation with the possibilities offered by SEPM 2006.

CONCLUSION: Unmarried cohabitation is not in most cases a cohabitation program, which would be a lifelong strategy. The question of marriage in the future is for most, open. Qualitative research offered a much wider range of reasons for living in cohabitations, which have been drawn into a wider context.

4.3.3 Interpretace postojů okolí k nesezdanému soužití

Ve výpovědích je zmiňován **liberální přístup okolí**: „*Já v našem prostředí necítím ani náznak stigmatu kvůli tomu, jak žijeme...že naopak se mi zdá, že je to větší frajeřina...svobodnější rozhodnutí...je to jako rozhodnutí dávat krev, nemít televizi...to není nic, co by se muselo vysvětlovat.*“ (Tomáš, 31 let, NS – 8 let, děti 1 a 6 let). Tyto věty tak potvrzují výsledky kvantitativních výzkumů vztahujících se k postojům společnosti k nesezdanému soužití.

Současně je okolím nesezdané soužití považováno za **svobodnější formu soužití**, kdy si partneři nechávají **zadní vrátka**. Stejně tak jako svobodní, tak rozvedení, se kterými jsem uskutečnila rozhovory, nevidí v nesezdaném soužití s dětmi volnější svazek než manželství. Určitá svoboda je připouštěna pouze v souvislosti s nevstupováním úřadů do jejich vztahu. To, že je nesezdané soužití považováno okolím za vztah, který není stabilní a že v něm žijí ti, kteří chtějí mít určitý pocit volnosti, vzbuzuje u respondentů pocity křivdy:

„...že si jako nechávám zadní vrátka...až potkám někoho mladšího...mě se tohle dotýká...takhle to přece není, o tom to přece není a přijde mi děsně omezený, že takhle někdo přemýšlí. Vadí mi, když slyším...ty to máš líp než já...já jsem v tom chomoutu, ty máš volnost...a paradox je, že možná on opustí dřív než ten, kdo v chomoutu není.“ (Bedřich, 40 let, NS – 19 let, děti 1 a 4 roky)

Z hlediska právní stránky a postavení státu ve vztahu k nesezdanému soužití, je **systém**, dle respondentů, **nastaven „nepřátelsky“**, vytváří určitý nátlak. Nesezdaní tak necítí, že postavení jejich formy soužití je postaveno na roveň manželství, třebaže se jako manželé cítí a chovají:

„Já třeba mám pocit, že ten systém, ta společnost, je naladěná ne jakoby nepřátelsky, ale jsou s tím komplikace...Společnost, i když se tváří otevřená a

emancipovaná, tak stejně vytváří ten nátlak. A tím pádem to prostředí je pro ty páry, které jsou v manželství, přívětivější.“ (Oldřich, 31 let, NS – 4 roky, dítě 2 roky)

V souvislosti s postoji okolí jsou v případě vesnice zmiňovány tradice, tradiční pojetí vztahů, **konzervativní postoj**. Ač nesezdání tento postoj připouštějí, zatím s ním nemají zkušenost. Domnívají se, že to souvisí s medializací a vyšším rozšířením nesezdaného soužití. V dřívějších dobách byl takovýto svazek považován za něco nemorálního, někdy označován i za deviantní chování. U některých lidí, především věřících, může tento názor přetrvávat. Většinově je však společnost (včetně na vsi) k nesezdanému soužití liberální. Posun ve vnímání nesezdaného soužití na vesnici lze nepochybně přičíst také postupující obecné tendenci ke snižujícím se rozdílům mezi životem na vesnici a ve městě. Změna postojů je patrná z rozhovorů, nesezdání nemají pocit, že by se k nim lidé na vesnici chovali odmítavě či nepřátelsky:

„...ne ne ne, právě že na to, že jsme jako na vesnici - řekla bych tradicionalistický - tak prostě ani od těch nejstarších kolegyně nebo těch fakt jako starších, tak jsem nikdy nějak necejtila...jestli si to myslí, tak si to myslí, ale třeba mě se vůbec nevyptávali, třeba něco, jak to cejtí ony, tak to zase nevím, ale nikdy jsem se kvůli tomu s nima nedostala do nějaký pře...“ (Zuzana, 31 let, NS – 10 let, děti 3 a 5 let)

4.3.4 Interpretace postojů původní rodiny k nesezdanému soužití

Na základě interpretace vnímaných postojů původní rodiny lze hovořit o dvou typech: **liberální postoj**: *„Našim to třeba vůbec nedělá nějaký problémy.“ (Zuzana, 31 let, NS – 10 let, děti 3 a 5 let)* a **konzervativní postoj**: *„Bedřichův otec by byl asi rád, on je konzervativní...je z menší vesnice, takže by byl jistě rád, aby bylo všechno jako u ostatních.“ (Helena, 39 let, NS – 19 let, děti 1 a 4 roky)*

Ve většině případů byli rodiče spíše konzervativní, měli by jiné představy o soužití svých dětí, přesto jejich rozhodnutí respektují. Postoje rodiny si nesezdání uvědomují, díky tolerantnímu přístupu rodičů však necítí z jejich strany tlak. Z rozhovorů je také patrné, že **postoj rodiny** může mít na podobu vztahu **velký vliv**. Z výpovědí totiž vyplývá, že pokud by postoj rodiny mohl vést k vážnějšímu konfliktu, lze předpokládat, že by nesezdání byli ochotni se vzít: *„Já to rozhodně nikomu vymlouvat nebudu, ale hlavně ať mě nikdo do toho nenutí. Já mám naštěstí rodinu, kde mě nikdo k tomu nenutí.“ (Nad'a, 29 let, NS – 8 let, děti 1 a 6 roků). V některých*

případech je již na základě vlivu rodiny svatba plánována: „*Bylo to řečený tak, že by si přáli, abychom se vzali...oni by byli rádi...*“ (Irena, 31 let, NS – 4 roky, dítě 1 rok, rozvedená); „*Možná i ve skrytu oba víme, že to potěší naše rodiče.*“ (Radana, 28 let, NS – 5 let, dítě 1 rok)

Navzdory generačnímu rozdílu je však forma nesezdaného soužití stále akceptovatelnější a uvnitř původních rodin nedochází kvůli formě soužití k dramatickým rozporům. Rodiče privilegují pocit životní spokojenosti svých potomků před formální podobou jejich vztahového ukotvení.

4.3.5 Postoj nesezdaných ke svatbě

Svatba je považována za rituál, který má dle mnoha autorů své opodstatnění. Jde o určité „odříznutí se“ od své původní rodiny a vytvoření si své vlastní. Jde o jeden z mála dochovaných rituálů. Nesezdaní však vnímají toto osamostatnění, přechod z původní rodiny do současné, v aktu narození dítěte. Vzhledem k tomu, že všichni, s nimiž jsem rozhovory uskutečnila, ve své budoucnosti o svatbě uvažují (výstižnější výraz by bylo „koketují“ s touto myšlenkou), lze se domnívat, že je svatba něčím, co má v životě člověka určitý smysl. Je něčím, k čemu směřují. Jestli k ní dojdou či nikoliv, závisí na spoustě okolností. Důležité je však zjištění, že otázka svatby byla u všech párů otevřená.

Podle postoje ke svatbám je nesezdané možné dělit do tří skupin. Jedni svatbu jako takovou **zcela odmítají**, pokud ji připustí, pak ve formě, jež zcela ze zvyklostí vybočuje: „*Čím víc jsem byla mladší, tím víc mě představa svatby děsila...že se to bude muset organizovat, že já tam budu muset něco říkat a vlastně když se mi nebude chtít, když třeba ráno vstanu a nebude se mi zrovna ten den chtít něco říkat...nebudu na to mít náladu a ono už to bude rozjetý...tak je dost blbý říct, že dnes prostě nemám náladu se vdávat...Vlastně mě nikdy nenapadlo, že bych měla mít svatbu.*“ (Naďa, , 29 let, NS – 8 let, děti 1 a 6 roků) Jde o osobité jedince, kteří mají oproti majoritě i odlišný životní styl: „*...v tomhle jsem měla jasno...mě navíc úplně děsí představa mít svatbu s dlouhýma šatama, takovou tu klasiku...já jsem spíš člověk, který má rád všechno tak jako jinak. Takže jsem tohle věděla od začátku...*“ (Stela, 36 let, NS – 11 let, děti 6 a 9 let) Zajímavé je, že z uskutečněných rozhovorů jsou spíš muži těmi, kteří svatbu ve svém životě připouští, kteří uvažují tradičněji.

Druzí si svatbu **dokáží ve svém životě představit, ale nepřikládají jí takový význam:** „Ale člověče, tady to naráží na to, já bych to udělal okamžitě, kdybych vzal dva svědky a někam zajel a hotovo...ale představa těch mraky lidí...ta představa je hrozná...a většina se stejně rozvede...“ (Radim, 64 let, NS – 24 let, dítě 19 let, dvakrát rozvedený); „Já si myslím, že svatba není důležitá.“ (Irena, 31 let, NS – 4 roky, dítě 1 rok, rozvedená)

Třetí skupinou jsou ti, kteří si **svatbu romantizují**, považují ji za **velkou událost** ve svém životě a např. z nedostatku finančních prostředků jim stojí za to počkat si, až budou moci svou představu naplnit: „...vdávat bych se chtěla jednou za život, aby to bylo napořád...a když už tak, aby to bylo tak, jak jsem si to vždycky přála. Ten kočár bych vynechala, to už mě přešlo, ale chtěla bych, aby tam byla celá moje rodina, Štefanovo celá rodina, děti...“ (Ela, 27 let, NS – 9 let, děti 3 a 9 let). Muži v souvislosti s představami svých partnerek o svatbě přičítají vliv médiím, romantickým filmům: „...ale já si myslím, že ze strany mé ženy je to spíš, jo když to vidí v televizi, jaký to maj, jo, že nějakou vlečku a tokovýdle, jo, a mohutná oslava a líbánky, tak si myslím, že jí to jenom láká. Jako každou pani nebo slečnu.“ (Štefan, 27 let, NS – 9 let, děti 3 a 9 let).

Z rozhovorů s partnery z romského etnika se podařilo získat informace vztahující se k problematice svatebních rituálů:

„Tak já jsem prošla, dalo by se říct jedním, tak jako se Štefanem. Naši, když jsme jim přišli říct, že jsem těhotná, že bysme spolu chtěli žít, tak naši mi prostě tenkrát odpověděli, že ano, ale pokud přijdou Štefanovo rodiče k nám a požádají tátu o svolení. Takže dalo by se říct, že přímo u nás, u mě v rodině je tohleto takovej ten rituál, že musí přijít se svými rodiči a požádat mého tátu o svolení, jestli se mnou může vlastně žít. Takže to tenkrát přijeli, přijeli s ním i jeho nejstarší strejdové...dva, z každé strany jeden a on vlastně jeho taťka není Rom, je bílej...Přijeli s ním vlastně ty strejdové, z každé strany jeden a ten romský strýc z mamky strany, tak ten mluvil za tátu, za tchána, protože ten nějak nevěděl, jak to má říct. Takže požádal vlastně mého tátu o svolení, jestli Štefan se mnou může žít, že prostě na mě bude dávat pozor, starat se a takovýdle, dalo by se říct, takovej malej svatební obřad jen mezi námi. No a takhle je to u nás... zase sestřenka, ta to měla zajímavější, ta to měla hezčí, mně se to teda líbilo víc. Tak vlastně její přítel je z města, je to taky Rom a ty tenkrát přijeli nečekaně, aniž by to dali dopředu vědět. Tak přijeli vlastně i s muzikou s celou rodinou, to jich přijelo fakt hodně.“

Chudák teta, ta měla šok, protože tohle u nás není, my jsme to neznali, dokud' takhle nepřijeli. A přijeli k nim a oni měli mluvčího a ten požádal tetu se strejdou o svolení, aby mohla Lenka s tím svým přítelem žít, a všichni brečeli. Fakt, bylo to pěkný. Teta se strejdou svolili, tak oni si klekli na zem před ně, před svoje rodiče, zavázali jim ruce šátkem a museli odříkávat tenkrát romsky něco. Já jsem jim tedy nerozuměla pořádně, ale vím, že to bylo na způsob, jakože si slibovali věrnost, že prosí své rodiče o odpuštění, co kdy jim provedli, že si jich velmi váží, a že se budou snažit žít, tak jako jejich rodiče. Jako to bylo opravdu moc hezký.“ (Ela, 27 let, NS – 9 let, děti 3 a 9 let)

4.3.6 Postoj k manželství ve vztahu k dítěti

Pokud byla zmíněna otázka důležitostí manželství pro dítě, nesezdání zcela kategoricky odmítají vliv podoby jejich soužití na dítě a vyzdvihují kvalitu vztahu, nikoliv formu vztahu. Připouštějí ale fakt, že je třeba tuto odlišnost dítěti vysvětlit. V této souvislosti je interpretován i postoj okolí k rodičovství mimo manželství a dopad tohoto soužití na dítě: „Spousta lidí mi třeba řekla, že manželství je strašně důležitý pro děti. Jako pro děti není důležitý tohle, pro ně je důležitý, aby se rodiče měli rádi, aby cítili, že máma s tím tátou k sobě patří. Že ty děti s nimi tvoří tu rodinu. Ale dítěti je to jedno, jestli na to máš papír.“ (Helena, 39 let, NS – 19 let, děti 1 a 4 roky) **Nevidí dítě jako důvod k uzavření sňatku, nicméně připouští fakt, že jde o něco, co se dítěti musí vysvětlit, s čím se musí vyrovnat:** „Myslím si, že to nepotřebuje. Myslím, že potřebuje domov a lásku, ne sezdané rodiče. Ale rozhodně je to věc k vysvětlení. Musí to být dítěti vysvětleno, takže je to pro dítě jakoby problém navíc. Nedokáží si představit, jestli to třeba dítě neovlivní ve vztahu k tradicím.“ (Kamila, 35 let, NS – 4 roky, dítě 2 roky). Pouze v jednom případě bylo patrné velké přesvědčení, že manželství je pro dítě důležité a to z důvodu určité „zakódovanosti tradic“. Jednalo se o skupinový rozhovor (Ingrid, 40 let, NS – 10 let, dítě 7 let, rozvedená; Robert, 36 let, NS – 10 let, dítě 7 let; Stela, 36 let, NS – 11 let, děti 6 a 9 let; Kamil, 37 let, NS – 11 let, děti 6 a 9 let), kde téma důležitosti manželství pro dítě vyvolalo následující reakci: Ingrid: „Já myslím, že jo. Že to tam je prostě někde uvnitř zakódovaný. Ted' to tam je..možná za 15, 20, 30 let, až budeme někde jinde..nebo prostě až bude většina těch, co jako žijem spolu, tak...“ Robert: „Ale já si myslím, že to dítě to časem pochopí samo, jak to je.“ Ingrid: „Pochopí, ale ten základ je potřeba...“

Stela: „...prostě moje děti bych řekla, že těm to v hlavě vůbec nehlodá, ty jsou v pohodě.“

Ingrid: „Ale vždyť se tě Kája taky zeptal...tak proč, když v tom má jasno? Terka ta to ořvala, že se každá jmenujeme jinak, že nemá rodiče. Teď třeba...já volám na Janu (dítě z předchozího manželství), že jí volá táta a ona začala brečet, že má Jana tátu. Tak my jí tím nemotali hlavu, my jí to neřekli, nebyl důvod. Tak pak jsme malovali strom a vysvětlovali proč...Nemohla pochopit, proč Jana je Nováková a Kája Svoboda...a tohle my řešíme v jejich pěti letech...Tedy já nevím, zda to potřebují, ale vím, že je to pro ně lepší...Je to jednodušší. To je všechno ale individuální a navíc, ať si dělá každej, co chce.“

Stela: „Já bych řekla, že je fakt, že se na to Kája ptal, ale to tenkrát bych spíš řekla, že řešil ceduli na dveřích. Že to jako pro něho byl velkej problém psát tam moje a tátovo příjmení“.

Ingrid: „Ale přemýšlíš nad tím, vidíš to...neřešíš to, ale přemýšlíš nad tím, jak to udělat, aby to dítě netrpělo tím a nezadělávalas mu tu hlavu tím, že tam bude tatka jinak a mamka jinak.“

Z citovaného skupinového rozhovoru je zřejmé, že někteří vnímají manželství jako důležité, ne však pro jeho nadřazenost nesezdanému soužití, ale proto, že je nečím tradičním, co si v sobě každý z nás nese. Jedná se tedy o určitý generační přenos.

Vzhledem k tomu, že někteří respondenti vyrůstali v nesezdaném soužití, je zde zmiňován i vliv původní rodiny na podobu vztahu, který žijí (více viz motivace k životu v nesezdaném soužití). V souvislosti s tím si nesezdaní uvědomují **vliv svého soužití na děti, na jejich budoucnost**: „...a vlastně si říkáme, máme dítě, vyrůstá v naší rodině, v našem prostředí a není možné ji tedy našim myšlením neovlivnit. A já jsem si ale jistej, že to, co děláme, co dělám, že na ní bude mít velký vliv...takže ona asi bude zvyklá na tuhle pozici..že doma není všechno stejné jako jinde.“ (Bedřich, 40 let, NS – 19 let, děti 1 a 4 roky).

Je tedy možné říci, že ačkoliv si nesezdaní jako rodiče uvědomují existenci určitého problému, dopad nesezdaného soužití na dítě, nepovažují tyto dopady za natolik důležité, aby uzavřeli sňatek. V případě, že by byl postoj dítěte vůči formě soužití negativní, zmiňují, že by to mohl být důvod k uzavření sňatku. Jak uvádí

MATĚJČEK³⁶⁸, pro dítě nejsou příliš podstatné vnější znaky rodiny, ale potřebuje vyrůstat ve stálém prostředí, cítit bezpečí, vřelost a přijetí. Nezáleží mu na tom, zda na to mají potvrzení, ale na tom, jak se k němu chovají. Stejně tak jako psychologové se tedy i nesezdaní domnívají, že pro dítě je nejdůležitější fungující šťastná rodina, ať už má jakoukoliv podobu.

4.3.7 Otázka volby příjmení pro dítě a možné dopady

Zajímavou otázkou je volba příjmení dítěte. Aby mohlo nést dítě příjmení otce, je potřeba učinit určité administrativní kroky. Na základě čeho se tyto páry rozhodují při volbě příjmení po matce či po otci? Důležitou roli zde hraje **jistota vztahem**. Pokud si žena není vztahem jistá, připouští si možný rozchod s otcem dítěte, volí často příjmení po sobě. V rámci rozhovorů se však při volbě příjmení dítěte odrazila nejen nejistota vztahem ale i **vliv okolí**, konkrétně např. zaměstnaní matky dítěte: „*Příjmení má dcera po mně. V rodném listě je partner uveden jako otec, ale příjmení si můžeš vybrat...tak jsem zvolila svoje...to je na tom, jak se dohodnou rodiče...takže je po mně...Bývá zvykem, že děti mají příjmení po otci, ale já jsem zvolila toto...vím, že většina dětí má příjmení po otci...bývá to hodně často. Jestli je důvod to, že počítají s tím, že se vezmou nebo to, že otcové chtějí, aby synové či dcery měli jejich příjmení...ale mně bylo řečeno, že v případě sňatku rodičů, když má dítě příjmení stejné jako máma a vezme si pravého otce, tak to dítě automaticky převezme příjmení toho otce...takže budou mít všichni stejné příjmení, takže tenhle problém úplně odpadne. Pro případ, že se rozejdou a dítě bude mít příjmení otce a bude ho chtít přejmenovat, tak to bude muset jít všechno přes soud...kdežto kdyby to bylo opačně, tak je to bez problémů. Příjmení po otci je daleko větší komplikace, když se ten pár rozejde.*“ (Renata, 38 let, NS – 12 let, dítě 8 let) V tomto rozhovoru byla výborně nastíněna problematika pojmenování dětí v případě nesezdaných párů. Dále tato respondentka zmiňovala právě nejistotu vztahem a praktičnost jejího příjmení, kdy nemusí nikomu vysvětlovat, proč má jiné příjmení než dcera. Stejně důvody – nejistota a **praktičnost** – byly zmíněny ještě u dvou žen. Jednalo se o ženy patřící do romské komunity: „*Protože zaprvé je hezčí než to jeho a za druhý ono je to vlastně kvůli tomu, že kdybychom se měli rozejít, tak ono by tam to jeho jméno*

³⁶⁸ MATĚJČEK, Z., *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, 1994. S. 15 – 16.

hrálo roli a ono by to mělo v tom dalším životě dopad dál...že kdybych já potom žila jinak, ono by to tam pořád bylo.“ (Ema, 26 let, NS – 10 let, děti 10 a 11 let) Muž se v souvislosti s otázkou příjmení dětí vyjádřil takto: „Vadí vám to, že děti mají příjmení po ní? ...Z jedny stránky (nucený úsměv)...no, v občance je nemám, takže jsem jako svobodnej...tak mám nějakou šanci, třeba (smích) Ale jinak bych chtěl, aby děti měly moje příjmení, prostě...“ (Igor, 28 let, NS – 10 let, děti 10 a 11 let). Je však potřebné ještě zmínit, že v případě svatby partnerka uvažuje tímto způsobem: „...no ale my jsme domluvený, že i on by si vzal moje příjmení.“ (Ema, 26 let, NS – 10 let, děti 10 a 11 let) Posledním případem, kdy bylo zvoleno příjmení po matce, je vysokoškolsky vzdělaný pár, kde rozhodnutí o příjmení dítěte současně souvisí s motivy volby nesezdaného soužití, **povahovým rysem matky** (pohodlnost, lenost) a je interpretováno tímto způsobem: „...protože jsem prostě asi hroznej lempl na zařizování. Protože když chceš, aby se jmenovalo dítě po otci, tak musíte na matriku před porodem a tam prostě napsat jako plno papírů. My jsme více méně po tom porodu stejně museli udělat, že jsme jako na tom úřadě byli oba dva, ale nevim, prostě mi to přišlo...jednodušší“ (Zuzana, 31 let, NS – 10 let, děti 3 a 5 let)

K volbě příjmení se vztahují i další problémy, především v případě rozvedených žen, kdy jsou ve vztahu ještě děti z předchozích vztahů: „...Já mám teď spíš problém s dcerou, jak jí to vysvětlit...protože ona je po mně...a zůstane i po svatbě po jejím otci...takže se ptá...“*“To kdybyste se vzali a jmenovali byste se všichni stejně, to já už bych nebyla vaše? Já bych chtěla být taky jako vy...“* S tím jménem já vůbec nevím, jak to vyřešit...Bud'to k tomu sama dospěje, nebo nevím...zatím to vnímám jako problém...zatím je z toho taková přešlá... Ona už ten problém příjmení vnímá a bohužel to řeší...Ale ve školce nemá problém s tím, když si pro ni přijde můj přítel...tak v pohodě řekne paní učitelce, že to není její tatínek, ale že je to Filip...takhle ona v tom jasno má, ale ta jména jí matou...o nich přemýšlí...“ (Irena, 31 let, NS – 4 roky, dítě 1 rok, rozvedená) Na základě úvah o možných problémech již Irena dopředu konstruuje možné varianty řešení: „Kdyby byl problém pro dceru moje nové příjmení, tak si nechám obě...aby cítila, že ke mně taky patří...“

Se zajímavým návrhem přišel pár s vysokoškolským vzděláním, který se inspiroval za hranicemi naší republiky a uvedl možnost dvou příjmení – po matce a po otci. Jako optimální řešení vidí užití obou příjmení více párů. V našich podmínkách jsou dvě příjmení nerealizovatelná: „...nám řekli, že dvě příjmení nejdou, ale mohli nás

mystifikovat. Nám se zdál tenhle španělskej model, který používají v hispánském světě dobrej, hezký...to jsme chtěli.“ (Bedřich, 40 let, NS – 19 let, děti 1 a 4 roky)

Největší **problémy** s příjmením však nastávají především **v interakci s prostředím**. Objevovaly se problémy s návštěvou u doktora, kdy byl otec volán příjmením po prvním manželovi, nebo naopak matka byla volána příjmením dítěte, které bylo totožné s příjmením jejího přítele. Dalším problémem byla otázka cestování, kdy dítě mělo svůj pas s příjmením po otci, takže pokud šlo do letadla s otcem, nebyl problém, když šlo s matkou, nastalo vysvětlování, čím dítě vlastně je.

Problémy s příjmením nejsou považovány za závažné ani v případě nástupu dítěte do školky či školy, a to v souvislosti s velkým množstvím dětí z rozvedených rodin, cizinců. Nesezdaní zmiňují, že rozdílnost příjmení není problém vysvětlit, že je to sice něco „navíc“, ale ne natolik závažné, aby kvůli tomu museli uzavřít manželství.

Velmi zajímavým zjištěním je časté protirečení nesezdaných. Přestože vystupují netradičně, volí příjmení po otci a na tradice se v tomto případě odvolávají a hovoří o pokračovateli rodu.

4.3.8 Postoje vyplývající z internetové diskuse

Na konci roku 2010 jsem byla požádána paní redaktorkou portálu iDNES.cz, abych odpověděla na krátké otázky vztahující se k problematice sňatečnosti. Otázky se týkaly interpretace důvodů nesezdaných, proč se neberou, když spolu mají dítě. Tento článek je možné nalézt na adrese: http://ona.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A101125_180130_vztah-sex_job&strana=1.

Vzhledem k tomu, že vyvolal zajímavou diskusi, zmiňuji zde to, co považuji za nejdůležitější ve vztahu k nesezdanému soužití. Je však nutné brát v potaz, že může jít o určité zkreslení v důsledku osobnostních vlastností těch, kteří přispívají do takovýchto diskusí. Každopádně i oni mají svůj názor, který stojí za zmínku.

Většina diskutujících měla k nesezdanému soužití výhrady, negativní postoj a nesezdaní pak reagovali na tyto útoky svou obhajobou. Některé komentáře byly hodně jednoduché, vulgární, jiné jsou výrazem zajímavého postoje.

Na **manželství** je pohlíženo jako na svazek, který **ženám „kryje záda“**: „*pro mě je to manželství = ženská si kryje záda, větší jistota*“. Tento postoj byl zmíněn hned několikrát s tím, že manželství poskytuje ženám určité jistoty v případě rozchodu.

Manželství tedy uzavírají ženy, které si nejsou jisty samy sebou a nedovedou se o sebe postarat. Nesezdané soužití je v tomto kontextu něčím, co svědčí o samostatnosti a schopnosti ženy. V souvislosti s manželstvím bylo také zmiňováno, že pokud by bylo pro páry výhodné, zvýšila by se sňatečnost. Šlo o reflektování situace před třemi roky, kdy bylo **nesezdané soužití**, tedy předstíraný status samoživitelky, **ekonomicky výhodné** a velké procento nesezdaných párů toho využívalo a bylo tzv. účelovými: „...*No kdyby pro lidi bývalo bylo výhodnější být svoji, tak budou...*“ I v současné době však může být **nesezdané soužití** s dětmi ze zcela **pragmatických důvodů**, což ilustruje tato citace: „*Přesně tak, moje kamarádka by si svého snoubence klidně i vzala, ale přišla by o sirotčí důchod, který ona pobírá.*“

Další postoj k manželství je spojován s religiozitou: „*Pro nevěřící je svatba jen formalita a „cár zbytečného papíru“, který nepotřebují. Tomu naprosto rozumím, oni to nechápají jinak. Pro věřící je to ale víc než jen administrativní záležitost. Smlouva před Bohem. Odtud se odvíjí naprosto jiný pohled na manželství a co manželství znamená. Je to zcela jiné paradigma. To není jako že někdo má rád tenis a někdo zase golf.*“ Zde se odráží **stav naší společnosti**, kdy jsme považováni za národ **s nízkou religiozitou** a manželství má tak jiný rozměr, než by měl v případě, kdy bychom byli silně věřící společností. Vliv religiozity je možné ilustrovat na případě Slovenska, kde je vliv víry v řadě oblastí patrný.

V souvislosti s nesezdaným soužitím se objevují argumenty, které dokreslují výsledky mého výzkumu, kdy je nesezdané soužití s dětmi považováno za **předstupeň manželství**, nikoliv za jeho kategorické odmítání. Současně také, že motivací může být i **souhra náhod, těhotenství**, po kterém většinou do několika let nesezdaní manželství uzavřou: „...*mlad'oučký pár, sestěhovaný do malého bytečku, do toho těhotenství, stěhování do většího zařízení vybavení bytu a věcí pro dítě a na svatbu jaksí nezbydou finance ani čas...tak bude svatba holt až potom*“; „...*ano, scénář byl vždy dán – svatba, pak děti. A toto „stigma“ se táhne společností i teď. Všichni okolo mě se ptali, jestli se budeme brát, a kdy, a proč né teď...Opravdu nemám zájem dělat narychlo veselku jen kvůli výše zmiňovanému...Svatbu neodmítám, vdávat se chci...*“. Na poslední ukázce je možné ilustrovat i určitý nelibý postoj části veřejnosti k nesezdanému soužití.

Posledním zajímavým a velmi výstižným příspěvkem je tento: „...*budu pořád tvrdit, že záleží na lidech, jaký je jejich vztah a ne na tom, zda jsou nebo nejsou manželé...*“

4.4 MOTIVACE K NESEZDANÉMU SOUŽITÍ PÁRŮ S DĚTMI

4.4.1 Vnější důvody

4.4.1.1 Okolnosti

4.4.1.2 Vliv prostředí, sociálního okolí

4.4.2 Vnitřní důvody

4.4.2.1 Důvody týkající se vztahu samotného

4.4.2.2 Osobnost

TATO ČÁST PRÁCE PUBLIKOVÁNA VE ZKRÁCENÉ PODOBĚ V:

VÍTEČKOVÁ, M. Rodičovství v nesezdaném soužití In CHALOUPKOVÁ, J. (ed.) HAMPLOVÁ, D., MITCHELL, E., VÍTEČKOVÁ, M. *Proměny rodinných a profesních startů*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2011. (v tisku)

ABSTRAKT

VÝZKUMNÁ OTÁZKA: Porozumění fenoménu rodičovství v nesezdaném soužití. Jaká je motivace k životu v nesezdaném soužití?

METODY: Jedná se o kvalitativní výzkum. Hlavní výzkumnou metodou je hloubkový polostrukturovaný rozhovor. Objektem výzkumu jsou nesezdané páry, které vychovávají alespoň jedno dítě, jehož jsou oba biologickými rodiči.

VÝSLEDKY: Obsahem kapitoly je trajektorie rodičovství v nesezdaném soužití, postoje nesezdaných k tomuto fenoménu, ale i k manželství. Současně je vytvořena typologie rodičovství v nesezdaném soužití. Největší část je pak věnována interpretovaným důvodům, které vedou k rodičovství v nesezdaném soužití. Výzkum vychází z kvantitativního šetření SEPM 2006, kde byly též zjišťovány důvody, proč se ženy před narozením dítěte nevdaly. Byla porovnávána interpretace důvodů v rámci kvalitativního šetření s možnostmi nabízenými prostřednictvím SEPM 2006.

ZÁVĚR: Nesezdané soužití není ve většině programovým soužitím, které je celoživotní strategií. Otázka svatby v budoucnu je u většiny otevřená. Kvalitativní výzkum nabídl

mnohem širší škálu důvodů pro život v nesezdaném soužití, které byly vtaženy do širšího kontextu.

ABSTRACT

THE RESEARCH QUESTION: Understanding the phenomenon of parenthood within cohabitation. What is the motivation to live in cohabitation?

METHODS: This is a qualitative research. The main research method is an in-depth, semi-structured interview. The objects of the research are unmarried couples who are raising at least one child, of which both are biological parents.

RESULTS: The content of this chapter is in the path of parenting in cohabitation, cohabitation attitudes to this phenomenon, and also to marriage. At the same time, a typology of parenting in cohabitation is created. The largest part is devoted to the interpreted reasons, that lead to parenthood in cohabitation. The research is based on quantitative survey SEPM 2006, where the reasons why women did not get married before the birth of their child were also investigated. Interpretation of the reasons, was compared in a qualitative investigation with the possibilities offered by SEPM 2006.

CONCLUSION: Unmarried cohabitation is not in most cases a cohabitation program, which would be a lifelong strategy. The question of marriage in the future is for most, open. Qualitative research offered a much wider range of reasons for living in cohabitations, which have been drawn into a wider context.

TATO ČÁST PRÁCE PUBLIKOVÁNA VE ZKRÁCENÉ PODOBĚ V:

VÍTEČKOVÁ, M. Volba nesezdaného soužití jako alternativy manželství. *Journal of Nursing, Social Studies and Public Health*, 2011. ISSN 1804-1868. (v recenzním řízení)

ABSTRAKT

VÝZKUMNÁ OTÁZKA: Jaká je motivace k životu v nesezdaném soužití?

METODY: Jedná se o kvalitativní výzkum. Používanou metodou je jak hloubkový polostrukturovaný rozhovor, tak pozorování. Byl zvolen výzkumný design vícečetné

případové studie. Objektem výzkumu jsou nesezdané páry, které vychovávají alespoň jedno dítě, jehož jsou oba biologickými rodiči.

S otázkou motivace k nesezdanému soužití byl zjišťován i postoj k této formě soužití i manželství. Manželství bývá dáváno do spojitosti s „formalitou“ a jeho nepotřebností v životě rodin. Z uskutečněného výzkumu vyplývá, že jde především o neplánované rozhodnutí, situaci, která vyplývá ze vztahu samotného. Uváděné důvody jsou racionalizací současného stavu. Kromě „formality“, byly dalšími uváděnými důvody především „vliv okolí“, ale i „obava ze změny“ a „situační bariéry uspořádání svatby“. Otázka uzavření manželství v budoucnu byla u všech respondentů otevřená. Pokud tedy nedojde k rozpadu těchto vztahů, lze na základě rozhovorů uvažovat o nesezdaném soužití jako o „předstupni manželství“. Není však možné dopředu určit, jak tyto vztahy dopadnou.

ABSTRACT

RESEARCH QUESTION: What is the motivation to live in cohabitation?

METHODS: This is a qualitative research. The method used is an in-depth, semi-structured interview and observation. The research design of multiple case studies, was chosen. The objects of the research are unmarried couples who are raising at least one child, of which both are biological parents.

With the question of motivation for unmarried cohabitation, the attitude to this form of cohabitation and marriage was figured out. Marriage is given in conjunction with the "formality" and its redundancy in the lives of families. The research carried out shows that it is mainly the unexpected decision, a situation resulting from the relationship itself. The stated reasons are the streamlining of the current situation. Besides the "formality", there were also other reasons given, especially "neighborhood effect" but also "afraid of change" and "situational barriers for wedding arrangements. The question of marriage in the future was opened for all respondents. So if there is no breakdown of these relationships, based on the interviews we can consider cohabitation as being a "pre- marriage". Although, it is not possible to determine in advance how these relationships will progress.

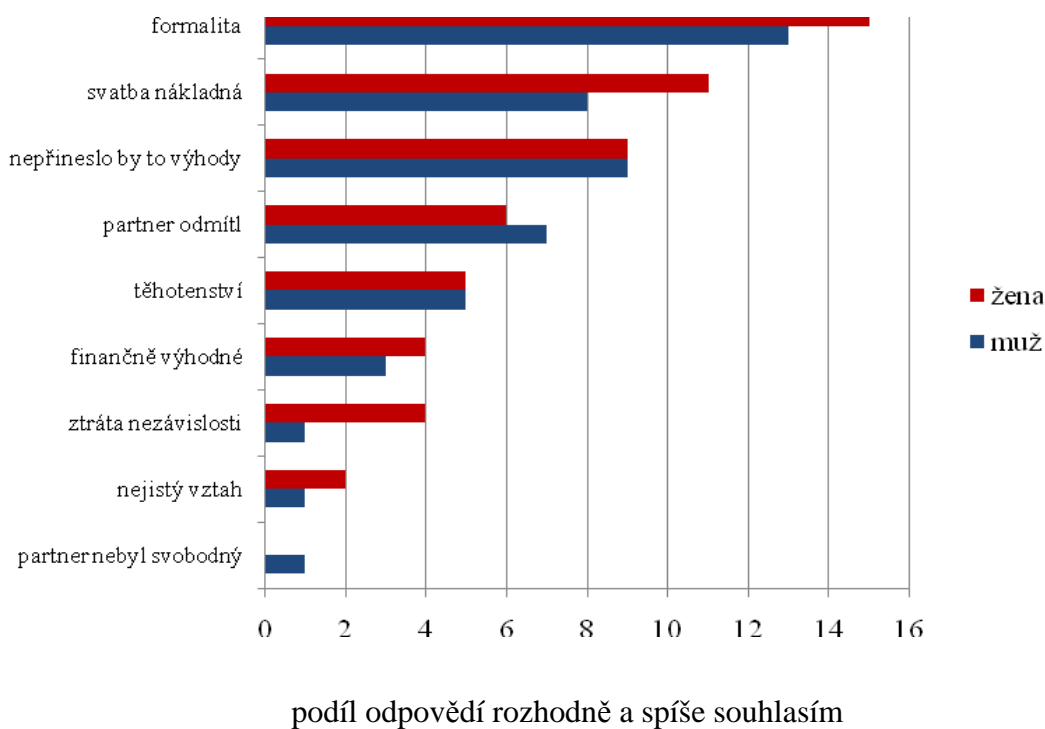
4.4.3 „SEPM 2006“ – „Nesezdané soužití párů s dětmi“

V kapitole 1.2.4 „Motivace k nesezdanému soužití s dětmi“ jsou v grafu 2 uvedeny důvody zjištěné prostřednictvím šetření *SEPM 2006*, které vedly ženy k tomu, že neuzavřely manželství před narozením svého dítěte. Jedná se o odpovědi nejen nesezdaných, ale i osamělých žen. V grafu 6 jsou pak uvedeny důvody, které označili respondenti v rámci kvalitativního šetření v dotazníku, kde byla shodná nabídka důvodů se zmiňovaným šetřením *SEPM 2006* (zde se jedná o odpovědi žen a mužů).

Otázka zněla: *Uvedte, prosím, proč jste nevstoupil před porodem dítěte do manželství? Do jaké míry odpovídaly následující důvody vaší tehdejší situaci? (rozhodně ano, spíše ano, spíše ne, rozhodně ne, nevíte)*

Graf uvádím ve stejné podobě, jaký jsem převzala z šetření *SEPM 2006*, aby bylo snadnější porovnání. Ze srovnání obou grafů je patrné, že nejčtenějším důvodem je formalita, následně se pořadí mění. Protože je v grafu 6 ještě možné porovnat odpovědi žen a mužů, je na základě rozhovorů i dotazníků patrné, že muži jsou častěji odmítnuti. Proto jsem analyzovala tuto oblast, a to v následující kapitole 4.4.4. Současně je zajímavé, že ačkoliv ženy uváděly v dotazníku odmítnutí partnerem, při rozhovoru to neuváděly. Tento důvod byl interpretován tak, že „by se asi partner nechtěl ženit, a tak o tom nemluví“.

Graf 6: Nesezdané páry s dětmi: důvody, proč partneři neuzavřeli manželství

Zdroj: vlastní výzkum

4.4.4 Genderové hledisko

TATO ČÁST PRÁCE PUBLIKOVÁNA V:

VÍTEČKOVÁ, M. Volba nesezdaného soužití jako alternativy manželství. *Journal of Nursing, Social Studies and Public Health*, 2011. ISSN 1804-1868. (v recenzním řízení)

ABSTRAKT

VÝZKUMNÁ OTÁZKA: Jaká je motivace k životu v nesezdaném soužití?

METODY: Jedná se o kvalitativní výzkum. Používanou metodou je jak hloubkový polostrukturovaný rozhovor, tak pozorování. Byl zvolen výzkumný design vícečetné případové studie. Objektem výzkumu jsou nesezdané páry, které vychovávají alespoň jedno dítě, jehož jsou oba biologickými rodiči.

S otázkou motivace k nesezdanému soužití byl zjišťován i postoj k této formě soužití i manželství. Manželství bývá dáváno do spojitosti s „formalitou“ a jeho nepotřebností v životě rodin. Z uskutečněného výzkumu vyplývá, že jde především o neplánované rozhodnutí, situaci, která vyplývá ze vztahu samotného. Uváděné důvody jsou racionalizací současného stavu. Kromě „formality“, byly dalšími uváděnými důvody především „vliv okolí“, ale i „obava ze změny“ a „situační bariéry uspořádání svatby“. Otázka uzavření manželství v budoucnu byla u všech respondentů otevřená. Pokud tedy nedojde k rozpadu těchto vztahů, lze na základě rozhovorů uvažovat o nesezdaném soužití jako o „předstupni manželství“. Není však možné dopředu určit, jak tyto vztahy dopadnou.

ABSTRACT

RESEARCH QUESTION: What is the motivation to live in cohabitation?

METHODS: This is a qualitative research. The method used is an in-depth, semi-structured interview and observation. The research design of multiple case studies, was chosen. The objects of the research are unmarried couples who are raising at least one child, of which both are biological parents.

With the question of motivation for unmarried cohabitation, the attitude to this form of cohabitation and marriage was figured out. Marriage is given in conjunction with the "formality" and its redundancy in the lives of families. The research carried out shows that it is mainly the unexpected decision, a situation resulting from the relationship itself. The stated reasons are the streamlining of the current situation. Besides the "formality", there were also other reasons given, especially "neighborhood effect" but also "afraid of c

hange" and "situational barriers for wedding arrangements. The question of marriage in the future was opened for all respondents. So if there is no breakdown of these relationships, based on the interviews we can consider cohabitation as being a "pre-marriage". Although, it is not possible to determine in advance how these relationships will progress.

4.5 PLÁNY DO BUDOUCNA

TATO ČÁST PRÁCE PUBLIKOVÁNA VE ZKRÁCENÉ PODOBĚ V:

VÍTEČKOVÁ, M. Rodičovství v nesezdaném soužití In CHALOUPKOVÁ, J. (ed.) HAMPLOVÁ, D., MITCHELL, E., VÍTEČKOVÁ, M. *Proměny rodinných a profesních startů*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2011. (v tisku)

ABSTRAKT

VÝZKUMNÁ OTÁZKA: Porozumění fenoménu rodičovství v nesezdaném soužití. Jaká je motivace k životu v nesezdaném soužití?

METODY: Jedná se o kvalitativní výzkum. Hlavní výzkumnou metodou je hloubkový polostrukturovaný rozhovor. Objektem výzkumu jsou nesezdané páry, které vychovávají alespoň jedno dítě, jehož jsou oba biologickými rodiči.

VÝSLEDKY: Obsahem kapitoly je trajektorie rodičovství v nesezdaném soužití, postoje nesezdaných k tomuto fenoménu, ale i k manželství. Současně je vytvořena typologie rodičovství v nesezdaném soužití. Největší část je pak věnována interpretovaným důvodům, které vedou k rodičovství v nesezdaném soužití. Výzkum vychází z kvantitativního šetření SEPM 2006, kde byly též zjišťovány důvody, proč se ženy před narozením dítěte nevdaly. Byla porovnávána interpretace důvodů v rámci kvalitativního šetření s možnostmi nabízenými prostřednictvím SEPM 2006.

ZÁVĚR: Nesezdané soužití není ve většině programovým soužitím, které je celoživotní strategií. Otázka svatby v budoucnu je u většiny otevřená. Kvalitativní výzkum nabídl mnohem širší škálu důvodů pro život v nesezdaném soužití, které byly vtaženy do širšího kontextu.

ABSTRACT

THE RESEARCH QUESTION: Understanding the phenomenon of parenthood within cohabitation. What is the motivation to live in cohabitation?

METHODS: This is a qualitative research. The main research method is an in-depth, semi-structured interview. The objects of the research are unmarried couples who are raising at least one child, of which both are biological parents.

RESULTS: The content of this chapter is in the path of parenting in cohabitation, cohabitation attitudes to this phenomenon, and also to marriage. At the same time, a typology of parenting in cohabitation is created. The largest part is devoted to the interpreted reasons, that lead to parenthood in cohabitation. The research is based on quantitative survey SEPM 2006, where the reasons why women did not get married before the birth of their child were also investigated. Interpretation of the reasons, was compared in a qualitative investigation with the possibilities offered by SEPM 2006.

CONCLUSION: Unmarried cohabitation is not in most cases a cohabitation program, which would be a lifelong strategy. The question of marriage in the future is for most, open. Qualitative research offered a much wider range of reasons for living in cohabitations, which have been drawn into a wider context.

4.6 NESEZDANÉ SOUŽITÍ VERSUS MANŽELSTVÍ

4.6.1 Stabilita

Z kvantitativních šetření vyplývá, že nesezdaná soužití jsou křehčí, méně stabilní. Manželství je spatřováno jako jakási překážka, ztížení rozchodu, který může být v případě nesezdaného soužití leckdy ukvapeným řešením. RABUŠIC³⁶⁹ naproti tomu uvádí, že dochází ve stejné míře k rozvodům jako k rozpadům nesezdaného soužití. Rozdíl je pouze v právním ukončení vztahu. Dle mého lze však předpokládat, že manželství určitou brzdou je, a to i na základě rozhovoru s psychologem Petrem Šmolkou. Nejde o manželství samo o sobě, ale o fakt, že než dojde k rozvodovému řízení, uplyne určitá doba, během níž může dojít k uklidnění situace a manželství tak zrušeno není. Jde právě o dobu, než dojde k formálnímu ukončení manželství. V případě nesezdaného soužití tato doba nastavena není a je tedy obvykle kratší čas pro případné usmíření. Současně může být v některých případech brzdou pro rozpad manželství nechut' ke vstupu úřadů do intimních záležitostí.

Nesezdané páry s dětmi *spatřují překážku ukvapeného rozchodu v dětech, nikoliv v manželství jako stavu* (to zmiňují pouze v souvislosti s respektováním

³⁶⁹ RABUŠIC, L., *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, s. 198 – 199.

instituce manželství, s vírou). V uvažování není rozdíl mezi svobodnými a těmi, co manželstvím již prošli:

„Když respektuješ instituci manželství, tak v tom může být problém... Pokud jsou tohle věci pro tebe důležité, pokud má instituce manželství pro tebe význam, váhu, tak potom může fungovat jako brzda tvýho nerozumnýho chování. Z tohoto pohledu mi to přijde super, že někdo má něco, co v něm budí takový respekt, že se třeba zastaví a řekne si, než se rozejdeme, tak si to promyslím nebo o tom budeme mluvit... No a já jsem to za sebe bral vždycky tak, že my jsme spolu v dlouhodobým vztahu a to je pro mě ta hodnota... která na mě působí jako brzda. Notabene když máme spolu dítě, potažmo děti...“ (Bedřich, 40 let, NS – 19 let, děti 1 a 4 roky)

„Myslím si, že když člověk chce, tak z nesezdanýho soužití odejde stejně jako z manželství. Znáám to z vlastní zkušenosti.“ (Věra, 38 let, NS – 4 roky, dítě 3 roky, rozvedená)

De SINGLY³⁷⁰ navíc poukazuje na to, že si nesezdaní partneři nemyslí, že manželství „chrání citové pouto“ a že „je pro druhého důkazem opravdové lásky.“ Na základě rozhovorů lze říci, že je větší část těch, kteří toto v manželství nespátřují, naopak nesezdané soužití je pro ně něčím, co je ve své podstatě dobrovolné, určitým důkazem lásky: *„Přijde mi to, že je to víc partnerství, kdy oba mají stejný možnosti, stejná práva... víc berou toho druhýho. Pro mě je daleko závažnější to, když si slíbíme, že budeme spolu jenom mezi sebou než starostovi... než podepsat nějaký papír.“ (Naďa, 29 let, NS – 8 let, děti a 1 a 6 let) Někteří však v manželství tento důkaz lásky vidí: „No, protože se milujeme, máme se rádi, a řekli jsme si, že přece jenom bychom byli taková celková rodina.“ (Linda, 31 let, NS – 7 let, dvojčata 2 roky)*

V literatuře je nesezdané soužití vnímáno jako volnější svazek, což je považováno za výhodu tohoto soužití. Nesezdaní volnost cítí ve vztahu k rozhodování, avšak závazek ve svém vztahu vnímají v podobě dítěte. Závazek není o formě vztahu, ale o přítomnosti dítěte ve vztahu.

„Jestliže máš ve vztahu dítě, tak to je ta hlavní zodpovědnost... už jsi rodina... a je jedno, že na to nemáš papír...“ (Milena, 35 let, NS – 3 roky, dítě 3 roky, rozvedená).

Rozvod nepovažují za něco, co činí vztah stabilnějším:

„Já si myslím, že... k čemu bych to přirovnal?... nevím, nemyslím si, že ta křehkost je jiná... myslím si, že když se člověk nezbrzdí sám, tak ho nezbrzdí nic, co by někde

³⁷⁰ SINGLY, F. de, *Sociologie současné rodiny*, 1999, s. 112.

podepsal..To je tak, jako kdyby někde člověk podepsal, že nebude lhát, tak to nebude to, co ho bude motivovat k tomu, aby nelhal.“(Tomáš, 31 let, NS – 8 let, děti 1 a 6 let)

Není v těchto případech možné říci, jak vztahy dopadnou. V současné době je více jak polovina rozvedených manželství. Lze předpokládat, že v podobné míře dochází i k rozpadům nesezdaných soužití. Mezi respondenty byly nesezdané páry, kdy spolu partneři žijí dokonce více jak 20 let a nevidí v otázce stability jejich vztahu problém. Vzhledem k tomu, že se jednalo o minimálně jednou rozvedené, je z toho patrné, že nezáleží ani tak na formě soužití, jako především na osobnostních předpokladech partnerů. Současně do argumentů v případě porovnávání rozpadu nesezdaných soužití a manželství vstupuje fakt, že rozvod se již může podobat odchodu z nesezdaného soužití. Práva k dítěti jsou řešena stejně tak v manželství jako v nesezdaném soužití a manželství může být velmi rychle rozvedeno. Jediné, v čem se ukončení těchto dvou typů vztahu liší, je právní rámec vypořádání majetku.

4.6.2 Péče o děti a domácnost

V rámci rozhovorů a dotazníku byly položeny též otázky vztahující se k péči o děti a domácnost. Čím vyššího vzdělání dotazovaní dosáhli, tím méně byly rozděleny tradiční role. Muži se podílí jak na chodu domácnosti, tak na péči o dítě. Participování na domácích pracích souvisí však i s typem zaměstnání partnera: *„Zase, to je všechno daný tím, že je Kamil pryč, a když přijede na víkend, tak se samozřejmě snaží...“* (Stela, 36 let, NS – 11 let, děti 6 a 9 let) Z rozhovoru s citovaným párem je patrné, že si muž situaci uvědomuje, ale současně si je vědom toho, že si na tento způsob fungování rodiny zvyknul a již některé věci neřeší, může se jim i vyhýbat: *„Já nevím, já jsem opravdu strašně rád, že Stela fakt všechno obstará...prostě...úplně všechno vyřídí a...i moje věci prostě kolikrát vyřizuje, já kolikrát na to nemám čas, asi jsem v tom pohodlnější, asi jsem si zvyknul na to...né, že bych toho zneužíval, to asi ne, ale vím, že se na to můžu spolehnout, že když něco potřebuju já, moji nějakou věc, tak...to není problém.“* (Kamil, 37 let, NS – 11 let, děti 6 a 9 let) Věra poukazuje na to, že vzájemná pomoc partnerů nesouvisí s formou vztahu, ale především s osobnostními rysy jedince: *„Na přítele je velký spoleh, pomáhá mi s domácností i s péčí o děti. To je oproti manželovi obrovský rozdíl.“* (Věra, 38 let, NS – 4 roky, děti 3 roky, rozvedená) Manželství podle této respondentky nezaručuje „spravedlivější“ dělení péče o

domácnost. Zuzana uvádí vliv původní rodiny: „*Ne, my jako nemáme ženský nebo chlupatý práce, to asi vychází z toho, že u nás to takhle bylo, že prostě když bylo nádobí, tak táta ho umyl, protože mamka vysávala nebo obráceně, prostě to... takže tohle já jsem si přinesla do vztahu.*“ (Zuzana, 31 let, NS – 10 let, děti 3 a 5 let) U respondentů se základním vzděláním, bylo rozdělení rolí tradičnější. V rámci dotazníku byly též položeny otázky, které zjišťovaly, jak často se kdo z partnerů podílí na těchto činnostech (vždy vy, obvykle vy, oba stejně, obvykle partner, vždy partner, třetí osoba): pere prádlo, provádí drobné úpravy v domácnosti, pečuje o nemocné členy rodiny, nakupuje, uklízí, zajišťuje každodenní péči o děti, připravuje jídlo, chodí s dětmi k lékaři. Z odpovědí také vyplývá, že péče o domácnost souvisí se vzděláním. U páru se základním vzděláním a u vyučených bylo tradičnější dělení rolí. Zajímavý byl genderový pohled na odpovědi respondentů v rámci páru. U odpovědi párů se základním vzděláním ženy odpovídaly na otázky striktně, že veškerá péče je v jejich rukou. Odpovědi mužů bylo „obvykle partnerka“ – připouští tedy i svou účast na chodu domácnosti, že i oni se na určitých činnostech souvisejících s domácností podílejí. U ostatních párů bylo patrné, že si partneři vzájemně „přilepšovali“, aby byl jejich partner viděn v lepším světle. Na základě rozhovorů, výpovědi Nadi a Tomáše, tedy u vysokoškolsky vzdělaných respondentů, je pak možné pozorovat posun rolí, dokonce je možné hovořit o výměně tradičních rolí: „*Dcera má moje příjmení...z čistě praktických důvodů, jako vyzvedávání ze školky atp....Pracoval jsem na 1,5 úvazku a neměl jsem práci, která by mě naplňovala a Naďa měla práci, která jí bavila, tak jsem šel s Kátou na rodičovskou dovolenou než začala chodit do školky...a teď je to tak nějak stejně, práce v nemocnici a ve firmě se dá skloubit s tím, že je člověk doma.*“ (Tomáš, 31 let, NS – 8 let, děti 1 a 6 let) Z rozhovoru s Naďou a Tomášem byla zjevná velká samostatnost ženy a její nezaměřenost a priori na dítě. Muž přejal v tomto případě matčinu roli a byl s dítětem na rodičovské dovolené. Při výzkumu jsem měla možnost pozorovat páry i při běžných činnostech. Tradiční dělení rolí bylo patrné především u párů se základním vzděláním, ale není výjimkou ani mezi vysokoškoláky, v takovém případě je však možné uvažovat o vlivu generačního pohledu: „*...možná vypadám jako puška...já jsem zastáncem klasického modelu, kdy by ten muž měl vydělávat a tu rodinu zabezpečit a nedovedu si představit, že já bych byla doma s dítětem a Radim by přišel a já bych po něm chtěla, aby vytřel podlahu, umyl nádobí atp...to prostě nejde...*“ (Šárka,

48 let, NS – 24 let, dítě 19 let) Z rozhovorů, pozorování i odpovědí v dotazníku je vidět menší závislost na mužích a otevření pestřejšího portfolia možností pro realizaci žen.

Na péči o domácnost se muži podílejí v současné době ve větší míře, než tomu bylo v dřívějších dobách. Pokud šlo o téma domácích prací, dříve vyloženě mužských, zůstávají převážně mužskou záležitostí i nadále. Čím vyšší vzdělání, tím více se muži podílejí na péči o dítě i na chodu domácnosti, avšak co se týká otázky např. drobných oprav v domácnosti, zde je stále mužská role převažující.

Jestliže budeme porovnávat rozdílnost v péči o děti a domácnost u nesezdaných párů a v manželství, je důležité zmínit, že záleží na typu nesezdaného soužití. V tomto případě, kdy je nesezdané soužití možné považovat za rodinu, alternativu manželství, lze i na základě vlastní zkušenosti s manželstvím položit mezi oba typy soužití rovnítko. Nezáleží na typu soužití, ale na samotných jedincích, kteří v takovémto svazku žijí.

4.6.3 Hospodaření

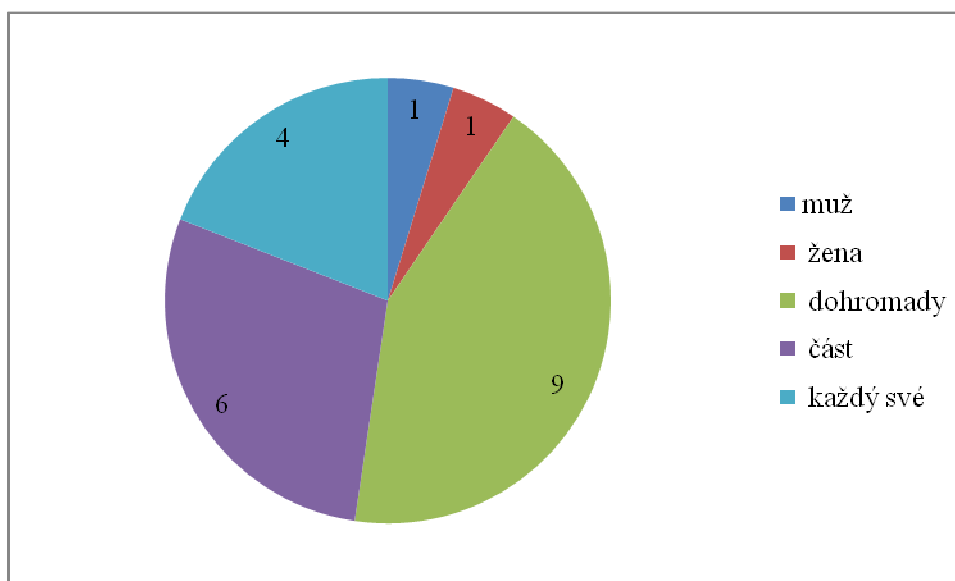
V teoretické části jsem zmiňovala výzkumy, které poukazují na to, že pokud jde o hospodaření, jsou u nesezdaných párů pravděpodobnější oddělené účty a hospodaření s vlastními zdroji. Z komparace výsledků mého šetření s odbornou literaturou je v otázce hospodaření patrný, stejně jako výše, vliv specifického typu nesezdaného soužití. Protože se do těchto soužití narodily děti, ve většině případů je uvažováno v budoucnosti o svatbě, lze stejně tak jako v předchozí části učinit závěr, že záleží na typu nesezdaného soužití a zejména na typu partnerů.

Aby bylo možné porovnat zařazení do určité kategorie v otázce hospodaření v rámci dotazníku s ústní interpretací, byla součástí dotazníku otázka: *„Jak vy a vaše partnerka nakládáte s příjmem, který jeden z vás nebo oba máte? Vyberte prosím tu možnost, která se nejvíce blíží vaší situaci:*

- a) se všemi penězi hospodaříte vy a partnerce dáváte její díl
- b) se všemi penězi hospodaří partnerka a dává vám váš díl
- c) všechny peníze dáváte dohromady a každý z vás si bere tolik, kolik potřebuje
- d) část peněz dáváte dohromady a část si každý z vás ponechá
- e) každý z vás si ponechává své peníze
- f) nevíte

Výsledky odpovědí jsou zachyceny v grafu 7.

Graf 7: Hospodaření nesezdaných párů s dětmi na základě dotazníku (počet párů)

Zdroj: vlastní výzkum

Většina párů uváděla společné hospodaření. Do této kategorie je možné zařadit i odpověď „část peněz dáváte dohromady a část si každý z vás ponechá“. Z rozhovorů vyplývá, že většina párů opravdu hospodaří společně. Přesto byly interpretace společného hospodaření v porovnání s lapidární odpovědí v rámci dotazníku velmi zajímavé. U párů se základním vzděláním, třebaže byla označena odpověď c) byla interpretace následující:

„A jak hospodaříte...máte společný účet či každý svůj? *Ano máme společnej účet, kterej je psanej na mě ale s tím, že ona má podpisový právo a jednu vlastní kartu...ono takhle, ona má třeba víc poplatků, takže já nevím, kde jak co se platí, já jenom ty peníze vezmu, takhle jí je dám a ty si s tím dělej, co chceš, já si vezmu určitou část, kterou potřebuju na zaplacení daně a takovýdle věci, benzínu a víc mě nezajímá.*“ (Štefan, 27 let, NS – 9 let, děti 3 a 9 let) Interpretace jeho partnerky pak zní takto: „*Vlastně, on má svůj účet založenej na jeho jméno a to co beru já, tak se nechá posílat na jeho účet, tam máme společný peníze, který vybírám já. Kasu držím taky já, protože povětšinou vlastně hospodařím s těmi penězi já, když třeba rozepisuju, co máme zaplatit, co nám zbyde, tak mu říkám, Štefane, počítej se mnou, jednou se to budeš muset naučit. A k čemu, já ani vůbec nevím, co platíme... Počítáte každou korunu, takže tam musí být ta pevná ruka...On má kartu? Oba dva a to samý, když se ty peníze*

vyberou a jsou doma v peněžence, tak on ví, že peněženka je uložená v lince a ví, že kdykoli potřebuje, tak jde a vezme si je, ale musí mi to říct, že si vzal, abych potom ty peníze nehledala a nechyběly mi.“ (Ela, 27 let, NS – 9 let, děti 3 a 9 let) Dalším příkladem je např. výpověď Nory (23 let, NS – 5 let, dítě 5 let): „*No, máme společnej účet a on když zabere výplatu, tak mi jí dá celou. Takže z toho účtu vybíráte, čerpáte, hospodaříte vy? No.*“ I v oblasti hospodaření je tedy u páru se základním vzděláním vidět tradičnější rozdělení rolí.

Pokud bychom uvažovali jako v předchozím případě, bylo by možné níže zmiňovanou výpověď řadit též pod společné hospodaření, přesto byla v tomto případě označena v dotazníku odpověď, že se všemi penězi hospodaří partnerka a dává partnerovi pouze část: „*My máme účet dohromady...společný. Účet je psaný na mě, ale máme tam (dáváme tam) peníze oba. Já tam těch peněz dávám víc, tak si myslím, že je spravedlivější, když s nimi hospodařím já, když je to můj účet. Partner dostává „svůj podíl“ (smích) Vybírám pouze já, platební kartu nemá...Nevadí mu to?Ne...on by to rozfofroval...já myslím, že je i rád...alespoň ušetří...On má ale opravdu o hodně menší výplatu než já (smích)*“ (Renata, 38 let, NS – 12 let, dítě 8 let)

Ve třech případech šlo o označení odpovědi e) každý z vás si ponechává své peníze. Ve své podstatě jde však opět o společné hospodaření. „*Každý máme svůj účet, každý máme rozdělený, kdo co financuje...a tak nějak, jakoby...důvěřuju si. To, co mám platit já, tak platím a to, co má platit on, tak platí.*“ (Zuzana, 31 let, NS – 10 let, děti 3 a 5 let) K této odpovědi bych přidala ještě svou subjektivní výpověď. Jak jsem již dříve zmínila, jsem 14 let vdaná, v manželství cítím jistotu, a přesto máme každý svůj účet, přesto lze hovořit o společném hospodaření. Tuto svoji výpověď mohu ještě podložit citací z rozhovoru se Sylvou (38 let, NS – 5 let, děti 4 roky a 15 let): „*Máme každý svůj účet, ale měla jsem to tak i v manželství. Když se něco většího kupuje, tak společně. Já jsem kupovala do baráku (po svých předchozích zkušenostech) to, co se dá odnýt...Barák si zase dělal přítel za své peníze. Peníze? Já platím jídlo a přítel platí poplatky. Když se něco řeší, tak si každý koupí, co chce.*“ Nespátřuji tedy závislost způsobu hospodaření na typu soužití. Dá se však předpokládat, že se do způsobu hospodaření může promítat kvalita vztahu, jistota vztahem.

Ostatní výpovědi se podobají spíše této interpretaci, která velmi dobře vystihuje hospodaření párů: „*Já bych řekl, že máme každý svůj účet, ale jedny peníze. Kdo je má, tak je používá. Dokud Helena pracovala, tak měla víc peněz. My bůhvíjak*

neutrácíme...když jsme si něco našetřili, tak jsme někam jeli. Když já mám peníze a ona nemá, tak mi nedělá problém jí poslat peníze na účet...tohle mi vůbec problém nedělá. Když je to naopak, je to naopak. Mě by nenapadlo si koupit něco drahýho bez toho, abychom to s Helenou neprobrali. To, že jsou peníze teď na mém účtu, je spíše shodou okolností. Je mi jasné, že pro druhého, pro ni, asi není nic příjemného si o peníze říkat, je to takový blbý...ale já to udělám rád, já jí rád přepošlu peníze. Sice nemáme dvě karty k jednomu účtu, ale moje heslo k internetovému bankovníctví atp. jsou jí kdykoliv k dispozici. Kódy zná, může s tím vybírat.“ (Bedřich, 40 let, NS – 19 let, děti 1 a 4 roky)

V souvislosti s otázkou hospodaření zmíním ještě čerpání sociálních dávek. Peněžitou pomoc v mateřství, rodičovský příspěvek není nutné uvádět, je pochopitelný u všech žen na mateřské, rodičovské dovolené. U nezaměstnaných žen se objevoval přídavek na dítě a příspěvek na bydlení. U Romů byl navíc zmíněn i sociální příplatek. Nesezdaní se v této oblasti cítí určitým způsobem diskriminováni. V případě dávek jsou posuzováni jak rodina, ale v případě odpočtů daní apod. tomu tak není. Šlo především o páry, kdy byl jeden z partnerů nebo oba rozvedení: „*Do příjmu se počítám a do výdajů se dcera z prvního manželství nepočítá...tohle je dost nedořešený a dost nespravedlivý.*“ (Filip, 35 let, NS – 4 roky, dítě 1 rok, rozvedený); „*A pokud jde o přídavky...tak...my nedostáváme stejně nic...i když jsem bydlela jinde, stejně nás napsali jako rodinu. Já i děti jsme měly trvalý bydliště jinde než můj přítel a stejně nás brali jako rodinu. Vlastně rok a půl jsem měla jiné trvalé bydliště než přítel, ale stejně nás vzali jako rodinu a žádné výhody jsem neměla. Ale když jsme potřebovali dát první dceru do daní a já si ji nemůžu odečítat, když jsem na mateřský, tak příteli to odečítat nepovolili - není otec. I když jsme tedy jako rodina, i když ji vychovává...na jedné straně ti přídavky nedají, že jsi rodina a na druhý si dítě odečítá přítel nemůže. Tak jsem říkala prvnímu manželovi, ať si jí uplatní alespoň on...a to taky prý nejde, protože nežije ve společné domácnosti. Nám rovnou napsali, že počítají přítele k nám.*“ (Věra, 38 let, NS – 4 roky, děti 3 roky, rozvedená) Bylo též zmíněno čerpání výhod jako ženy samoživitelky. V době, kdy bylo možné čerpat určité výhody, ženy je využívaly: „*My nemáme zařízený výživný, takže přídavky nepobíráme, tedy jsme posuzovaný jako rodina. Ale u bydlení je to jinak...to mi není jasné do dneška, podle čeho oni to počítají...protože já Kamila přiznávám a přesto mám nárok, protože on tu nemá trvalej pobyt, na příspěvek na bydlení. Někdy to vyjde, někdy nevyjde...je to různý..spíš to vychází, je to tedy 500 nebo 600, ale jde to. Nevím, z čeho oni tedy vycházejí. No a dřív*

nemuselo být zajištěný výživný, tak s tím problém nebyl.“ (Stela, 36 let, NS – 11 let, děti 6 a 9 let) Stejně tak si ale nesezdaní uvědomují, proč by měli mít nesezdaní stejná práva jako manželé, když zájmem státu není jejich typ rodiny, ale manželství: *„Taky jsme narazili na to, že na dávky jsme posuzováni jako rodina, ale odpočítat si ty děti nemůže nikdo...Rodina je základ státu a proto není zájem o tohle...“*(Milena, 35 let, NS – 3 roky, dítě 3 roky, rozvedená)

Nesezdaní nestojí o finanční výhody, ale o stejné podmínky jako mají manželé. Chovají se jako rodina, v případě dávek jsou posuzováni jako rodina, tak je pro ně nepochopitelné, proč za rodinu nejsou považováni např. při odečtu z daní. Je pochopitelné a z rozhovorů patrné, že kdyby existovaly výhody nesezdaného soužití, např. ještě do roku 2008 možné předstírání samoživitelství, těchto výhod by mnozí využili. V jednom případě tomu tak je i nyní, kdy se nezaměstnané ženě vyplatí osamělé mateřství předstírat (viz účelové nesezdané soužití v kapitole „Motivace k nesezdanému páru soužití s dětmi“).

4.6.4 Legislativní rámec

Právní problematika je oblastí, která má největší vliv jak na současný stav, tak na plánování budoucnosti či samotnou budoucnost. Blíže jsem se věnovala legislativnímu rámci z obecného hlediska v kapitole 1.2.8. Zde zmiňuji uvedené právní aspekty pouze z pohledu nesezdaných párů. Zákony jsou tím, co z velké části ovlivňuje uvažování nesezdaných. Třebaže v současné době není manželství příliš zvýhodňováno, existují zákony, kde je dopad nesezdaného soužití citelný. Jedná se o případy, kdy se nesezdané soužití rozpadne či jeden partner zemře. Někteří partneři mají přehled a současně toto i ošetřené – můžeme hovořit o **pragmatickém přístupu**. Další skupina nesezdaných má sice povědomí o právních aspektech důsledků nesezdaného soužití (většinou velmi malé nebo nepřesné), ale prakticky je nenaplnuje – **lehkomyslný přístup**. V rozhovorech se často s právní problematikou opakovaly výroky typu: *„...na to jsme se zatím vykašlali, zaplat' pánbůh, jsme zatím neměli problémy“*; *„My jsme se tímhle ale zatím moc nezabývali“*; *„Nikdy jsem tyto věci neřešil...já žiju v přítomnosti, v realitě...Já jsem o tomhle nikdy nepřemýšlel...nikdy jsme to neřešili...“*; *„Jinak vůbec netuším, jak je to uváděno v právním řádu“*; *„...o tom jsme taky přemýšleli, ale je pravda, že jsme to nedotáhli do konce, že jsme to neřešili dál. Je pravda, že na tyhle*

věci člověk moc nemyslí, že si je nějak nepřipouští, že by se něco stalo, a když ten problém je, tak to musí být asi velký problém, ale my jsme nějak o tom nepřemýšleli“. Poslední citace názorně ilustruje absenci racionálního uvažování a následně absenci určitých právních kroků, které mohou mít u nesezdaných za následek např. ztrátu bytu, majetku, složitou životní situaci, kdy se může člověk ocitnout i na hranici chudoby. Zde je tedy vidět propojení tohoto fenoménu do sociální a zdravotní problematiky, jež bylo zmíněno v kapitole 1.3.

Nesezdaní používají spojení, že „*žijí přítomností*“ a nehledají problémy tam, kde v současnosti nejsou. Někteří své uvažování považují za lehkomyšlné, přesto jej zatím nemění: „*Ne, vůbec jsem si to nezjišťovala...mě to vůbec nezajímá...Mě vůbec nenapadlo, že bych to měla řešit, že je to vlastně komplikovaný, že by se něco mohlo stát...Já vím, že moje uvažování je lehkomyšlný...já jsem nad tím fakt nepřemýšlela...stát se ale může cokoliv...Tohle je pro mě na zamyšlení, to jsem fakt neřešila...“* (Milena, 35 let, NS – 3 roky, dítě 3 roky, rozvedená)

Pokud nesezdaní připouštějí, že by mohlo někdy v budoucnu dojít k rozchodu, domnívají se, že jsou na všem dohodnuti a že by tedy při řešení situace nenastal problém: „*My jsme o tom mluvili, my si povídáme prostě o všem a řešíme, co by kdyby. A když jsme o tom povídali, tak jako říkal, že by mi všechno nechal už kvůli dětem. Děti bych měla, všechno bych mu dala, jenom ty děti né, ty jsou prostě moje. A on říkal, že nábytek a to, co máme, jo on by si vzal auto, to je jeho, no a zařízení bytu, to by zůstalo mě.“* (Ela, 27 let, NS – 9 let, děti 3 a 9 let)

Další ukázka z ohniskového rozhovoru přesně ilustruje, jak dochází u takovýchto párů k dohodám a že tyto dohody mají opravdu velmi daleko k realitě:

„*Ingrid: To asi jo, no, to asi jo. Já jsem Robertovi řekla, že kdybychom měli třeba krizi nebo něco tak...teda to řekl, nevím, co by udělal, kdybych mu řekla „vem papír a tužku“. Řekl, že nás tam nechá bydlet, a že on půjde bydlet někam jinam...no, to mi řekl...ale...asi bych tam nebydlela...když s někým nechci bejt, nebudu, tak bych tam nechtěla bejt, to bych šla někam jinam...nedokázala bych třeba bejt nebo žít s ním na jednom rohu nebo na druhým rohu..možná, jo, druhá stránka je ale kvůli Marjance...jo?! Ale...prostě...ale určitě...asi bych mu řekla, ale záleželo by na něm, jak by se zachoval, jaký by měl svědomí. Řekla bych mu, že chci, je mi jedno jakej byt, ale chci, abych mohla někam jít do bytu.*

Robert: *Já bych šel k našim a ty dokud bys tam byla, tak já bych tam nešel.*

Ingrid: *Ale já se bavím o tom, že bych chtěla něco, abych mohla jít někam jinam.*

Robert: *No a kde já bych na to vzal? Toť otázka...já bych tě tam nechal bydlet...tak asi bychom něco sepsali.*

Ingrid: *Dneska to trošku řeším, abych měla jít kam...určitě bych neřekla, že chci půlku baráku, že chci ten barák, že chci, aby mě vyplatil...ale za tu dobu, co jsme spolu byli, tak nějakou soudnou částku, nějakou byt, kde bych mohla být..karavan (smích)*“ (Ingrid, 40 let, NS – 10 let, dítě 7 let, rozvedená; Robert, 36 let, NS – 10 let, dítě 7 let)

Dohody, většinou v podobě ústní, však vznikají v době zamilovanosti, v počáteční fázi vztahu. V době rozchodu je již situace jiná, ne vždy přátelská. Ačkoliv z rozhovorů vyplývá, že by neměl v případě rozchodu nastat problém, je velmi pravděpodobné, že kdyby tato situace nastala, vše může být zcela jinak.

Opravdu jen malá část nesezdaných měla právní záležitosti řádněji ošetřené, většinou na základě zkušeností z blízkého okolí: *„Já o tom nepřemýšlela, ale díky známým jsem na tu problematiku již narazila. Moje přítelkyně mi vyprávěla o svý známý, jak se starala o partnera...a když umřel, jeho děti jí vyhodily z bytu atp...No a tahle přítelkyně mi začala říkat, dej si na to pozor. Já to беру tak, že je Jarda se svým synem již vyrovnanej, ale právě tahle přítelkyně mi říkala, že ale ten syn může přijít, že chce vyplatit z bytu a ten byt má obrovskou hodnotu a já vím, že bych na to neměla...takže máme to vyřešený tak, že jak nejsme manželé, tak ten byt jsme kupovali na půl. Takže polovina je moje a ta druhá polovina by se dělila. Mně se nejedná o nějaký peníze, ale já bych nechtěla, aby mě vystěhovali z bytu.“* (Šárka, 48 let, NS – 24 let, dítě 19 let) To, co do úvah v souvislosti s řešením právních záležitostí intenzivně vstupuje, je zkušenost okolí. Nejedná se pouze o majetkové záležitosti, ale např. o nahlížení do zdravotní dokumentace, určování otcovství: *„...znám rodiny, kde se něco tragického stalo a ten partner zemřel, tak partnerka zůstala úplně bez prostředků, protože nemá na hodně věcí, které by vyplývaly z manželství, nárok. Takže právní legislativa se mi v tomto zdá být hodně problematická.“* (Kamila, 35 let, NS – 4 roky, dítě 2 roky); *„...měli jsme kamarády a...prostě když zemře otec dřív než se narodí dítě a není uznané otcovství, pak se žádá soud o uznání, že je otec dítěte...takže je dobrý to uznání napsat co nejdříve.“* (Tomáš, 31 let, NS – 8 let, děti 1 a 6 let)

Zajímavý byl problém s dlouhodobým nesezdaným soužitím a důchodem, kdy se žena ocitla v dost komplikované situaci: *„...my jsme měli kluka (syn přítele z prvního manželství). Od jeho 13 let byl nemocný a všichni mě brali jako mámu a druh šel do*

důchodu, tak jsem šla s ním a ptala jsem se, jak to bude se mnou, protože já jsem s ním byla 6 let doma, pak už byl velkej, to už jsem ho neudržela, tak s ním zůstal druh doma. Takže když jsem se na to na úřadě ptala, zda mi budou těch 6 let počítat, tak že mi je počítat nebudou, že jsem jenom družka. Že jsem měla být manželka...tak jsem jim říkala, že dobře, ale že já se o to dítě starám od dvou let, kluk zemřel, když mu bylo 32. Oni furt že ne, že na to nárok nemám, že prostě těch 6 let mi nebudou počítat do důchodu, že budu muset těch 6 let nasluhovat...jen kvůli tomu, že jsem se starala o dítě, které nebylo moje...přestože jsem ho vlastně jako vlastní brala. Tak jsme museli až do Prahy na důchodový i s tím, že jsme spolu žili celou dobu jako druh a družka, že se starám o děti, a tak až teprve tam někde v těch kartotékách to dohledali, sepsali si naše vyjádření, a pak nám napsali, že nám to uznávají, že je to chyba toho úřadu, který nám to řekl. Ale můžu vám říct, že v tu chvíli ve mně dost hrklo...v tu chvíli jsem si říkala, proč jsme se tedy nevzali...jenže oni nám tvrdili, že vše je pořádku, že když se nechceme brát, že nemusíme.“ (Květa, 55 let, NS – 30 let, dítě 23 let, rozvedená). Zde je patrná i určitá neinformovanost a nejednotnost v případě legislativní oblasti vztahující se k nesezdanému soužití.

Pokud se na tuto problematiku budu dívat z genderového hlediska, pak jsou to spíše ženy, které jsou v oblasti řešení právních a majetkových záležitostí aktivnější.

4.6.5 Pojmenování v nesezdaném soužití

TATO ČÁST PRÁCE BYLA PUBLIKOVÁNA V:

VÍTEČKOVÁ, M. – JÍLKOVÁ, L. Nesezdané soužití – otázka pojmenování. *Lidé města/Urban people*, 2011, vol. 13, no. 1. ISSN 1212-8112. (přijato k publikaci)
(80 % - 20 %)

ABSTRAKT

Stejně tak jako je nejednotné pojmenování společného soužití bez uzavření sňatku, je nejednotné i pojmenování nesezdaných partnerů. Jaká pro sebe volí pojmenování ti, kteří žijí v nesezdaném soužití? V rámci kvalitativního výzkumu „Nesezdané soužití párů s dětmi“ byla samotnými nesezdanými otázkou pojmenování zmíněna. Spatřují zde problém v interakci s prostředím. Na základě hloubkových polostrukturovaných rozhovorů (design vícečetné případové studie) byly zjištěny varianty výrazů používaných k pojmenování partnerů a tento článek je deskripce možných variant. Přestože je oficiálním výrazem pro nesezdané druh a družka, nejčastěji používaným označením je žena a muž. Problém nastává i s významovou nejednoznačností, neboť žena a muž může být výrazem i pro manželku, manžela.

ABSTRACT

The naming of cohabitating partners without marriage is inconsistent, as well as inconsistencies in the naming of non-cohabitating unmarried partners. What do those cohabitating choose to call themselves? In the research "Unmarried couples living together with children", the issue of naming, was mentioned by unmarried couples themselves. They see a problem in the interaction with the environment. On the basis of in-depth semi-structured interviews (design of multiple case studies), there were variations of terms used, to name the partners, and this article is a description of the possible variations. Although the official term for unmarried people is partners, the most commonly used name is woman and man. However, the problem occurs with semantic ambiguity, as a woman and a man can be also an expression for a wife, husband.

5 DISKUSE A ZÁVĚREČNÉ SHRNUTÍ

Nesezdané soužití bývá často označováno za fenomén současné doby, který je spojován se změnou hodnot, orientací na sebe samého, přizpůsobování se společenským a ekonomickým změnám. Bývá dáváno do souvislosti s krizí rodiny. Existují kvantitativní šetření, která přinášejí výsledky vztahující se k tomuto tématu. Protože mi ve zmíněných výzkumech chybělo rozlišování různých druhů nesezdaných soužití, hlubší porozumění tomuto jevu, ale i genderová vyváženost, zvolila jsem kvalitativní výzkum. Současně jsem se zaměřila pouze na jeden typ nesezdaného soužití. Vzhledem k nárůstu počtu dětí narozených mimo manželství (z toho přibližně polovina dětí narozených do nesezdaných soužití) a určité propojenosti se sociální a zdravotní oblastí jsem zvolila nesezdané soužití, které je alternativou manželství, do něhož se rodí děti. V metodologické části jsem si kladla výzkumné otázky. Získaná data, vztahující se k těmto otázkám a odvíjející se od kategorií vzniklých na základě kódování, pak byla interpretována v části „Výsledky“. V této kapitole jsou shrnuty výsledky výzkumu na základě odpovědí na výzkumné otázky při reflektování teoretických východisek. Dále jsou součástí této kapitoly závěry jako produkt kvalitativní analýzy vyplývající z těchto dat a v případě následného formulování hypotéz dávající možnost verifikace v dalším výzkumu. Stejně tak, jako byla členěna kapitola „Výsledky“ podle logické návaznosti a kopírovala empirická východiska teoretické části, diskuse se opírá o stejnou linii. Pořadí otázek je tomuto modelu přizpůsobeno. Jsou začleněna i doplňující témata.

JAKÁ JE TRAJEKTORIE RODIČOVSTVÍ V NESEZDANÉM SOUŽITÍ?

S otázkou důvodů, které vedou k rozšíření nesezdaného soužití, úzce souvisí cesta do nesezdaného soužití, do něhož se rodí děti. Nejprve mne tedy zajímala otázka, jaká je trajektorie rodičovství v nesezdaném soužití, jaký má partnerský vztah průběh. GIDDENS³⁷¹ zmiňuje, že je nesezdané soužití něčím, co vznikne ze vztahu samotného. K tomu bych doplnila zjištění z realizovaného výzkumu, kdy jen malá část respondentů o nesezdaném soužití ve svém životě uvažovala, u ostatních vyplynulo ze situace. VYMĚTALOVÁ³⁷² spojuje ranou fázi nesezdaného soužití s vyřešenou bytovou situací.

³⁷¹ GIDDENS, A., *Sociologie*, 1999, s. 179 – 180.

³⁷² VYMĚTALOVÁ, S., *Partnerský vztah*, 2000, s. 122 – 133.

Jak tedy k nesezdanému soužití dochází, jak vzniká? Z rozhovorů plynou dva modely trajektorie rodičovství v nesezdaném soužití. Dva v důsledku rozlišení plánovaného a neplánovaného těhotenství. Je pravděpodobné, že v současné době, kdy je ve velké míře rozšířeno používání antikoncepce a žena má v rukou možnost načasování těhotenství, bude rozšířeno spíše plánované rodičovství v nesezdaném soužití. Po seznámení partnerů následuje většinou krátká doba „chození“ (nebo je tato fáze dokonce vynechána) a díky možnosti společného bydlení (zmiňováno též VYMĚTALOVOU³⁷³) dochází k nesezdanému soužití. Následně je plánováno těhotenství a po narození dítěte se po určité době toto soužití mění v manželství, nebo je otázka svatby alespoň otevřená. Jen v ojedinělých případech partneri svatbu neplánují, ale i přesto ji ve svém životě připouštějí. Pokud jde o neplánované těhotenství, dochází pouze k záměně fáze společného bydlení a těhotenství, kdy se tyto pozice vzájemně vymění. Další průběh je s prvním modelem trajektorie shodný.

Možnost společného bydlení může mít za následek i uzavření manželství. Proč k němu nedojde, je součástí úvah vztahujících se k motivaci. Přesto lze konstatovat, že na rozšíření nesezdaného soužití má vyřešená bytová situace velký vliv. Je však třeba uvést, že důležitým aspektem, který do možnosti společného bydlení v souvislosti s rozšířením nesezdaného soužití vstupuje, je fakt, že toto společné bydlení již není podmiňováno uzavřením manželství (blíže viz postoje). Lze tedy učinit závěr, že :

Rozšíření nesezdaného soužití souvisí s většími možnostmi společného bydlení bez nutnosti uzavřít manželství

V úvodní části byly uváděny různé typologie nesezdaného soužití (autory jsou RABUŠIC³⁷⁴, MLÁDEK – ŠIROČKOVÁ³⁷⁵, BUCHLER et al.³⁷⁶ apod.), které byly povšechné a velmi zestručňující. Vycházejí z toho, „co bylo“ a z toho, „co bude“. Plánování sňatku i jeho zříkání se je něčím, co není uchopitelné a je poplatné právě aktuální situaci. Jde tedy spíše o typologii jedinců, kteří myslí buď „promanželsky“ nebo spíše „individualisticky“ (na základě rozhovorů i z vlastní zkušenosti je možné i

³⁷³ VYMĚTALOVÁ, S., Partnerský vztah, 2000, s. 122 – 133.

³⁷⁴ RABUŠIC, L., *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, s. 197.

³⁷⁵ MLÁDEK, J. – ŠIROČKOVÁ, J., Kohabitácie jako jedna z foriem partnerského spoluzitia obyvateľstva Slovenska, 2004, s. 426 – 427.

³⁷⁶ BUCHLER, S. et al., The social and demographic characteristics of cohabiters in Australia, 2009, s. 24.

partnery v manželství dělit na tyto dvě kategorie). Není možné při výzkumech nezohledňovat různé typy nesezdaného soužití, neboť do dalších úvah se např. velmi odráží, zda jde o nesezdaný pár s dětmi či nikoliv. Ve všech typologiích jsem současně postrádala kategorii kompromisního řešení, kdy má každý z partnerů jiný názor. V souvislosti s trajektorií rodičovství a v návaznosti na výše zmíněné připomínky jsem vytvořila „*Typologii nesezdaného soužití párů s dětmi*“. Jen v nesezdaném soužití párů s dětmi lze rozlišit pět typů. Uvažování i charakteristika těch, kteří plánují manželství, budou jiné než u párů, které uvažují o svém typu soužití jako o celoživotním záměru. Pokud závěry výzkumu zevšeobecním, lze o nesezdaném soužití uvažovat jako o přechodné fázi před uzavřením manželství, stejně tak jako uvádějí HAMPLOVÁ – PIKÁLKOVÁ³⁷⁷. Nejrozšířenějším typem uvedené typologie v kapitole 4.2 bylo totiž „*plánované rodičovství v nesezdaném soužití s otevřenou budoucností*“ a velká část byla „*nesezdaných párů plánujících svatbu po narození dítěte*“. Pouze v ojedinělých případech lze mluvit o těch, kteří nemají nikdy v úmyslu se vzít.

Již z těchto závěrů je patrné, že nesezdané soužití souvisí se změnou objektivních podmínek a považují je za přirozený vývoj, který reflektuje možnosti vstupující do partnerského soužití.

JAKÝ JE POSTOJ K NESEZDANÉMU SOUŽITÍ TĚCH, KTEŘÍ TAK ŽIJÍ, VČETNĚ POSTOJE K MANŽELSTVÍ A SVATBÁM?

Do volby nesezdaného soužití vstupuje též postoj, který nesezdaní zauímají jak ke své formě soužití, tak k manželství a svatbám. V teoretické části disertační práce jsem stručně zmínila výklad pojmu „postoj“ na základě Sociologického slovníku³⁷⁸. Jde o něco, co není vrozené a obsahově je do značné míry determinováno socializačním procesem. Na vznik mají vliv i specifické osobnostní faktory subjektu. V postojích k nesezdanému soužití se tak např. odráží fakt, že jsme zemí s velmi nízkou religiozitou, vliv má i vysoká rozvodovost manželství a také změny týkající se přeměny lidského smýšlení (viz např. uváděný BOLOGNE³⁷⁹). V kapitole věnované postojům jsem uváděla tři druhy postojů. Je potřeba si uvědomit, že v teoretické části byl reflektován

³⁷⁷ HAMPLOVÁ, D. – PIKÁLKOVÁ, S., *Manželství, nesezdané soužití a partnerský vztah*, 2002, s. 127 – 146.

³⁷⁸ GEIST, B., *Sociologický slovník*, 1992, s. 285.

³⁷⁹ BOLOGNE, J. C., *Svatby: Dějiny svatebních obřadů na západě*, 1997, s. 311.

pouze jeden druh, a to mínění. V rámci rozhovorů je interpretováno mínění včetně ostatních druhů postojů. Např. nastavení rodinné politiky státu je signálem postojů vůči nesezdanému soužití, kdy je jasně dáváno najevo privilegování manželství. Díky právnímu systému se nesezdaní cítí oproti manželství znevýhodněni. Akční postoj je patrný také v chování lidí na vesnici, kteří jsou praktikující věřící a nesouhlas (postoj) prezentují svým chováním vůči nesezdaným.

Pokud se jedná o verbalizovaný postoj nesezdaných párů žijících s dětmi, pak považují svůj způsob soužití za alternativu manželství, cítí se jako rodina. Uvědomují si, že jsou minoritní skupinou, která však netrpí díky liberálnímu přístupu společnosti stigmatizací. Svě chování nevnímají jako vzdor vůči tradicím. Část respondentů vidí dokonce ve svatbě posun vztahu na vyšší úroveň. Ve své budoucnosti ji, ať už z jakýchkoliv důvodů, připouštějí všichni. Skutečnost, že není nesezdané soužití a priori odporem vůči tradicím, je podložena i volbou příjmení dítěte. Ve většině případů je zvoleno po otci a jako důvod je zmiňována právě tradice:

Nesezdané soužití, do kterého se rodí děti, není vzdorem vůči tradicím

Na základě rozhovorů, dotazníků i pozorování lze vyslovit předpoklad, že změna postojů okolí, společnosti má velký dopad na rozhodování o podobě vztahu. Liberální postoj společnosti rozšíření nesezdaného soužití nahrává, je faktorem ovlivňujícím jeho nárůst. Současně je také zmiňovaným aspektem ve vztahu ke společnému bydlení bez nutnosti uzavřít manželství:

Na rozšíření nesezdaného soužití párů s dětmi má výrazný vliv liberální postoj společnosti

S postoji souvisí i etiketizační teorie uváděná v teoretické části disertační práce. Z rozhovorů vyplývá, že sociální vnímání a hodnocení druhých na vesnici je do jisté míry konzervativní, a tak může být tento svazek, kdy spolu partneři žijí a mají spolu dítě mimo manželství, považován za nemorální. Tento postoj okolí může dokonce vést k situaci, že nesezdaný pár uzavře v jeho důsledku manželství. Jedná se pouze o ojedinělé případy. Vesnice se stává otevřenější k různým podobám vztahů. Ač

HAMPLOVÁ – PIKÁLKOVÁ³⁸⁰ poukazují v těchto případech na vliv vyšší sociální kontroly, v současné době dochází i na vesnici k určitému odosobnění a větší benevolenci.

JAKÁ JE MOTIVACE K ŽIVOTU V NESEZDANÉM SOUŽITÍ S DĚTMI?

Vzhledem k tomu, že si pokládám otázku, proč nejsou rodiče dětí manželé, zjišťuji důvody pro tento způsob partnerského vztahu. Kromě vnějších podmínek, objektivních skutečností, které se odrážejí v nárůstu nesezdaného soužití (viz trajektorie nesezdaného soužití), je stěžejní otázkou mého výzkumu i vnitřní motivace k životu v nesezdaném soužití párů s dětmi. Jak uvádí GEIST³⁸¹, mezi silně působící faktory patří také potřeby, emoce, hodnoty, zvyky, postoje atp. Toto např. v šetření *SEPM 2006* vůbec zvažováno nebylo. Protože je člověk součástí prostředí a je důležité propojení mezi těmito dvěma objekty, je na otázku nahlíženo také na základě sociálněekologického modelu, což bylo ilustrováno grafem 5 v teoretické části disertační práce. V prezentovaných výsledcích je čitelné, jak prostředí ovlivňuje jedince a současně jedinec prostředí. Nelze rovněž pominout samotnou osobnost nesezdaných. Na základě kvalitativního šetření nevyvracím výsledky kvantitativního výzkumu *SEPM 2006*, přesto je možné konstatovat, že:

Uváděné důvody pro život v nesezdaném soužití párů s dětmi jsou racionalizací aktuálního stavu

V kapitole „Výsledky“ jsou prezentovány všechny uváděné důvody, které vznikly na základě kódování a které jsem následně zařadila do vyšších kategorií. Na začátku výzkumu jsem vycházela ze zjištění šetření *SEPM 2006* a zajímala mě ústní interpretace důvodů a porovnání se zmíněným šetřením. Rozhovory nabídly daleko širší škálu motivů, než byly možnosti nabízené prostřednictvím šetření. Do rozšíření nesezdaného soužití, což může být uloženo právě v nevědomých důvodech, se odráží jak změna životního rytmu, kterou zmiňuje BOLOGNE³⁸², tak určité obavy

³⁸⁰ HAMPLOVÁ, D. – PIKÁLKOVÁ, S., *Manželství, nesezdané soužití a partnerský vztah*, 2002, s. 133.

³⁸¹ GEIST, B., *Sociologický slovník*, 1992, s. 238.

³⁸² BOLOGNE, J. C., *Svatby: Dějiny svatebních obřadů na západě*, 1997, s. 311.

v souvislosti s vysokým výskytem rozvodovosti uváděné např. KIERNAN³⁸³. HAMPLOVÁ³⁸⁴, KIERNAN³⁸⁵ zmiňují v souvislosti s motivací pro život v nesezdaném soužití vyhýbání se pojmu závislost a možnost snadného rozchodu. Pokud vycházím z uskutečněných rozhovorů, není možné ztotožňovat různé typy nesezdaného soužití. Jestliže jde o nesezdané soužití párů s dětmi, je patrná menší závislost na partnerovi, avšak možnost snadného rozchodu je zpochybněna. Závazek je vnímán vůči dítěti a nesezdaní dopředu nepředpokládají rozchod. Pokud si tuto variantu připouštějí, je jediným usnadněním rozchodu nevměšování se úřadů do intimního života partnerů. Respondenti, kteří mají zkušenost s rozvodem, nevidí – kromě právních dopadů – odlišnost v rozchodu oproti rozvodu manželství. V současné době, kdy nejsou při rozvodu kladeny žádné výrazné překážky, necítí v rozchodu či rozvodu rozdíl. Podle VÁGNEROVÉ³⁸⁶ jsou lidé preferující život v nesezdaném soužití především lidé méně konvenční a lidé, pro něž nemá manželství tak vysokou hodnotu. Na základě uskutečněných rozhovorů s tímto tvrzením nesouhlasím, neboť pokud bych vycházela ze své typologie nesezdaného soužití párů s dětmi, pak by se v této souvislosti jednalo pouze o malou část nesezdaných. Z výzkumu *SEPM 2006* vyplývá, že má největší podporu u nesezdaných matek výrok, že „manželství je formalita“ (graf 2). Ač i výsledek doplňkového dotazníku v rámci kvalitativního výzkumu dokládá toto zjištění, ústní interpretace se výroku vzdaluje. Nejen, že si tuto „formalitu“ ve svém životě všichni připouštějí, ale v dosti případech je manželství něčím, co je o stupeň výš než nesezdané soužití. Vzhledem k tomu, že jsem mohla porovnat vyplněný dotazník s ústní interpretací, zjistila jsem, že třebaže byl v dotazníku označen nejdůležitější důvod „formalita“, z rozhovoru např. vyplynulo, že je svatba nákladná a že ji pár bude realizovat, až na ni bude mít. Další důvod, že se nevzali, bylo těhotenství partnerky apod. Také z postojů nelze učinit závěr, že většinově nesezdaní vnímají manželství jako formalitu. Tento výrok je spíše konstruován na základě vlivu interpretace veřejnosti, médií. Z důvodů uváděných nesezdanými je zřejmé, že nesezdané soužití párů s dětmi je stavem, který vzniká spíše nezáměrně, na základě určitých okolností, jež mají vliv na to, že se svatba v ten daný moment neuskuteční. Ve většině případů jde o páry, které

³⁸³ KIERNAN, K., *Unmarried Cohabitation and Parenthood in Britain and Europe*, 2004, s. 52 – 53.

³⁸⁴ HAMPLOVÁ, D., *Postoje k manželství a rodičovství*, 2000b, s. 69.

³⁸⁵ KIERNAN, K., *Unmarried Cohabitation and Parenthood in Britain and Europe*, 2004, s. 52 – 53.

³⁸⁶ VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*, 2000, s. 333 – 341.

plánují nejprve rodičovství, a poté svatbu, nebo je otázka svatby v budoucnu otevřená. Jen malá část nesezdaných párů o svatbě vůbec neuvažuje. To, co svatbu po porodu dítěte oddálí, je opět většinou nějaká okolnost či stav, kdy si partneři zvykli na takový způsob soužití, svatbě se v budoucnu nebrání, ale řešení nechávají na aktuální situaci („až se jim bude chtít“, „až na to budou mít náladu“):

Nesezdané soužití párů s dětmi je stavem, kdy je upřednostňováno rodičovství před manželstvím

Zmiňované důvody jsou konstruovány na základě momentální situace, v důsledku interpretace motivace k nesezdanému soužití s druhým člověkem a nejsou neměnné. Nesezdané soužití je současně určitým projevem neřešené situace, která vyplývá ze vztahu samotného, kdy dojde ke společnému soužití a následně se vše nechává plynout:

Nesezdané páry s dětmi neřeší, proč žijí nesezdaně

Je potřebné ještě zmínit, že se mezi nesezdanými páry s dětmi nacházejí i pragmatici, kteří vidí výhody, jež život v nesezdaném soužití přináší. Nebo jde o partnery, kteří mají zkušenost s manželstvím a z určité opatrnosti volí život v nesezdaném soužití úmyslně. Existuje tedy skupina nesezdaných, kteří přistupují k volbě nesezdaného soužití, do kterého se narodí i děti, zcela pragmaticky, z určitých důvodů. Dalším důležitým faktorem jsou média, která prezentují nesezdané soužití jako módní záležitost, upozorňují na zvyšující se rozvodovost atp. Na volbu této formy soužití má vliv i věk partnerů, kdy k nesezdanému soužití dochází.

Nesezdaným chybí vnitřní motivace a vzhledem k tomu, že manželství ve společnosti již nemá takový kredit a nepřináší výrazné výhody, je jen velmi málo vnějších motivů ke změně stavu, který partnerům vyhovuje. Pokud bych vycházela z teorií zmíněných HAMPLOVOU³⁸⁷, pak se na základě výsledků přikláním k teoriím racionální volby.

³⁸⁷ HAMPLOVÁ, D., *Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním*, 2003b, s. 9 – 20.

Současně se ve vztazích odráží fakt, že jde o soužití dvou osob, které nemusí mít stejné představy. Otázka podoby vztahu je v případě, kdy partneři cítí, že by mohlo dojít ke konfliktu, často nekomunikována. Uskutečněné rozhovory s ženou i mužem umožňují porovnání interpretovaných důvodů. Nebyl patrný rozdíl mezi uváděnými důvody v závislosti na pohlaví. Zajímavý se ukázal genderový vliv na volbu formy vztahu. V průběhu výzkumu jsem tedy zařadila otázku:

KDO Z PARTNERŮ MÁ VĚTŠÍ VLIV NA VOLBU PODOBY VZTAHU?

V žádné typologii nesezdaného soužití uváděné v teoretické části disertační práce jsem nenašla typy, u nichž by byla zmiňována odlišnost předchozího rodinného stavu partnerů a rozdílný pohled na vývoj vztahu do budoucna. Vycházela jsem z toho, co zmiňuje ŠMOLKA³⁸⁸, a to je právě rozdílný názor partnerů, který nelze opominout. Své zjištění považuji za velmi zajímavé, neboť ve výzkumném šetření *SEPM 2006* chyběly odpovědi mužů. Ženy často uváděly jako důvod partnerovo odmítnutí sňatku. Z dotazníkového šetření v rámci kvalitativního výzkumu vyplývá častější odmítnutí muže ženou. Přesto i ženy tento důvod uváděly. Rozhovory však nabídly zajímavý pohled. Z pozorování nesezdaných partnerů a z rozhovorů vyplývá, že může docházet k určitým komunikačním šumům, kdy partner čeká na podnět partnerky, aby ji požádal o ruku. Žena naopak žádný „signál nevysílá“, neboť chce, aby byl iniciátorem právě muž. Nebo jde o určité domněnky, kdy žena předpokládá, že by ji muž odmítl, a z určité ješitnosti toto téma neotevívá. Muži uvádějí, že by si své partnerky vzali, kdyby věděli, že je to pro ně důležité. Další možnou variantou vyplývající z rozhovorů je určitý neřešený konflikt názorů, kdy jeden z partnerů druhému ustoupí a situace se neřeší, dojde ke kompromisu. Dále jde o situace řešení rozdílných názorů. Výsledkem je opět kompromis (či může nastat konfliktní situace). Z rozhovorů lze vyvodit závěr, že:

Podobu vztahu ve výrazné míře určuje žena, forma vztahu se odvíjí převážně od její volby

³⁸⁸ ŠMOLKA, P., *Muž a žena – návod k použití*, 2004, s. 35.

Pouze v jednom případě šlo v otázce podoby vztahu o větší vliv muže, i když ani zde to není jednoznačné (muž připustil, že jednou partnerku o ruku požádal). Je možné, že hrál roli věk muže, který byl mladší než partnerka a dále předchází rodinný stav partnerky, která byla rozvedená. Navíc byly v nesezdaném soužití přítomny dvě děti z předchozího manželství ženy. Předpokládám, že důležitějším faktorem je přítomnost dětí z předchozího vztahu.

Ve spojitosti s touto otázkou je zajímavý pohled do historie. Jak uvádí VÝROST – SLAMĚNÍK³⁸⁹, po raných stádiích formy rodiny nastupuje období tzv. matriarchální formy manželství. K přeměně v patriarchální rodinu dochází s rozvojem zemědělství a poznáním vztahu mezi početím a narozením dítěte, kdy roste význam muže. Dále je důležité meziválečné období, které je charakteristické hledáním a nacházením nových modelů, hodnot a mezilidských vztahů. Následně mají muž a žena stejná práva a povinnosti. Od druhé poloviny minulého století pak dochází k „emancipaci žen“.³⁹⁰ Úmyslně jsem nastínila historii, neboť je zde patrná určitá paralela a možná souvislost s odpovědí na výše položenou otázku. Současně se dle mého názoru do postavení ženy promítá rozšíření antikoncepce, v jejímž důsledku je to právě žena, kdo rozhoduje o rodičovství.

JAK UVAŽUJÍ NESEZDANÍ, KTERÍ VYCHOVÁVAJÍ DÍTĚ/DĚTI, O SVÉ BUDOUCNOSTI? JAKÉ DŮVODY BY VEDLY K PŘÍPADNĚ PLÁNOVANÉ SVATBĚ?

Jak je chápáno nesezdané soužití s dětmi, lze usuzovat nejen z představ ideálního partnerského života a motivace, ale i z úvah o budoucnosti. V případě nesezdaných párů s dětmi je u všech otázka svatby v budoucnu otevřená. Někde již dostává konkrétní podobu ve formě jejích příprav. Lze tedy konstatovat, že záměr vzít se je u většiny nesezdaných párů, ve kterých jsou vychovávány děti. Jen u malého procenta párů lze hovořit o celoživotním záměru zůstat nesezdaní. U žádného ze zkoumaných případů nelze však s jistotou říci, jak tyto vztahy dopadnou. Nesezdané respondenty lze ve vztahu k úvahám do budoucna dělit na dvě skupiny. První skupina

³⁸⁹ VÝROST, J. – SLAMĚNÍK, I., *Aplikovaná sociální psychologie I: Člověk a sociální instituce*, 1998, s. 320 – 325.

³⁹⁰ VÝROST, J. – SLAMĚNÍK, I., *Aplikovaná sociální psychologie I: Člověk a sociální instituce*, 1998, s. 320 – 325.

již svatbu plánuje a organizuje, došlo pouze k jejímu odkladu. Druhou skupinou jsou nesezdaní, u kterých je v budoucnu otázka svatby otevřená. Pokud hovoří o časovém horizontu, kdy by mělo ke svatbě dojít, pak se jejich úvahy odvíjejí od momentálního rozhodnutí – tzn. zítra nebo také třeba za 20 let. Všichni dotazovaní však uvedli, že se jí v budoucnu nebrání a že to není žádné demonstrativní chování vůči svatbám a manželství. Co se do úvah o svatbě v budoucnu odráží, je zkušenost s rozvodem, která byla patrná i z grafu 4 (výsledky šetření *Naše společnost 2009*). Rozvedení a ovdovělí jsou ke sňatkům zdrženlivější. Do těchto úvah však vstupuje faktor společného dítěte, kdy se pravděpodobnost uzavření manželství zvyšuje.

Pokud nesezdaní zvažují otázku svatby, pak je zajímavé, že jde především o naplnění romantických představ. Přibližně ve stejné míře jde o důvody praktické, právní. Někteří nesezdaní považují sňatek za další stupeň vývoje vztahu. Díky tomu, že se v současné době nemusí děti rodit výlučně do manželství a navíc děti narozené do nesezdaných rodin netrpí žádným stigmatem, nemusí se svatba nutně uskutečnit před narozením dítěte. Tak se otevírá prostor právě pro nesezdaná soužití párů s dětmi. O sňatku v budoucnu je však ve většině případů uvažováno. Rovněž zahraniční autoři, např. OLÁH – BERNHARDT³⁹¹, uvádějí, že nesezdané páry s dětmi často uzavírají sňatek právě až po narození prvního nebo druhého dítěte.

Nesezdané páry s dětmi možnost sňatku v budoucnu nevylučují

Nesezdané páry s dětmi neuvažují o svém vztahu jako o celoživotní strategii

Jak jsem uvedla v teoretické části, v české společnosti představuje nesezdané soužití spíše předstupeň než alternativu manželství. Není však rozlišován typ nesezdaného soužití. Vzhledem k tomu, že na základě rozhovorů považuji nesezdané soužití s dětmi za alternativu manželství, upravila bych výrok ve vztahu k tomuto konkrétnímu typu nesezdaného soužití. I nesezdaná soužití párů s dětmi, která jsou alternativou manželství, lze považovat za předstupeň skutečných manželství. Bylo by tedy možné použít spojení, že „*manželství de facto jsou předstupněm manželství de iure*“.

³⁹¹ OLÁH, L. Sz. – BERNHARDT, E. M., Sweden: Combining childbearing and gender equality, 2008, s. 1114.

JE NESEZDANÉ SOUŽITÍ PÁRŮ S DĚTMI JINÉ NEŽ MANŽELSTVÍ?

Komparace nesezdaného soužití s manželstvím nebyla cílem výzkumu, ani jsem neměla možnost porovnávat nesezdané soužití s manželstvím na základě konkrétních případů (pouze na základě vlastní zkušenosti s manželstvím). Přesto tuto část věnuji určitým aspektům, kdy budu reflektovat výsledky prezentované v teoretické části disertační práce s údaji zjištěnými prostřednictvím rozhovorů. BOLOGNE³⁹², PLAŇAVA³⁹³ zmiňují u nesezdaných již absenci svatby jako rituálu, který má v partnerství určitý význam. VÁGNEROVÁ³⁹⁴ uvádí přijetí nové role. I část nesezdaných považuje svatbu za krok, který posune vztah na „vyšší úroveň“. Změnu své role, odpoutání se od své původní rodiny, vnímají nesezdaní v narození dítěte.

Pokud jde o stabilitu a kvalitu vztahu, souhlasím s tím, co uvádějí BROWN – BOOTH³⁹⁵, že je nutné rozlišit ty, kteří uvažují v budoucnu o svatbě a ty, jež plánují dlouhodobé nesezdané soužití. U nesezdaných, kteří uvažují o svatbě a berou svůj vztah jako předstupeň manželství, se kvalita vztahu zvyšuje. KIERNAN³⁹⁶ dává do souvislosti manželství a pojem závislost. Též bývá ve spojitosti s manželstvím zmiňován větší závazek. Nesezdané soužití je vnímáno jako svobodnější forma vztahu bez pocitu závazku. Nesezdaní toto tvrzení odmítají, uvádějí, že jej cítí v podobě společného dítěte. Současně s nárůstem rozvodů a nekomplikovaným rozvodovým řízením se lze domnívat, že pokud jde o nesezdané páry s dětmi a manželství s dětmi, je situace – z hlediska stability – obdobná. Je tu však jediný rozdíl – u nesezdaného soužití – v absenci právního ošetření rozchodu. Ztotožňuji se tedy s názorem RABUŠICE³⁹⁷, podle kterého dochází ve stejné míře k rozvodům jako k rozpadům nesezdaných soužití.

V otázce hospodaření a péči o děti a domácnost vidím určitý rozpor. Podle HÖHNE³⁹⁸ se na činnostech spojených s péčí o děti nesezdaní muži zapojují v menší míře než ženatí. Na základě výzkumu se však lze domnívat, že v nesezdaných soužitích naopak dochází k rovnoměrnější dělbě práce. Co se v činnostech spojených s péčí o dítě a celkový chod domácnosti odráží, je vzdělání. U párů s nižším vzděláním bylo

³⁹² BOLOGNE, J. C., *Svatby: Dějiny svatebních obřadů na západě*, 1997, s. 307 – 309.

³⁹³ PLAŇAVA, I., *Spolu každý sám*, 1998, s. 106 – 108.

³⁹⁴ VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*, 2000, s. 333 – 341.

³⁹⁵ BROWN, L. S. – BOOTH, A., *Cohabitation versus Marriage: A Comparison of Relationship Quality*, 1996.

³⁹⁶ KIERNAN, K., *Unmarried Cohabitation and Parenthood in Britain and Europe*, 2004, s. 52 – 53.

³⁹⁷ RABUŠIC, L., *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, s. 198 – 199.

³⁹⁸ HÖHNE, S., *Význam partnerství pro harmonizaci rodiny a zaměstnání*, 2008b, s. 126 – 141.

tradičnější dělení rolí a menší zapojení mužů. Dále byl patrný generační vliv – jde o pár, kde je muž 64 let a žena 48 let. Hospodaření dle CHALOUPKOVÉ³⁹⁹ souvisí se vzájemnou důvěrou mezi partnery. Je možné předpokládat, že mezi hospodařením manželských párů a nesezdaných párů s dětmi není rozdíl.

Ačkoliv cítí nesezdané páry s dětmi, že jsou alternativou manželství a v mnoha aspektech lze říci, že tomu tak je, ve vztahu k naší legislativě není možné nesezdané soužití s dětmi s manželstvím ztotožňovat. Nesezdané soužití je oproti manželství méně právně ošetřeno. Nesezdaní jsou z tohoto úhlu pohledu znevýhodněni. Pokud jde o současný stav, kdy spolu partneři žijí v nesezdaném soužití, cítí velkou nespravedlnost v nestejném přístupu v případě daní a sociálních přídavků. Dochází k paradoxu, kdy v jednom případě jsou nesezdaní považováni za rodinu a v druhém nikoliv. Ve chvíli, kdy by chtěli žádat od státu finanční pomoc, jsou rodinou, ve chvíli, kdy platí daně, již rodinou nejsou. Další situace, která je pouze v hypotetické rovině, je otázka případného rozchodu. Vztah rodičů k dítěti a naopak je právně ošetřen stejně v manželství jako v nesezdaném soužití. V této oblasti by nastaly stejné situace u obou podob vztahu. Pokud jde ale o majetkové záležitosti, je situace zcela jiná a značně komplikovaná. V případě, že nedojde k dohodě, nelze žádat soud o majetkové vypořádání. Při rozpadu nesezdaného soužití není upravena ani vyživovací povinnost vůči partnerovi. Může tedy nastat i situace, kdy se jeden z partnerů ocitne až na hranici chudoby. Blíže jsem se věnovala právní problematice ve vztahu k nesezdanému soužití v kapitole 1.2.8 a 4.6.4. Na základě neformálního rozhovoru s ženou, které partner zemřel, je patrné, že i v případě úmrtí dochází ke komplikacím, jež mohou vést k výše popsanému důsledku. Kromě toho, že žena nemá nárok na vdovský důchod, nastávají problémy s dědictvím. Navíc dochází např. ke zcela nedůstojné situaci, kdy nemůže partner zařizovat ani záležitosti spojené s úmrtím.

Nesezdané soužití s dětmi je alternativou manželství

³⁹⁹ CHALOUPKOVÁ, J., Dohromady, nebo každý zvlášť? Hospodaření s příjmy manželských a nesezdaných párů, 2006a, s. 982 – 984.

JAKÉ JSOU MOŽNOSTI POJMENOVÁNÍ NESEZDANÝCH PARTNERŮ?

Problematika pojmenování původně ve scénáři rozhovorů nebyla. Na základě podnětu respondentů jsem se i na tuto oblast zaměřila. Již v prvním rozhovoru se téma opakovaně objevovalo a bylo patrné, že jde o určitý problém. U nesezdaných dochází k situaci, kdy pro sebe nemají pojmenování, které by odpovídalo jejich roli:

Oproti manželství neexistuje pro nesezdané jednotné pojmenování a je to vnímáno jako určitý problém

Vzhledem k tomu, že jsem analýzu pojmenování nesezdaných partnerů nikde nenalezla, věnuji se zmiňované problematice v kapitole 4.6.5. Jde o deskripci možných variant uváděných samotnými respondenty a vnímání jednotlivých výrazů. Nejednotné pojmenování je považováno za určitý problém a úzce tedy souvisí s teorií rolí. V případě interakce s okolím jde o určitou konfliktní situaci, nemožnost zařazení. Nejde o komplikaci v rámci vztahu, ale ve vztahu k okolí. Pojmenování partnera při komunikaci s okolím vzbuzuje rozpaky, určitou nervozitu. Nejfrekventovanějším označením je žena/muž, přičemž může v této souvislosti docházet k nedorozumění, neboť se uvedené pojmy používají též pro pojmenování manželů. Oficiální název družka/druh je vnímáno jako archaické a mylně dáváno do souvislosti s určitými administrativními kroky.

Nejednoznačné je též označení soužití mimo manželství. Nejčastěji užívaným výrazem je „*nesezdané soužití*“, „*život na hromádce*“ či „*na psí knížku*“. V rozhovoru se objevil i pojem „*na kopicce*“.

Nelze předpokládat, že přijdou nesezdané páry s nějakým novým pojmenováním, spíše přichází v úvahu, že výrazu žena/muž bude odpovídat především role nesezdaných partnerů.

ZÁVĚR

Nesezdané soužití párů s dětmi patří nepochybně k trendům posledních několika desítek let. Je tedy možné o něm uvažovat jako o módní záležitosti, která nemusí mít dlouhého trvání. Jelikož však dochází celkově k proměně rodiny, zvyšuje se počet dětí narozených mimo manželství, zvyšuje se počet rozvodů, je možné, že se stane ještě rozšířenějším jevem. Protože nejde o vztah právně ukotvený, může docházet v důsledku rozchodu páru či úmrtí jednoho z partnerů ke komplikacím, které mohou mít dopad jak do sociální, tak zdravotní oblasti. Cílem mé práce bylo analyzovat sociální jev, kterým je nesezdané soužití párů s dětmi. Především zjistit důvody pro život v nesezdaném soužití párů s dětmi. S ohledem na záměr výzkumu jsem zvolila kvalitativní šetření, design vícečetné případové studie, jenž umožňuje právě hloubkové poznání. Aby byla respektována genderová vyváženost, realizovala jsem rozhovory jak s ženami, tak s muži. V metodologické části jsem v kapitole „Teoretické paradigma výzkumu“ vycházela z konstruktivismu. Byl zde citován Stake, který zmiňuje případové studie usilující o popis, interpretaci jevu. Nemusí dle něho dodat zobecnění, ale poskytují hrubý materiál pro vlastní zobecnění pomocí hustého popisu věcí, lidí a procesu. Tímto způsobem byla tedy celá práce pojata. Kvalitativní výzkum bývá předvýzkumem pro kvantitativní šetření, které verifikuje či vyvrací na základě kvalitativního výzkumu vytvořené hypotézy. Svůj výzkum jsem původně začala opačně. Vyšla jsem z výsledků kvantitativního šetření SEPM 2006 a kladla si stejnou otázku: Proč se rodiče dětí nevzali? Úmyslně jsem zvolila kvalitativní výzkum, abych zjištěným důvodům měla možnost i porozumět a hlavně, abych je mohla dát do souvislostí. Otevřela se mi nová témata, která jsem do výzkumu též zařadila z důvodu lepšího porozumění celé situaci. Uskutečnila jsem rozhovory napříč věkových kategorií, vzdělání, předchozího rodinného stavu i délky soužití. Vzhledem k tomu, že se děti mimo manželství rodí především ženám s nižším vzděláním, realizovala jsem rozhovory i s nesezdanými páry se základním vzděláním (jednalo se o páry z řad romského etnika). I z tohoto důvodu vidím přínos ve své práci, a to v co nejširším záběru respondentů, kteří poskytli bohatou škálu interpretací.

Je samozřejmé, že jde o určitou konstrukci těch, s nimiž jsem rozhovory uskutečnila. Na základě sesbíraných dat lze však učinit závěry, které je možné následným kvantitativním výzkumem verifikovat či vyvrátit. Současně sebraná data

slouží k doplnění výsledků kvantitativních výzkumů vztahujících se k problematice nesezdaného soužití. Je však nutné mít stále na zřeteli, že jsem si pro výzkum zvolila pouze jeden typ nesezdaného soužití, a to takový, do kterého se rodí děti, a že se jedná o kvalitativní šetření.

Nelze zevšeobecňovat data různých kvantitativních šetření, pokud nejsou rozlišovány typy nesezdaných soužití. Výpovědi nesezdaných bezdětných párů by poskytly jiné informace, než nabídly interpretace v rámci tohoto výzkumu. Existují nejenom typologie nesezdaného soužití jako celku. V rámci výzkumného vzorku, kdy se jednalo o nesezdané soužití párů s dětmi, jsem diferencovala pět podtypů tohoto soužití (na základě zjištěné trajektorie rodičovství v nesezdaném soužití).

Materiál získaný prostřednictvím kvalitativního výzkumu podává dostatečné množství informací, ze kterých lze vyvodit závěr, že nesezdané soužití je pro ty, kteří takto žijí, především něčím, co se „prostě stalo“, většinou nezáměrně, i v důsledku možnosti společného bydlení bez nutnosti uzavřít manželství. K rozšíření nesezdaného soužití párů s dětmi tak dochází na základě různých okolností, díky benevolenci společnosti, kdy rodičovství již není podmiňováno manželstvím. Nesezdaní otázku volby svého soužití neřeší. Na začátku nebyly ve většině případů komunikovány důvody, proč zvolit takovou formu soužití. Zjištěné důvody jsou racionalizací aktuálního stavu. Jen malá část volí nesezdané soužití, do kterého se narodí děti, z určitých, někdy pragmatických, důvodů. Často to bývá pouze shoda náhod. Z výzkumu SEPM 2006 vyplývá, že nesezdané matky žijí v tomto svazku proto, že považují manželství pouze za formalitu. Toto spojení nepovažují na základě uskutečněného kvalitativního šetření za zcela relevantní, neboť pro ty, se kterými jsem realizovala rozhovor, je sice svatba formální záležitostí, kdy jde o akt mezi partnery a státem, ale zároveň o ní všichni v budoucnu uvažují. Na otázku, jak si představují ideální partnerský život, odpovídají „nejprve spolu žít, a pak se vzít“. Proč je tedy manželství formalitou? Pod pojmem „formalita“ si lze na základě rozhovorů představit něco, co „nepřináší žádné výhody“. Pominu-li duchovní rovinu, manželství pro nesezdané skutečně nepřináší žádné výrazné výhody. Nesezdaní si navíc uvědomují, že manželství je určitá tradice. Dokonce je některými považována za další důležitý krok ve vztahu, kdy se vztah posouvá o úroveň výš.

Nesezdané páry s dětmi nevidí v této formě rodiny problém, považují ji za rovnocennou manželství. Na základě rozhovorů spatřuji komplikace v důsledcích

případného rozchodu či úmrtí, neboť nesezdání nezjišťují právní dopad svého soužití a většinou nemají ošetřené majetkové záležitosti. V případě rozchodu se spoléhají na vyřešení situace dohodou. Dohodu však nelze považovat za racionální řešení, neboť ve chvíli, kdy dochází k rozchodu, bývá situace vyhrocenější a ústní dohody jdou většinou stranou. I v tomto případě je to však problém páru a důsledky možné nerozvážnosti nesou oni sami. Svůj nezodpovědný přístup si uvědomují, avšak nemají potřebu jej řešit. V případě těchto důsledků je patrný výrazný dopad do sociální i zdravotní oblasti.

Nástrojem pro zvýšení sňatečnosti je v tomto případě prorodinná politika státu nastavená tak, aby manželství přinášelo výhody, či mediální podpora manželství v pozitivním světle.

„Kdyby byli všichni nesezdaní, tak by tady byl pěkný bordel. Já si prostě myslím, že takhle to má být, že se lidi mají ženit, vdávat...a že ti, jako jsem já, a takhle riskují, tak je to jejich problém...“

(Radim, 64 let, NS – 24 let, dítě 19 let, dvakrát rozvedený)

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. ADLER, H. Eine gemeinsame Sprache finden. Klassifikation in der Sozialen Arbeit - Ein Versuch: das Person-In-Environment System (PIE) [online]. [cit. 2010-04-02]. Dostupné z: <<http://www.sgbviii.de/S32.html>>.
2. BAUMAN, Z. *Tekutá modernita*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2002. 344 s. ISBN 80-204-0966-1.
3. BECK, U. *Riziková společnost : Na cestě k jiné moderně*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2004. 431 s. ISBN 80-86429-32-6.
4. BOLOGNE, J. C. *Svatby: Dějiny svatebních obřadů na západě*. 1. vyd. Praha: VOLVOX GLOBATOR, 1997. 390 s. ISBN 80-7207-054-1.
5. BRADATAN, C. – KULCSAR, L. Choosing between Marriage and Cohabitation: Women's First Union Patterns in Hungary. *Journal of Comparative Family Studies*, 2008, vol. 39, no. 4, s. 491 – 507. ISSN 0047-2328.
6. BROWN, L. S. – BOOTH, A. Cohabitation versus Marriage: A Comparison of Relationship Quality. *Journal of Marriage and Family*, 1996, vol. 58, no. 3, s. 668 – 678. ISSN 0022-2445.
7. BUCHLER, S. et al. The social and demographic characteristics of cohabiters in Australia. *Family Matters* [online], 2009, no. 82, s. 22 – 29. [cit. 2009-10-01]. Dostupné z: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=10&hid=12&sid=da957777-9c62-4f53-8487-ff37378937ce%40sessionmgr13> >.
8. ČERNÁ, K. Pohled na kohabitaci a rodinu v České republice a Velké Británii z hlediska Evropské studie hodnot. *Demografie*, 2005, vol. 47, no. 2, s. 87 – 95.
9. Český statistický úřad. 2004a. *Faktická manželství v roce 2001* [online]. Zveřejněno dne 23. 12. 2004, aktualizováno 26. 10. 2006 [cit. 2008-10-01]. Dostupné z: <[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/72002F8554/\\$File/2.cast.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/72002F8554/$File/2.cast.pdf)>.
10. Český statistický úřad. *Nesezdaná soužití – faktická manželství* [online]. Zveřejněno dne 8. 4. 2008, aktualizováno 21. 4. 2008 [cit. 2008-10-01]. Dostupné z:

- <[http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/t/210037FDBF/\\$File/113707a2.5.pdf](http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/t/210037FDBF/$File/113707a2.5.pdf)>.
11. Český statistický úřad. 2010a. *Podíl dětí narozených mimo manželství v letech 1950 – 2009* [online]. Aktualizováno 12. 7. 2010 [cit. 2010-08-01]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/podil_deti_narozenyh_mimo_manzelstvi_v letech_1950_2009>.
 12. Český statistický úřad. 2010b. *Pohyb obyvatelstva – 1. až 3. čtvrtletí 2010* [online]. 13. 12. 2010 [cit. 2011-01-08]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby121310.doc>>.
 13. Český statistický úřad. 2004b. *Změny základních proporcí faktických manželství mezi lety 1991 a 2001* [online]. Zveřejněno dne 23. 12. 2004, aktualizováno 26. 10. 2006 [cit. 2009-08-01]. Dostupné z: <[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/72002F7DCE/\\$File/1.cast.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/72002F7DCE/$File/1.cast.pdf)>.
 14. DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, 3. vyd. Praha: Karolinum, 2002. 374 s. ISBN 80-246-0139-7.
 15. DUDOVÁ, R. Radost ze sociologie: návštěva profesora Françoise de Singlyho v České republice. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2008, roč. 44, č. 4, s. 1058-1060, ISSN 0038-0288.
 16. DŽAMBAZOVIČ, R. Rodina a demografický vývoj. In SOPÓCI, J. et al. *Slovensko v 90. rokoch: Osem pohľadov*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2003. s. 229 – 266. ISBN 80-223-1732-2.
 17. EDIN, K. What Do Low-Income Single Mothers Say about Marriage? *Social Problems*, 2000, vol. 47, no. 1, s. 112 – 133. ISSN 0037-7791.
 18. GAVORA, P. *Sprievodca metodológiou kvalitatívneho výskumu*. Bratislava: Regent, 2006. 239 s. ISBN 80-88904-46-3.
 19. GEIST, B. *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1992. 648 s. ISBN 80-85605-28-7.
 20. GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. – dotisk. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
 21. GOODWIN, J.S. et al. The effect of marital status on stage, treatment and survival of cancer patients. *JAMA* [online], 1987, vol. 258, no. 21, s. 3125 – 3130. [cit. 2010-12-15]. Dostupné z: <<http://jama.ama-assn.org/content/258/21/3125.full.pdf+html>>.

22. HAIS, K. – HODEK, B. *Velký anglicko-český slovník. I. A – G.* 1. vyd. Praha: Academia, 1984. 955 s.
23. HAMPLOVÁ, D. Děti bez partnera nebo na psí knížku? In HAMPLOVÁ, D. (ed.) et al. *Děti na psí knížku?* 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. s. 49 – 58. ISBN 978-80-7330-128-6.
24. HAMPLOVÁ, D. 2000a. Názory na manželství a rodinu mladých svobodných lidí v roce 1997. *Demografie*, 2000, roč. 42, č. 2, s. 92 – 98. ISSN 0011-8265.
25. HAMPLOVÁ, D. 2000b. Postoje k manželství a rodičovství. In FIALOVÁ, L. et al. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství.* 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s. 67 – 98. ISBN 80-85850-87-7.
26. HAMPLOVÁ, D. 2003a. Preferované partnerské uspořádání: sociodemografické a hodnotové rozdíly. *Demografie*, 2003, roč. 45, č. 3, s. 166 – 176. ISSN 0011-8265.
27. HAMPLOVÁ, D. 2003b. *Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním.* (Sociologické texty SP 03:4), 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003. 52 s. ISBN 80-7330-029-X.
28. HAMPLOVÁ, D. Výsledky Šetření rodiny a reprodukce (FFS). In RYCHTAŘÍKOVÁ, J. et al. *Diferenciace reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích.* (Sociologické texty SP 01:10). 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2001. s. 43 – 72. ISBN 80-7330-004-4.
29. HAMPLOVÁ, D., Životní spokojenost, štěstí a rodinný stav v 21 evropských zemích. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2006, vol. 42, no. 1, s. 35 – 55. ISSN 0038-0288.
30. HAMPLOVÁ, D. – PIKÁLKOVÁ, S. Manželství, nesezdané soužití a partnerský vztah. In MANSFELDOVÁ, Z. – TUČEK, M. (eds.). *Současná česká společnost. Sociologické studie.* 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002, s. 127 – 147. ISBN 80-7330-009-5.
31. HAŠKOVÁ, H. – RABUŠIC, L. K nízké sňatečnosti v České republice. *Sociální studia (Partnerství, rodičovství, rodina)*, 2008, roč. 5., č. 2, s. 9 – 33. ISSN 1214-813X.
32. HATÁR, C. *Sociálna pedagogika, sociálna andragogika a sociálna práca – teoretické, profesijné a vzťahové reflexie.* 2. vyd. Praha: Educa Service ve

- spolupráci s Českou andragogikou společností, 2009. 141 s. ISBN 978-80-87306-01-7.
33. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.
34. HLADKÝ, A. et al. *Zdravotní aspekty zátěže a stresu*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993. 173 s. ISBN 80-7066-784-2.
35. HOEM, J. M. Traces of the Second Demographic Transition in Four Selected Countries in Central and Eastern Europe: Union Formation as a Demographic Manifestation. *European Journal of Population*, 2009, vol. 25, no. 3, s. 239 – 255. ISSN 0168-6577.
36. HOGERBRUGGE, J. A. M. – DYKSTRA, A. P. The Family Ties of Unmarried Cohabiting and Married Persons in the Netherlands. *Journal of Marriage and Family*, 2009, vol. 71, no., s. 135 – 145. ISSN 0022-2445.
37. HÖHNE, S. 2008a. *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2008. 63 s. ISBN 978-80-87007-93-8.
38. HÖHNE, S. 2008b. Význam partnerství pro harmonizaci rodiny a zaměstnání. In SIROVÁTKA, T. – HORA, O. (eds.). *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. 1. vyd. Boskovice: Albert, 2008. s. 119 – 143. ISBN 978-80-7326-140-5.
39. HOSEGOOD, V. – McGRATH, N. – MOULTRIE, T. Dispensing with marriage: Marital and partnership trends in rural KwaZulu-Natal, Sout Africa 2000 – 2006. *Demographic Research*, 2009, vol. 20, no. 13, s. 279 – 312. ISSN 1435-9871.
40. HRUŠÁKOVÁ, M. – KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006. 400 s. ISBN 80-7239-192-5.
41. HRUŠÁKOVÁ, M. 1993a. *Dítě, rodina, stát*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 160 s. ISBN 80-210-0694-3.
42. HRUŠÁKOVÁ, M. 1993b. *Rodinné právo*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 160 s. ISBN 80-210-0598-X.
43. HUBÍK, S. *Hypotéza: Metodologický nástroj výzkumu ve společenských vědách*. 1. vyd. České Budějovice: ZSF JU, 2006. 80 s. ISBN 80-7040-842-1.

44. CHALOUPKOVÁ, J. 2006a. Dohromady, nebo každý zvlášť? Hospodaření s příjmy manželských a nesezdaných párů. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2006, vol. 42, no. 5, s. 971 – 986. ISSN 0038-0288.
45. CHALOUPKOVÁ, J. 2007a. Nárůst mimomanželské plodnosti = nárůst nesezdaných soužití? *SOCIOweb* [online], 2007, roč. 6, č. 1 [cit. 2009-05-04]. Dostupné z:
<http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/136_socioweb%201-07%20cely.pdf>. ISSN 1214-1720.
46. CHALOUPKOVÁ, J. 2007b. Vdát se nebo ne? Motivace vdaných a neprovdaných matek. In HAMPLOVÁ, D. (ed.) et al. *Děti na psí knížku?* 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. s. 59 – 78. ISBN 978-80-7330-128-6.
47. CHALOUPKOVÁ, J. – SOUKUPOVÁ, E. Postoje k manželství, nesezdanému soužití a rodičovství. In HAMPLOVÁ, D. (ed.) et al. *Děti na psí knížku?* 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. s. 29 – 48. ISBN 978-80-7330-128-6.
48. CHALOUPKOVÁ, J. – ŠALAMOUNOVÁ, P. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004. 60 s. ISBN 80-7330-062-1.
49. CHERLIN, J. The Deinstitutionalization of American Marriage. *Journal of Marriage and Family*, 2004, vol. 66, no. 4, s. 848 – 861. ISSN 0022-2445.
50. CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
51. JÄCKELOVÁ, K. *I tohle je manželství*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1997. 318 s. ISBN 80-7176-460-4.
52. JAYSON, S. Couples study debunks 'trial marriage' notion: Most say They cohabit just to be together. *USA TODAY* [online], 2009, [cit. 2010-03-04]. Dostupné z:
<<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=1781084671&Fmt=3&clientId=45236&RQT=309&VName=PQD>>.
53. KALIBOVÁ, K. *Úvod do demografie*. 2. vyd. – dotisk. Praha: Karolinum, 2002. 52 s. ISBN 80-246-0222-9.
54. KALIBOVÁ, K. et al. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přepr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 241 s. ISBN 978-80-7419-012-4.

55. KAUFMANN, J. – CLOUDE. *Chápající rozhovor*. 1. vyd. Praha: SLON, 2010. 151 s. ISBN 978-80-7419-033-9.
56. KEBZA, V. *Psychosociální determinanty zdraví*. 1. vyd. Praha: Academia, 2005. 263 s. ISBN 80-200-1307-5.
57. KEBZA, V. Stres. In KRÍŽ, J. et al. *Jak jsme na tom se zdravím*. 1. vyd. Praha: Státní zdravotní ústav, 1997. s. 80 – 82. ISBN 80-7071-069-1.
58. KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2005. 160 s. ISBN 80-86429-41-5.
59. KENNEDY, S. – BUMPASS, L. Cohabitation and children's living arrangements: New estimates from the United States. *Demographic Research*, 2008, vol. 19, no. 47, s. 1663 – 1692. ISSN 1435-9871.
60. KIERNAN, K. Unmarried Cohabitation and Parenthood in Britain and Europe. *LAW & POLICY*, 2004, vol. 26, no. 1, s. 33 – 55. ISSN 0265-8240.
61. KOVÁČ, D. Kvalita života – naliehavá výzva pre vedu nového storočia. *Československá psychologie*, 2001, vol. XLV, no. 1, s. 34 – 44. ISSN 0009-062X.
62. KOVAŘÍK, J. Sociálně ekologický model rozvoje lidského kapitálu. In KOVAŘÍK, J. et al. *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. České Budějovice: ZSF JU, 2001. s. 199 – 206. ISBN 80-7040-531-7.
63. KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak zvládat stres*. 1. vyd. Praha: Grada, 1994. 192 s. ISBN 80-7169-121-6.
64. KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdraví*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 280 s. ISBN 978-80-7367-568-4.
65. KUČERA, M. – KUČEROVÁ, B. Společnost a porušování sociálních norem. In KAHOUN, V. (ed.) et al. *Vybrané kapitoly k sociální práci: Sociální práce II*. 281 s. vyd. Praha: Triton, 2007. s. 172 – 189. ISBN 978-80-7387-064-5.
66. KUČERA, M. Představy o postavení sňatku a narození dětí v životní dráze mladých svobodných lidí. In FIALOVÁ, L. et al. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2000. s. 45 – 66. ISBN 80-85850-87-7.
67. KUCHAROVÁ, V. Některé obsahové změny postojů k manželství a rodičovství. In MAREŠ, P. – POTOČNÝ, T. *Modernizace a česká rodina*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2003. s. 189 – 204. ISBN 80-86598-61-6.

68. KUCHAROVÁ, V. Postoje k manželství a rodičovství a reflexe změn podmínek pro rodičovství. In *Rodinná politika jako nástroj prevence sociálního vyloučení: Sborník z česko-německo-rakouské konference* [online]. Brno: Národní centrum pro rodinu, 2005, s. 33 – 52. [cit. 2010-10-23] Dostupné z: <http://www.rodiny.cz/07/?pg=texty_sborniky_z_konferenci>.
69. KVALE, S. Validation as Communication and Action: On the Social Construction Validity. *Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association* [online], 1994, s. 1. [cit. 2010-12-15]. Dostupné z: <<http://eric.ed.gov/PDFS/ED371020.pdf>>
70. LICHTER, T. D. – QIAN, Z. Serial Cohabitation and the Marital Life Course. *Journal of Marriage and Family*, 2008, vol. 70, no. 4, s. 861 – 878. ISSN 0022-2445.
71. LILLARD, L. A. – WAITE, L. J. Til Death Do Us Part: Marital Disruption and Mortality. *The American Journal of Sociology* [online], 1995, vol. 100, no. 5, s. 1131-1156. [cit. 2009-10-01]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2782273.pdf>>.
72. LOIS, D. Arbeitsteilung, Berufsorientierung und Partnerschaftsstabilität. Ehen und nichteheliche Lebensgemeinschaften im Vergleich. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 2008, vol. 60, no. 1, s. 53-77. ISSN 0023-2653.
73. LOUČKOVÁ, I. *Integrovaný přístup v sociálně vědním výzkumu*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. 312 s. ISBN 978-80-86429-79-3/978-80-86429-79-3.
74. MARTIN, T. Living together isn't the new marriage. *Abbotsford Times* [online]. Jan. 16, 2009, [cit. 2010-02-02]. Dostupné z: <<http://proquest.umi.com/pqdweb?index=59&did=1628829851&SrchMode=1&sid=6&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1272880766&clientId=45236>>.
75. MAŘÍKOVÁ., H. – PETRUSEK, M. – VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník*. Sv. II. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 598 s. ISBN 80-7184-310-5.
76. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1. vyd. Praha: Portál, 1994. 98 s. ISBN 80-85282-83-6.

77. MATĚJKOVÁ, B. – PALONCYOVÁ, J. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 79 s. ISBN 80-210-3630-3.
78. MATOUŠEK, O. et al. *Základy sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál. 2001. 309 s. ISBN 80-7178-473-7.
79. MATOUŠEK, O. 2003a. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 380 s. ISBN 80-7178-548-2.
80. MATOUŠEK, O. 2003b. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003. 164 s. ISBN 80-86429-19-9.
81. MATULNÍK, J. et al. Rodina v ohrožení - výzva pre sociálne vedy. In *Rodina v ohrožení - výzva pre sociálne vedy* (Zborník príspevkov z vedeckej konferencie "Problémy a perspektívy filozofických, humanitných a sociálnych vied" organizovanej FH TU v Trnave, uskutočnenej v Modre. Trnava 2002) s. 9 - 29. ISBN 80-89074-35-9.
82. Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Rodina* [online]. 2010, [cit. 2010-03-01]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/4>>.
83. MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
84. MLÁDEK, J. – ŠIROČKOVÁ, J. Kohabitácie ako jedna z foriem partnerského spoluzitiaobyateľstva Slovenska. *Sociológia*, 2004. Bratislava: Sociologický ústav SAV, 2004. roč. 36, č. 5, s. 423-454. ISSN 0049-1225.
85. MOORS, G. – BERNHARDT, E. Splitting U pot Getting Married?: Competing Risk Analysis of Transitions Among Cohabiting Couples in Sweden. *Acta Sociologica*, 2009, vol. 52, no. 3, s. 227 – 247. ISSN 0001-6993.
86. MORGAN, D. L. *Ohniskové skupiny jako metoda kvalitativního výzkumu*. 1. vyd. Boskovice: Albert, 2001. 104 s. ISBN 80-85834-77-4.
87. MOŽNÝ, I. 2002a. *Česká společnost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002a. 207 s. ISBN 80-7178-624-1.
88. MOŽNÝ, I. *Kapitoly ze sociologie rodiny*. 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1987. 143 s.
89. MOŽNÝ, I. *Moderní rodina : mýty a skutečnost*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990. 184 s. ISBN 80-7029-018-8.

90. MOŽNÝ, I. *Proč tak snadno*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1999. 140 s. ISBN 80-85850-80-X.
91. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. 324 s. ISBN 978-80-86429-87-8.
92. MOŽNÝ, I. 2002b. *Sociologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002b. 250 s. ISBN 80-86429-05-9.
93. MOŽNÝ, I. – RABUŠIC, L. Unmarried Cohabitation in Czechoslovakia. *Czechoslovak Sociological Review*, 1992, vol. 28, Special Issue, s. 107 – 117. ISSN 1210-3861.
94. MURPHY et al. Marital status and long term illness in Great Britain. *Journal of Marriage and Family*, 1997, vol. 59, no. 1, s. 156 – 164. ISSN 0022-2445.
95. MUSICK, K. Cohabitation, nonmarital childbearing, and the marriage process. *Demographic Research*, 2007, vol. 16, no. 9, s. 249 – 286. ISSN 1435-9871.
96. MUSICK, K. Planned and Unplanned Childbearing among Unmarried Women. *Journal of Marriage and Family*, 2002, vol. 64, no. 4, s. 915 – 929. ISSN 0022-2445.
97. MUSIL, J. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2005. 133 s. ISBN 80-7318-292-0.
98. MUSIL, L. – ŠRAJER, J. Dimenze životní situace. In ŠRAJER, J., MUSIL, L. (eds.). *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. 1. vyd. Boskovice: Albert, 2008. s. 9 – 17. ISBN 978-80-7326-145-0.
99. NAKONEČNÝ, M. *Lidské emoce*. 1. vyd. Praha: Academia, 2000. 335 s. ISBN 80-200-0763-6.
100. NEŠPOROVÁ, O. Jak náboženství ovlivňuje rodinný život?, *Lidé města/Urban People*, 2010, vol. 12, no. 1, s. 61 – 88. ISSN 1212-8112.
101. NEŠPOROVÁ, O. – SVOBODOVÁ, K. *Nestátní sféra v oblasti podpory rodin a služeb pro rodiny*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2006. 59 s. ISBN 80-87007-30-1.
102. NOCK, L. S. Marriage as a Public Issue. *The Future of children*, 2005, vol. 15, no. 2, s. 13 – 32. ISSN 1054-8289.
103. NOVOSAD, L. *Základy teorie a metod sociální práce - I. díl.: Uvedení do sociální fenomenologie a teorie sociální práce*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2003. 48 s. ISBN 80-7083-687-3.

104. OLÁH, L. Sz. – BERNHARDT, E. M., Sweden: Combining childbearing and gender equality. *Demographic research* [online], 2008, vol. 19, s. 1105 – 1144. [cit. 2010-08-03]. Dostupné z:
< <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol19/28/19-28.pdf> >.
105. ONDREJKOVIČ, Peter. Úvod do metodologie spoločenskovedného výskumu. 1. vyd. Bratislava: VEDA, 2007. 248 s. ISBN 978-80-224-0970-4.
106. OSBORNE, C. – MANNING, D. W. – SMOCK, J. P. Married and Cohabiting Parents Relationship Stability: A Focus on Race and Ethnicity. *Journal of Marriage and Family*, 2007, vol. 69, no. 5, s. 1345 – 1366. ISSN 0022-2445.
107. PALONCYOVÁ, J. *Rodinné chování mladé generace : závěrečná zpráva z „Biografického výzkumu mladé generace 2002“* [online]. 2002, [cit. 2010-03-01]. Dostupné z: < <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/japal.pdf> >.
108. PETRÁČKOVÁ, V. – KRAUS, J. et al. *Akademický slovník cizích slov. I. díl. A – K*. 1. vyd. Praha: Academia, 1995. 445 s. ISBN 80-200-0523-4.
109. PETRÁŠEK, J. *Sociální politika*. 1. vyd. Praha: Univerzita J. A. Komenského, 2007. 120 s. ISBN 978-80-86723-41-9.
110. PETRUSEK, M. *Teorie a metoda v moderní sociologii*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993. 204 s. ISBN 80-7066-799-0.
111. PILINSKÁ, V. et al. *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku* [online]. 11/2005, [cit. 2010-03-01]. Dostupné z:
<<http://www.infostat.sk/vdc/pdf/rodina2004.pdf>>.
112. PLAŇAVA, I. *Spolu každý sám*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 218 s. ISBN 80-7106-292-8.
113. RABUŠIC, L. *Kde ty všechny děti jsou?* 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 265 s. ISBN 80-86429-01-6.
114. RAYMO, M. J. – IWASAWA, M. – BUMPASS, L. Cohabitation and family formativ in Japan. *Demography*, 2009, vol. 46, no. 4, s. 785 – 803. ISSN 0070-3370.
115. REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, 192 s. ISBN 978-80-247-30006-6.
116. SASSLER, S. – CUNNINGHAM, A. How cohabitators view childbearing. *Sociological Perspectives*, 2008, vol. 51, no. 1, s. 3 – 28. ISSN 0731-1214.

117. SARANTAKOS, S. Unmarried cohabitation: Options, limits and possibilities. *Australian Journal of Marriage & Family*, 1994, vol. 15, no. 3, s. 148 - 160. ISSN 034-652X.
118. SCHLIPPE, A. von – SCHWEITZER, J. *Systemická terapie a poradenství*. 1. vyd. Brno: Cesta. 2001. 251 s. ISBN 80-7295-013-4.
119. SINGLY, F. de. *Sociologie současné rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 127 s. ISBN 80-7178-249-1.
120. SELTZER, A. J. Families Formed outside of Marriage. *Journal of Marriage and the Family*, 2000, vol. 62, no. 4, s. 1247 – 1268. ISSN 0022-2445.
121. SILVERMAN, D. Ako robiť kvalitatívny výskum. 1. vyd. Bratislava: Ikar, 2005. 327 s. ISBN 80-551-0904-4.
122. SMUTKOVÁ, L. *Sociální práce s rodinou*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. 107 s. ISBN 978-80-7041-069-1.
123. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 174 s. ISBN 80-7178-559-8.
124. SOUKUPOVÁ, E. 2008a. Neprovdané matky na trhu práce. *SOCIOWeb* [online]. 2008, roč. 7, č. 1, [cit. 2010-03-01]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/148_socioweb%201-08%20cely%201.pdf>. ISSN 1214-1720.
125. SOUKUPOVÁ, E. 2008b. Postavení neprovdaných matek v sociálním systému. *SOCIOWeb* [online]. 2008, roč. 7, č. 1, [cit. 2010-03-01]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/148_socioweb%201-08%20cely%201.pdf>. ISSN 12141720.
126. STRAUSS, A. – CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. 1. vyd. Boskovice: Albert, 1999. 228 s. ISBN 80-85834-60-X.
127. SULLEROTOVÁ, E. *Krize rodiny*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998 61 s. ISBN 80-7184-647-3.
128. SURYNEK, A. – KOMÁRKOVÁ, R. – KAŠPAROVÁ, S. *Základy sociologického výzkumu*. 1. vyd., Praha: Management Press, 2001. 160 s. ISBN 80-7261-038-4.
129. ŠALAMOUNOVÁ, P. 2007a. Kdo jsou nevdané matky – údaje z ČSÚ. *SOCIOWeb* [online]. 2007, roč. 6, č. 1, [cit. 2009-05-04]. Dostupné z:

- <http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/136_socioweb%201-07%20cely.pdf>. ISSN 1214-1720.
130. ŠALAMOUNOVÁ, P. 2007b. Mimomanželská plodnost v Evropě. *SOCIOweb* [online]. 2007, roč. 6. , č. 1. [cit. 2009-05-04]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/136_socioweb%201-07%20cely.pdf>. ISSN 1214-1720.
131. ŠALAMOUNOVÁ, P. ŠAMANOVÁ, G. Co víme o českých neprovdaných matkách. In HAMPLOVÁ, D. *Nemanželská plodnost: její rizika a sociální podmínky*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. s. 3 – 7. ISBN 80-7330-105-9.
132. ŠAMANOVÁ, G. *Partnerství, manželství a rodičovství : Tisková zpráva*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2010.
133. ŠMOLKA, P. *Muž a žena – návod k použití*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 160 s. ISBN 80-7178-911-9.
134. ŠMOLKA, P. *Soužití bez svatby* [online]. 19. 4. 2002, [cit. 2009-05-04]. Dostupné z: <<http://www.rodina.cz/clanek2465.htm>>.
135. Štatistický úrad Slovenskej republiky. *Populačný vývoj v Slovenskej republike 2008* [online]. 10. 12. 2009, [cit. 2010-03-02]. Dostupné z: <<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=20020>>.
136. ŠULOVÁ, L. Partnerské vztahy, manželství a rodičovství [online]. 2007, [cit. 2009-09-04]. Dostupné z: <<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocclanku=2008020102>>.
137. ŠVARŤÍČEK, R. – ŠEĐOVÁ, K. et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
138. THORNTON, A. – AXINN, G. – TEACHMEN, D. J. The Influence of School Enrollment and Accumulation on Cohabitation and Marriage in Early Adulthood. *American Sociological Review*, 1995, vol. 60, no. 5, s. 762 – 774. ISSN 0003-1224.
139. THORNTON, A. – AXINN, G. W. – HILL, H. D. Reciprocal Effects of Religiosity, Cohabitation, and Marriage. *The American Journal of Sociology*, 1992, vol. 98, no. 3, s. 628 – 651. ISSN 0002-9602.
140. TUČEK, M. Vybrané charakteristiky současné české rodiny a jejich vývoj v posledním desetiletí. In MAŘÍKOVÁ, H. (ed.) *Proměny současné české*

- rodiny*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2000. 170 s. ISBN 80-85850-93-1.
141. TURNER, B. S. Religion, Romantic Love, and the Family. In SCOTT, J. – TREAS, J. – RICHARDS, M. *The Blackwell companion to the sociology of families*. 1. vyd. Blackwell Publishing Ltd, 2004. s. 289 – 105. ISBN 0-631-22158-1.
142. VACULÍK, M. – JEDRZEJCZYKOVÁ, V., Commitment und unmarried cohabitation. *Studia psychologica*, 2009, vol. 51, no. 1, s. 101-117. ISSN 0039-3320.
143. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 528 s. ISBN 80-7178-308-0.
144. VENTURA, J. S. – BACHRACH, A. CH. Nonmarital Childbearing in the United States, 1940 – 99. *National Vital Statistics Reports* [online], 2000, vol. 48, no. 16., [cit. 2009-09-04]. Dostupné z: <http://eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/16/8e/b4.pdf>.
145. VESELÁ, R. et al. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. 2. vyd. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2005. 288 s. ISBN 80-86432-93-9.
146. VÍTEČKOVÁ, M. Choice of unmarried cohabitation as an alternative of marriage. *Journal of Nursing, Social Studies and Public Health*, 2011. ISSN 1804-1868. (přijato k publikaci)
147. VÍTEČKOVÁ, M. – BRABCOVÁ, I. Nesezdané soužití – součást proměny rodiny (přehledová studie). *Kontakt*, vol. 12, no. 4, s. 488 – 499. ISSN 1212-4117.
148. VÍTEČKOVÁ, M. – JÍLKOVÁ, L. Nesezdané soužití – otázka pojmenování. *Lidé města/Urban people*, 2011, vol. 13, no. 1. ISSN 1212-8112. (přijato k publikaci)
149. VYMĚTALOVÁ, S. Partnerský vztah. In FIALOVÁ, L. et al. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s. 99 – 133. ISBN 80-85850-87-7.
150. VÝROST, J. – SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I: Člověk a sociální instituce*. 1. Vyd. Praha: Portál, 1998. 384 s. ISBN 80-7178-269-6.

151. WAITE, L. J. – GALLAGHER, M. *The Case for Marriage: Why Married People Are Happier, Healthier, and Better Off Financially*, New York: Broadway books, 2000. 260 s. ISBN 0-7679-0632-2.
152. WALTER, M. R. High Hopes: Unwed Parents' Expectations about Marriage. *Children and Youth Services Review* [online], 2001, vol. 23, no. 6/7, s. 457 – 484. [cit. 2010-02-01]. Dostupné z:
 <http://www.sciencedirect.com/science?_ob=MIimg&_imagekey=B6V98-400F1M-2-&_cdi=5892&_user=4158498&_pii=S019074090100144X&_origin=browse&_zone=rslt_list_item&_coverDate=07%2F31%2F2001&_sk=999769993&wchp=dGLbVlz-zSkzV&md5=4bb9af46be2d7e758987eb38780335d2&ie=/sdarticle.pdf>.
153. WENGRAF, T. *Qualitative research interviewing*. London: Sage publications, 2002. 398 s. ISBN 0 803975015.
154. WU, L. L. – MUSICK, K. Stability of Marital and Cohabiting Unions Following a First Birth. [online]. 18. 10. 2000 [cit. 2010-01-11]. Dostupné z:
 <http://eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/16/8e/b4.pdf>.
155. YIN, R. K. Case Study Research: Design and Methods. *Applied Social Research Methods Series*, 2003, vol. 5. ISBN 0-7619-2553-8.
156. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
157. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.
158. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
159. Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.
160. Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů.
161. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.
162. Zákon č. 141/1941 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů (trestní řád).
163. Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.
164. Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

165. ZEMAN, K. Nemanželská plodnost – demografický přehled. In HAMPLOVÁ, D. (ed.) et al. *Děti na psí knížku?* 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. s. 29 – 48. ISBN 978-80-7330-128-6.

KLÍČOVÁ SLOVA

- NESEZDANÉ SOUŽITÍ
- RODIČOVSTVÍ
- RODINA
- POSTOJ
- MOTIVACE

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

aj.	a jiné
apod.	a podobně
atp.	a tak podobně
AV ČR	Akademie věd České republiky
CVVM	Centrum pro výzkum veřejného mínění
č.	číslo
ČSÚ	Český statistický úřad
ČR	Česká republika
et al.	a kolektiv
EU-SILC	European Union - Statistics on Income and Living Conditions
FFS	Fertility and Family Surveys
ISSP	International Social Survey Programme
mj.	mimo jiné
např.	například
pozn.	poznámka
PPA	Policy Attitudes and Acceptance Surveys
s.	strana
Sb.	Sbírka zákonů
SEPM	Sociální a ekonomické podmínky mateřství
STEM	Středisko empirických výzkumů
tj.	tj.
TSSP	Šetření sociální stratifikace a mobility
tzn.	to znamená
tzv.	takzvaný
vč.	včetně
viz	videre licet

SEZNAM TABULEK, GRAFŮ A OBRÁZKŮ

TABULKY

<i>Tabulka 1: Základní charakteristiky tradiční, moderní a postmoderní rodiny</i>	26
<i>Tabulka 2: Nesezdaná soužití a jejich zastoupení v úhrnu úplných rodin 1990–2001</i>	30
<i>Tabulka 3: Základní charakteristiky mužů a žen v nesezdaných soužitích v letech 1991 a 2001 (podíly v %)</i>	36
<i>Tabulka 4: „Naše společnost 2009“ – Souhlas s výroky o partnerství a rodičovství</i>	41
<i>Tabulka 5: „Naše společnost 2009“ – Důvody (ne)plánování sňatku (v%)</i>	46
<i>Tabulka 6: Celkové shrnutí vybraných charakteristik nesezdaných</i>	84
<i>Tabulka 7: Vybrané charakteristiky nesezdaných párů</i>	85

GRAFY

<i>Graf 1: Modelové rozfázování životního cyklu z hlediska uzavírání a rozpadu partnerských svazků</i>	19
<i>Graf 2: “SEPM 2006“ – Neprovdané matky: důvody, proč neuzavřely manželství ..</i>	45
<i>Graf 3: Podíl dětí narozených mimo manželství v ČR v letech 2000 – 2010</i>	48
<i>Graf 4: „Naše společnost 2009“ – Plánování vstupu do manželství podle pohlaví a rodinného stavu</i>	51
<i>Graf 5: Sociálněekologický model</i>	70
<i>Graf 6: Nesezdané páry s dětmi: důvody, proč neuzavřeli manželství</i>	110
<i>Graf 7: Hospodaření nesezdaných párů s dětmi na základě dotazníku</i>	118

OBRÁZKY

<i>Obrázek 1: Inter- a transdisciplinarita teorie sociální práce</i>	66
--	----

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA A: VÝZKUMNÝ VZOREK – NESEZDANÉ PÁRY

PŘÍLOHA B: VYBRANÉ CHARAKTERISTIKY NESEZDANÝCH – ŽENY

PŘÍLOHA C: VYBRANÉ CHARAKTERISTIKY NESEZDANÝCH – MUŽI

PŘÍLOHA D: POJMENOVANÉ DŮVODY - KATEGORIE

PŘÍLOHA E: SCÉNÁŘ ROZHOVORU

PŘÍLOHA F: DOTAZNÍK

PŘÍLOHA G: UKÁZKA ROZHOVORU

PŘÍLOHA A: VÝZKUMNÝ VZOREK – NESEZDANÉ PÁRY

INGRID (40) a ROBERT (36) – Nesezdané soužití, které trvá 10 let. Délka vztahu je 11 let. Ingrid je rozvedená, z prvního manželství má dvě děti (18 a 22 let), v nesezdaném soužití se jim narodilo jedno (7 let). Je nezaměstnaná. Robert je vyučen, pracuje jako strojmistr. Nesezdané soužití je pro ně ekonomicky výhodné, předstírají osamělé mateřství. Ingrid by se svatbě nebránila, i když je jednou rozvedená, tvrdí, že by se klidně vdávala i čtyřikrát. Zatím chce však využívat výhod. Svatbu by chtěla uskutečnit dle svých představ a na to zatím nemají peníze. U Roberta byla cítit určitá zdrženlivost vůči uzavření sňatku, zřejmě z důvodů, že je partnerka již jednou rozvedená a jsou zde přítomny dvě děti z prvního manželství. Přesto připouští, že kdyby měli peníze na svatbu a nechtěli využívat výhod, že by ho už „*uhnala*“. Již jednou ji svatbu navrhl. Ingrid má sestru Stelu, která žije též v nesezdaném soužití.

STELA (36) a KAMIL (37) – Po šesti letech vztahu spolu začali žít. Nyní je to již 11 let, co žijí v nesezdaném soužití. Mají dvě děti (6 a 9 let). Oba byli svobodní. Stela je nezaměstnaná, Kamil je autodopravce, který je často pryč. Stela je sestrou Ingrid. Je velmi osobitá, obdivuje lidi, kteří nějakým způsobem vybočují. Sama chce též vybočovat a život v nesezdaném soužití je pro ni určitým životním stylem. Kamil by se ženit chtěl, Stela to zatím odmítá.

IRENA (31) a FILIP (35) – Jde o partnery, kteří jsou oba rozvedení. Vztah začali ještě před ukončením předchozích manželství, trvá šest let, přičemž čtyři roky spolu žijí. Oba mají z předchozích vztahů jedno dítě. V nesezdaném soužití se jim narodilo jedno (1 rok). Oba jsou ve fázi, kdy plánují svatbu. Filip především na základě toho, že by chtěl udělat Ireně radost. Irená má pocit, že se svatbou posune vztah o úroveň výš a chce, aby mohla říkat svému příteli manžel. Problém vnímá v rozdílných příjmeních dětí – zvažuje v důsledku toho i dvě příjmení při uzavření sňatku.

ŠÁRKA (48) a RADIM (64) – Tento vztah patří mezi ty, kdy spolu partneři žijí v nesezdaném soužití dlouhodobě a to 24 let (vztah trvá 25 let). Radim má jednoho dospělého syna z předchozího manželství. Byl dvakrát ženatý. Šárka je svobodná. Spolu mají dceru (19 let). Svatba byla několikrát plánovaná, ale díky okolnostem k ní vždy nedošlo (úmrtí v rodině, Radim v nemocnici apod.). Šárka cítí, že se Radim ženit bojí,

přestože ví, že by asi chtěl. Nepřesvědčuje ho, ale jednou by se vdát chtěla. Radim se skutečně po zkušenostech s rozvody bojí, že by se vztah uzavřením manželství pokazil (každé manželství mu skončilo do dvou let po svatbě). Přesto o svatbě uvažuje, protože by chtěl Šárce udělat radost. Konkrétní termín neplánují, ale o svatbě je uvažováno (i z praktických důvodů vzhledem k věku).

RENATA (38) a EVŽEN (46) – Tento vztah je specifický tím, že vznikl na základě inzerátu, kdy Renata hledala otce pro své dítě. Evžen byl rozvedený, měl dvě dcery z prvního manželství. Renata byla svobodná. S Evženem neuzavřela sňatek z důvodu, že si nebyla vztahem jistá. Po roce chození spolu začali žít a nyní je to 12 let, co jsou v nesezdaném soužití. Narodila se jim dcera (8 let). Další specifikum je příjmení dcery, kdy je zvoleno po matce a to nejen z praktických důvodů, z nejistoty vztahem, ale i vlivem zkušeností z praxe na soudu, kdy má s příjmením dítěte po otci v nesezdaném soužití nepříjemnou zkušenost z řešených soudních případů. O uzavření sňatku uvažuje v souvislosti s případně narozeným druhým dítětem. Jinak se zatím vdávat nechce a to ze zvyku. Opět má na toto rozhodování vliv i zaměstnání na soudu. Neměla jsem možnost mluvit s Evženem, rozhovor odmítl. Renata uvádí, že ví, že by si ji Evžen vzal, prý se o tom i doma zmiňuje, ona však zatím nechce. Svatbu nevyklučuje, ale zatím k ní nesměřují. Zajímavé bylo, že v tomto vztahu hospodaří žena, peníze přítele jí chodí na její účet.

RADANA (28) a DAN (29) – Vysokoškolsky vzdělaný svobodný pár. Vztah trvá 6 let, ke společnému soužití dochází po roce (dítě 1 rok). O manželství bylo uvažováno, ale nejdříve začalo být plánováno rodičovství. Nyní již dochází ke konkrétním podobám ohledně svatby.

MILENA (35) a LUBOŠ (45) – Oba dva partneři jsou rozvedení, Luboš dvakrát. Oba mají z předchozích manželství děti. U Luboše je stejný problém jako u Radima, kdy má strach, že se manželstvím změní vztah k horšímu. Jejich vztah trvá čtyři roky a tři roky žijí v nesezdaném soužití. Mají jedno společné dítě (3 roky). Zatím svatbu neplánují, ale oba ji nevyklučují. Milena cítí to samé co Šárka, a tudíž nevyvíjí tlak, přestože by se svatbě nebránila. Nevadí jí takovýto stav a respektuje pocity partnera, není to tedy o odmítnutí partnerem. Jde o situaci, kdy tento stav není komunikován.

KVĚTA (55) a MILOŠ (64) – Jde o nejdelší nesezdané soužití v rámci uskutečněných rozhovorů – 30 let, stejná je i délka jejich vztahu. Miloš je vdovec a Květa rozvedená. Oba mají z předchozích vztahů děti, spolu mají dceru (23 let). Oba jsou vyučení. Květa má zkušenost s nesezdaným soužitím svých rodičů, kdy se jednalo o rozvedené partnery. Ti se v důchodu oženili a to v rámci společné svatby, kdy se ženíl jejich syn. Stejnou představu má i Květa. Nebrání se jí a chtěla by ji uskutečnit takovou, jako měli její rodiče. Miloš by si ji vzal (neznám však jeho interpretaci, rozhovor odmítl). Nesezdané soužití vzniklo na základě okolností (péče o partnerovy děti po ovdovění). Nastala situace, kdy byly přednější děti a následně byla svatba odkládána. Pak se z toho stal zvyk a nebyla potřeba situaci měnit.

HELENA (39) a BEDŘICH (40) – Vysokoškolsky vzdělaný svobodný pár. Nesezdané soužití bylo spojeno s možností společného bydlení ještě v době vysokoškolských studií po dvouletém vztahu. Nyní jsou spolu 19 let a mají spolu dvě dcery (1 a 4 roky). Děti se tedy narodily až po delší době vztahu a to ne ze zdravotních důvodů, ale v souvislosti s možnostmi jako je cestování, zajímavé zaměstnání apod. Pár vnímá svatbu jako vměšování se do intimních záležitostí a nesezdané soužití je určitým vzdorem. Svatba však byla již několikrát zvažována, ale pouze na základě momentálního chtění a v souvislosti s romantikou (např. uzavření svatby v zahraničí při svých cestách). V těch samých souvislostech je o ní uvažováno i v budoucnosti. Jde o pár, který zmínil problematiku pojmenování nesezdaných partnerů a v této souvislosti určitou neukotvenost.

NAĎA (29) a TOMÁŠ (31) – Další vysokoškolsky vzdělaný svobodný pár. Nesezdané soužití i vztah trvá osm let. Narodily se jim dvě děti (1 a 6 let). Jde o pár, kdy jsou částečně vyměněny role partnerů, neboť muž je na rodičovské dovolené a žena se věnuje kariéře (charitativní pracovnice). Je zde možný i vliv původní rodiny ženy, kdy jsou rodiče rozvedeni a matka je cestovatelka a spisovatelka. Bylo patrné, že je Naďa osobitý člověk a společně s Tomášem mají i osobitý pohled na život. Svatbu plánují, ale až ve stáří jako rozmar staříků. Jde tedy o programové rodičovství v nesezdaném soužití, nesezdané soužití jako celoživotní záměr. Současně ale nevylučují, že je to stejně jako Helenu a Bedřicha může napadnout na nějaké z jejich cest.

LINDA (31) a ŠTĚPÁN (33) – Štěpán je učitelem, Linda na rodičovské dovolené. Jde o nesezdané soužití svobodných, kde bylo plánováno těhotenství, ale současně i svatba. Těhotenství však vyšlo dřív, bylo „nedokonale naplánované“, a tak byla svatba odložena. Jde o partnery, kteří spolu chodili tři roky a následně spolu začali žít. Nyní spolu žijí sedm let a mají malá dvojčata. V současné době již připravují konkrétní podobu svatby.

KAMILA (35) a OLDŘICH (31) – Jedná se o středoškolsky vzdělaný pár, kdy jsou oba partneři svobodní. Vztah i nesezdané soužití trvá čtyři roky, ke společnému bydlení došlo jen po několika měsících. Mají dvouletého syna. Oldřich je podnikatel, ve svatbách vidí křečovitost a sám má představu o svatbě v užším kruhu a nejlépe za romantických okolností jen ve dvou a svědci. Kamila má vzhledem ke zkušenosti ve svém okolí strach z následků, kdyby se s partnerem něco stalo, a tak v této souvislosti zvažuje svatbu. Svatba byla odložena vzhledem k tomu, že měla pocit, že nic nestíhá a že je syn v tuto chvíli důležitější než svatba. Nyní si plánuje další dítě a teprve pak uvažuje o svatbě. Otázka svatby je otevřená, ale opět by to bylo jako u některých předchozích případů především na základě aktuální, romantické situace.

ADÉLA (29) a MATĚJ (33) – Partneři jsou oba svobodní, vztah i nesezdané soužití trvá devět let a mají roční dvojčata. Svatba je zatím odložena z finančních důvodů. Oba mají určité představy o svatbě a chtějí si počkat, až budou mít dostatek financí, aby ji mohli podle těchto představ uskutečnit. Nepřijde jim sice svatba důležitá, ale chtějí, aby měli všichni společné příjmení, a též chtějí udělat radost rodičům.

SYLVA (38) a OLEG (38) – Oleg je Matějův bratr, svobodný. Sylva je rozvedená. Vztah i nesezdané soužití trvá devět let a narodilo se do něho jedno dítě (6 let). Vzhledem k tomu, že má Sylva špatné zkušenosti s rozvodem, je vůči manželství skeptická a již se nechce vdávat. Oleg v tom problém nevidí a souhlasí s životem v nesezdaném soužití.

VĚRA (38) a JAKUB (31) – Jde o soužití rozvedené ženy s jednou dcerou (14 let) a svobodného o sedm let mladšího muže. Jejich vztah trvá sedm let a čtyři roky spolu žijí ve společné domácnosti. Mají tříletého syna. Jakub mi rozhovor odmítl. Jde o pár žijící na vesnici, kdy Věra zmiňuje tuto souvislost s rozšířením takovýchto svazků i mimo

města a akceptování této formy soužití okolím. Stejně tak jako Sylva je rozčarovaná z manželství a zatím do něj vstupovat nehodlá. Vzhledem k tomu, že Jakuba znám osobně a vím, že by se sňatku nebránil, dokonce Věru požádal o ruku, o podobě vztahu rozhodla Věra. Jde tedy o určitý kompromis, který však oběma vyhovuje.

GÁBINA (37) a IVAN (33) – Ivan je svobodný, právník a o čtyři roky mladší než Gábina, která je rozvedená. Oba mají vysokoškolské vzdělání. Po roční známosti spolu začali žít a nesezdané soužití trvá osm let. Z prvního manželství nemá Gábina děti, spolu mají šestiletého syna. Ivan by se svatbě nebránil. Uvádí, že jsou to okolnosti, které vedou k životu v nesezdaném soužití, manželství je pro něho správné. Gábina má strach, že se vztah změní k horšímu, současně připouští vliv původní rodiny, kde není zájem o to, aby se vzali. Jde o typ ženy, která má současně ráda určitý pocit svobody. Otázka svatby je v budoucnu otevřená, tím tradičněji uvažujícím by i v tomto případě byl muž.

ELA (27) a ŠTEFAN (27) – Jde o partnery se základním vzděláním. Po roční známosti a neplánovaném těhotenství spolu začínají žít v nesezdaném soužití, které trvá devět let. Oba jsou svobodní a mají spolu dvě děti (3 a 9 let). Oba patří do romského etnika. Štefanovi rodiče žijí celý život v nesezdaném soužití a on v tom spatřuje určitý vzor. Přesto o svatbě několikrát mluvili a plánovali ji, ale vždy z ní z nějakých důvodů sešlo. V současné době je tato otázka otevřená. S tímto párem jsem byla v kontaktu ještě několikrát – jedno setkání plánovali konkrétní podobu svatby a další týden z toho sešlo. Každopádně otázka svatby je otevřená, nebrání se jí.

EMA (26) a IGOR (28) – Další pár se základním vzděláním. Matka Emy je Romka, otec je Kubánek. Igor je Polák, jehož rodiče žijí celý život v nesezdaném soužití. Nejen u svých rodičů, ale i u sebe vidí v této formě soužití problém, nepovažuje nesezdané soužití za správné. Chtěl by žít v manželství. O důvodech se příliš bavit nechtěl. Z rozhovoru s Emou je patrné, že jsou ve vztahu určité problémy a nesezdané soužití je z důvodu určité nejistoty vztahem. Přesto uvažují, že by časem manželství uzavřeli, že se problémy vyřeší. Jejich vztah trvá 14 let a nesezdaně žijí 10 let, mají dvě děti (10 a 11 let). Obě děti mají příjmení po matce, právě z důvodu nejistoty. Je patrné, že to Igorovi vadí, i proto by stál o sňatek. Ema otěhotněla neplánovaně ve 14 letech, Igorovi

bylo o dva roky víc a řešilo se to soudně. Vzhledem k tomu, že spolu začali žít, soud uznal, že sex byl dobrovolný, že se o dítě budou starat a že spolu budou žít.

NORA (23) a SLÁVEK (38) – Nora má rozvedené rodiče, jedná se o Romy. Je svobodná. Slávek je Kubánek, rozhovor se z jeho časových možností neuskutečnil. Jedná se opět o neplánované těhotenství po čtyřech letech vztahu. Poté dochází k nesezdanému soužití, které trvá pět let. Mají pětiletou dceru, která má příjmení po matce. Do této volby se promítá nejistota vztahem. Důvody, které uvádí Nora, jsou právě zmíněná nejistota a současně nepotřebnost manželství. Zajímavá byla interpretace nejistoty, kdy jsem předpokládala, že si není jistá svým partnerem. Z rozhovoru vyplynulo, že si není jistá sama sebou, že v sobě má zakořeněnou určitou nestálost, kočovnost a tudíž neví, co ji může v životě potkat.

ZUZANA (31) a NORBERT (33) – Jde o svobodný pár, oba jsou učitelé na základní škole. Začali spolu žít hned po několika málo měsících vztahu, již na vysoké škole. Nesezdané soužití trvá 10 let, mají dvě děti (3 a 5 let). Norbert uvádí, že nemá žádný důvod žít nesezdaně, že tak prostě žije. Současně připouští, že si představoval spíše na základě vzoru rodiny manželství. Zuzanu by si vzal. Ta však uvádí důvody, proč je nesezdaná, které souvisí s její povahou. Je pohodlná něco zařizovat. Pohodlnost, lenost souvisí i s volbou příjmení dětí, kdy se děti jmenují po matce. Norbert připouští vliv vesnice a zmiňuje, že pokud by cítil, že je jejich soužití vesnicí přijímáno negativně, mohlo by to vést k tomu, že by svatbu uskutečnili. Oba svatbu v budoucnu připouští, ale neplánují ji.

ANNA (30) a KAREL (30) – Svobodný středoškolsky vzdělaný pár. Vztah trvá čtyři roky, nesezdané soužití dva. Mají téměř roční dceru. Jedná se o neplánované těhotenství, ale ne nechtěné. Anna zmiňuje vliv původní rodiny, kdy jsou rodiče rozvedení a mají spolu vyhrocený vztah. Karel ji požádal o ruku a ona by chtěla svatbu za přítomnosti obou rodičů, což však není možné, a tak ji odkládala a hledala řešení. Jedná se tedy v tomto případě o předstupeň manželství a to na základě okolností. Nyní se smířila s tím, že svatba bude bez rodičů a již plánují její konkrétní podobu.

**PŘÍLOHA B: VYBRANÉ CHARAKTERISTIKY NESEZDANÝCH –
ŽENY**

	VĚK	STAV	VZDĚLÁNÍ	ZAMĚSTNÁNÍ	RODIČE	NS
<i>Ingrid</i>	40	rozvedená	vyučená	nezaměstnaná	rozvedení	5. typ
<i>Stela</i>	36	svobodná	vyučená	nezaměstnaná	rozvedení	5. typ
<i>Irena</i>	31	rozvedená	střední	rodičov. dov.	rozvedení	2. typ
<i>Šárka</i>	48	svobodná	střední	podnikatelka	manželé	3. typ
<i>Radana</i>	28	svobodná	vysokoškolské	rodičov. dov.	manželé	2. typ
<i>Milena</i>	35	rozvedená	vysokoškolské	rodičov. dov.	rozvedení	3. typ
<i>Helena</i>	39	svobodná	vysokoškolské	rodičov. dov.	rozvedení	3. typ
<i>Nad'a</i>	29	svobodná	vysokoškolské	charitat. prac.	rozvedení	1. typ
<i>Linda</i>	31	svobodná	střední	rodičov. dov.	manželé	2. typ
<i>Kamila</i>	35	svobodná	střední	rodičov. dov.	manželé	3. typ
<i>Adéla</i>	29	svobodná	střední	rodičov. dov.	manželé	3. typ
<i>Sylva</i>	38	rozvedená	vyučená	rodičov. dov.	manželé	1. typ
<i>Gábina</i>	37	rozvedená	vysokoškolské	pedagog	rozvedení	5. typ
<i>Ela</i>	27	svobodná	základní	rodičov. dov.	manželé	4. typ
<i>Anna</i>	26	svobodná	základní	nezaměstnaná	rozvedení	4. typ
<i>Nora</i>	23	svobodná	základní	nezaměstnaná	rozvedení	4. typ
<i>Zuzana</i>	31	svobodná	vysokoškolské	rodičov. dov.	manželé	5. typ
<i>Anna</i>	30	svobodná	střední	rodičov. dov.	rozvedení	4. typ
<i>Květa</i>	55	rozvedená	vyučená	uklízečka	manželé	3. typ
<i>Renata</i>	38	svobodná	střední	soudní úředn.	manželé	5. typ
<i>Věra</i>	38	rozvedená	střední	nezaměstnaná	manželé	5. typ

**PŘÍLOHA C: VYBRANÉ CHARAKTERISTIKY NESEZDANÝCH –
MUŽI**

	VĚK	STAV	VZDĚLÁNÍ	ZAMĚSTNÁNÍ	RODIČE	NS
Robert	36	svobodný	vyučený	strojmistr	manželé	5. typ
Kamil	37	svobodný	vyučený	autodopravce	manželé	5. typ
Filip	35	rozvedený	střední	opravář	manželé	2. typ
Radim	64	rozvedený	vysokoškolské	svob. pov.	manželé	3. typ
Dan	29	svobodný	vysokoškolské	informatik	rozvedení	2. typ
Luboš	45	rozvedený	vysokoškolské	podnikatel	manželé	3. typ
Bedřich	40	svobodný	vysokoškolské	podnikatel	manželé	3. typ
Tomáš	31	svobodný	vysokoškolské	podn.,rod. dov.	rozvedení	1. typ
Štěpán	33	svobodný	vysokoškolské	pedagog	manželé	2. typ
Oldřich	31	svobodný	střední	podnikatel	manželé	3. typ
Matěj	33	svobodný	vyučený	skladník	rozvedení	3. typ
Oleg	38	svobodný	vyučený	podnikatel	rozvedení	5. typ
Ivan	33	svobodný	vysokoškolské	právník	rozvedení	5. typ
Štefan	27	svobodný	základní	podnikatel	nesezdaní	4. typ
Igor	28	svobodný	základní	podnikatel	nesezdaní	4. typ
Norbert	33	svobodný	vysokoškolské	pedagog	manželé	5. typ
Karel	30	svobodný	střední	tiskař	manželé	4. typ

PŘÍLOHA D: POJMENOVANÉ DŮVODY - KATEGORIE

VNĚJŠÍ DŮVODY

OKOLNOSTI			VLIV PROSTŘEDÍ, SOCIÁLNÍHO OKOLÍ						
<i>těhotenství</i>	<i>nákl. svatba</i>	<i>jiné</i>	<i>vzdor</i>	<i>fin.výhodné</i>	<i>pův. rodina</i>	<i>ne-výhody</i>	<i>vliv okolí</i>	<i>vůči úřadům</i>	<i>média</i>
Šárka	Ingrid	Irena	Helena	Ingrid	Stela	Zuzana	Šárka	Helena	Milena
Radana	Irena	Šárka		<i>Robert</i>	Květa	<i>Bedřich</i>	Renata	Ema	<i>Bedřich</i>
Linda	Helena	Renata			Helena	<i>Tomáš</i>	Květa		<i>Ivan</i>
Kamila	Adéla	Milena			Naďa		Helena		<i>Igor</i>
Gábina	Gábina	Květa			Anna		Věra		
<i>Filip</i>	Ela	Linda			<i>Štefan</i>		Gábina		
<i>Dan</i>	Nora	Kamila			<i>Igor</i>		Ela		
<i>Štěpán</i>	Anna	Ema					Nora		
	<i>Bedřich</i>	Anna					<i>Tomáš</i>		
	<i>Matěj</i>	<i>Radim</i>					<i>Oldřich</i>		
	<i>Štefan</i>	<i>Dan</i>					<i>Ivan</i>		
	<i>Karel</i>	<i>Štefan</i>							

VNITŘNÍ DŮVODY

DŮVODY TÝKAJÍCÍ SE VZTAHU SAMOTNÉHO					OSOBNOST						
<i>změna</i>	<i>Nejistota</i>	<i>testování</i>	<i>zvyk</i>	<i>odmítnutí</i>	<i>hodnoty</i>	<i>zkušenost</i>	<i>postoje</i>	<i>znaky</i>	<i>pocity</i>	<i>živ. styl</i>	<i>os.podmínky</i>
Šárka	Šárka	Linda	Ingrid	<i>Kamil</i>	Linda	Renata	Stela	Stela	Stela	Stela	Renata
Květa	Renata	Nora	Renata		Gábina	Sylva	Milena	Nad'a	Renata	<i>Radim</i>	Linda
Helena	Ema		Irena		Nora	Věra	Helena	Zuzana	Nad'a	<i>Bedřich</i>	Gábina
Gábina	Nora		Helena		<i>Radim</i>	<i>Radim</i>	Nad'a	<i>Robert</i>	<i>Norbert</i>	<i>Oldřich</i>	
Ela	<i>Igor</i>		Gábina		<i>Oldřich</i>	<i>Luboš</i>	Kamila	<i>Radim</i>			
Nora	<i>Štefan</i>		Ema				Adéla	<i>Bedřich</i>			
<i>Radim</i>			<i>Bedřich</i>				Ema	<i>Tomáš</i>			
<i>Luboš</i>							Nora				
<i>Igor</i>							<i>Robert</i>				
							<i>Luboš</i>				
							<i>Bedřich</i>				
							<i>Tomáš</i>				
							<i>Oldřich</i>				
							<i>Matěj</i>				
							<i>Oleg</i>				

PŘÍLOHA E: SCÉNÁŘ ROZHOVORU

Scénář rozhovoru sloužil pouze jako opora, neboť šlo o to, aby konverzace probíhala co nejpřirozeněji. Snažila jsem se dát co největší prostor k naraci, avšak v souvislosti se zachováním vyšších kategorií jako je např. oblast osobnostních podmínek, postojů, motivace. Otázky byly přizpůsobovány situaci. Docházelo tedy k doplňování dalších otázek, či naopak k vynechávání, neboť odpověď byla patrná již z rozhovoru. Formulace otázek též nebyla vždy shodná s níže uvedeným scénářem a to z důvodu větší autentičnosti.

ZÁKLADNÍ VÝZKUMNÁ OTÁZKA:

Co vede k nesezdanému soužití párů s dětmi?

=> *Osobnostní podmínky*

- Co pro vás znamená rodina, koho si pod ní představíte?
- Vyprávějte mi něco o vás... Jste svobodná/ý? Rozvedená/rozvedený? Kolik máte dětí? Máte děti z předchozího vztahu? Jste věřící? Chodíte do kostela? Jaké je vaše vzdělání a kde pracujete? ...
- Vyprávějte mi o vaší původní rodině... Jsou rodiče manželé? Jaké bylo vaše dětství?
- Vyprávějte mi o vašem nynějším vztahu...Kdy jste se seznámili? Jak dlouho trvá váš vztah? Jak dlouho spolu žijete ve společný domácnosti?
- Jaké byly vaše předchozí vztahy?...Žil/a jste již před tímto vztahem v nesezdaném soužití? Jaké bylo vaše manželství? Jak dlouho trvalo?...
- Jak jste si představoval/a svůj partnerský život?

=> *Pojmenovaná motivace*

- Co vás vede k tomu, že žijete v nesezdaném soužití a narodilo se vám v něm i dítě?
- Jaké důvody, myslíte, mají ostatní, kteří se rozhodli žít v nesezdaném soužití?

=> *Postoj k nesezdanému soužití a manželství*

- Jaký je váš pohled na nesezdané soužití? Co pro vás znamená?

- Jak vnímáte chování okolí? Jaký názor má vaše původní rodina, vaše nejbližší okolí?
- Čím jsou pro vás normy okolí?
- Jak se díváte na manželství? Co pro vás znamená?
- Proč uzavírají ostatní manželství?
- A co dítě v nesezdaném soužití? Jaký v tomto spatřuje rozdíl oproti manželství? Myslíte si, že dítě potřebuje vyrůstat v manželství?

=> **Rozdílnost mezi nesezdaným soužitím a manželstvím**

- Cítíte nějaký dopad vašeho rozhodnutí žít v nesezdaném soužití? Co přináší život v nesezdaném soužití?
- Spatřujete v nesezdaném soužití nějaké výhody, nevýhody?
- Co manželství? Má nějaké nevýhody či výhody?
- Jak se cítíte ve vašem vztahu? Máte pocit jistoty? Cítíte ve vašem vztahu dostatečnou stabilitu?
- Myslíte si, že je nesezdané soužití kvalitativně jiné než manželství?
- Jaké používáte pro druhého pojmenování v souvislosti s interakcí s okolím?
- Jak se podílí váš partner na péči o děti, na chodu domácnosti? Jak to u vás doma vypadá?
- Jakým způsobem hospodaří vaše rodina?
- Víte, s čím vším můžete od státu počítat? Znáte právní předpisy a jejich důsledky vztahující se k nesezdanému soužití? Máte tuto oblast vyřešenou? Jak to máte např. s majetkem apod.

=> **Otázka budoucnosti**

- Jaké máte představy o své budoucnosti?
- Pokud plánujete svatbu, jaké důvody vás k tomu vedou?
- Pokud svatbu neplánujete a přesto se jí v budoucnu nevyhýbáte, tak z jakého důvodu?
- Pokud o svatbě neuvažujete, jaký by mohl být důvod, který by vaše rozhodnutí změnil?
- Myslíte si, že máte v otázce soužití stejný názor s partnerem/partnerkou?

PŘÍLOHA F: DOTAZNÍK

DOTAZNÍK – ŽENA

1) Uved'te, prosím, rok a měsíc Vašeho narození

rok.....

měsíc (číslicí).....

2) Jaký je Váš současný rodinný stav?

- a) svobodná
- b) rozvedená
- c) ovdovělá

3) Uved'te, prosím, počet dětí:.....

4) Jaké je pohlaví a věk Vašich dětí?

	1. dítě	2. dítě	3. dítě	4. dítě
pohlaví (muž = 1; žena = 2)				
rok narození				
měsíc narození (číslem)				

5) Do jaké míry souhlasíte s následujícími výroky?

a) Je v pořádku, když spolu lidé žijí, aniž by plánovali sňatek.	1 2 3 4 5 9
b) Je dobré, když lidé, kteří hodlají uzavřít sňatek, spolu nejdříve žijí.	1 2 3 4 5 9
c) Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli uzavřít sňatek.	1 2 3 4 5 9
d) Ženatí muži a vdané ženy jsou obecně spokojenější než svobodní.	1 2 3 4 5 9
e) Špatné manželství je lepší než žádné.	1 2 3 4 5 9
f) Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, kdy pár není schopen řešit manželské problémy.	1 2 3 4 5 9
g) Jeden rodič může vychovat dítě stejně dobře jako oba rodiče společně.	1 2 3 4 5 9
h) Sledovat, jak děti rostou, je největší radost v životě.	1 2 3 4 5 9
i) Lidé, kteří nikdy neměli děti, vedou prázdný život.	1 2 3 4 5 9

(rozhodně souhlasíte = 1; spíše souhlasíte = 2; ani souhlasíte, ani nesouhlasíte = 3; spíše nesouhlasíte = 4; rozhodně nesouhlasíte = 5; nevíte = 9)

6) Jak si představujete ideální partnerský život?

- a) být bez partnera
- b) mít partnera, ale nebydlet s ním dohromady
- c) nejprve spolu žít, později se vzít
- d) žít spolu, ale nevstoupit do manželství
- e) žít v manželství bez předchozího soužití na zkoušku

7) Řekněte mi, prosím, kdy jste se poprvé vdala, případně rozvedla?

rok uzavření prvního manželství.....

měsíc uzavření prvního manželství (číslem).....

rok rozvodu prvního manželství.....

měsíc rozvodu prvního manželství (číslem).....

Na otázku 8), 9) odpovídejte pouze v tom případě, že první manželství skončilo rozvodem

8) Vstoupila jste znovu do manželství?

- a) ano b) ne

9) Uved'te, prosím, kdy jste se podruhé vdala, případně rozvedla

rok uzavření druhého manželství.....

měsíc uzavření druhého manželství (číslem).....

rok rozvodu druhého manželství.....

měsíc rozvodu druhého manželství (číslem).....

10) Kolik členů včetně Vás má Vaše domácnost?

11) Kolik z nich je mladší 18 let?

12) Žijí s Vámi ve společné domácnosti

a) jiné děti než Vaše vlastní

b) jeden nebo oba Vaši rodiče

c) jeden nebo oba rodiče Vašeho partnera

d) jiní příbuzní

e) jiné osoby, ne příbuzní?

(ano = 1, ne = 2)

13) Bydlíte

a) na samotě

b) na vsi

c) v obci

d) ve městě

e) ve velkoměstě

14) Uved'te, prosím, kdy jste s Vaším současným partnerem začali žít ve společné domácnosti?

a) rok.....

b) měsíc (číslicí).....

c) nevíte

15) Od jakého roku jste se spolu stýkali?.....

16) Jaké je Vaše nejvyšší ukončené vzdělání?

a) neúplné základní

b) základní

c) vyučen, střední bez maturity

d) střední odborné či všeobecné s maturitou

e) vysokoškolské-bakalářské

f) vysokoškolské-magisterské, inženýrské a vyšší

17) Nyní prosím uveďte, co v současnosti děláte. Jaké je Vaše současné ekonomické postavení, hlavní zdroj obživy?

- a) zaměstnankyně na plný úvazek
- b) zaměstnankyně na částečný úvazek (1/2 a vyšší)
- c) zaměstnankyně na částečný úvazek (méně než 1/2)
- d) soukromnice, podnikatelka
- e) svobodné povolání
- f) na mateřské/rodičovské dovolené
- g) v domácnosti
- h) nezaměstnaná
- ch) jiné?“ Uveďte:

18) Pobíráte v současnosti některou z následujících sociálních dávek od státu?

a) rodičovský příspěvek	1	2	9
b) přídavek na dítě	1	2	9
c) sociální příspěvek (dovznání do životního minima)	1	2	9
d) příspěvek na bydlení	1	2	9
e) příspěvek na dopravu	1	2	9
f) něco jiného? Uveďte.....	1	2	9
- (ano = 1; ne = 2; nevím = 9)

19) Jak vy a váš partner nakládáte s příjmem, který jeden z vás nebo oba máte? Vyberte prosím tu možnost, která se nejvíce blíží vaší situaci:

- a) se všemi penězi hospodaříte Vy a partnerovi dáváte jeho díl
- b) se všemi penězi hospodaří partner a dává Vám Váš díl
- c) všechny peníze dáváte dohromady a každý z vás si bere tolik, kolik potřebuje
- d) část peněz dáváte dohromady a část si každý z vás ponechá
- e) každý z vás si ponechá své peníze
- f) nevíte

20) Máte se svým partnerem společný bankovní účet?

- a) ano
- b) ne

21) Řekněte prosím, kdo ve Vaší domácnosti

VŽDY VY	OBVYKLE VY	OBA STEJNĚ	OBVYKLE PARTNER	VŽDY PARTNER	TŘETÍ OSOBA
1	2	3	4	5	6
a) pere prádlo,				1 2 3 4 5 6	
b) provádí drobné opravy v domácnosti,				1 2 3 4 5 6	
c) pečuje o nemocné členy rodiny,				1 2 3 4 5 6	
d) nakupuje,				1 2 3 4 5 6	
e) uklízí,				1 2 3 4 5 6	
f) zajišťuje každodenní péči o děti,				1 2 3 4 5 6	
g) připravuje jídla,				1 2 3 4 5 6	
h) chodí s dětmi k lékaři?				1 2 3 4 5 6	

22) V dnešní době se již velká část dětí rodí neprovdaným matkám. Proč tomu tak podle Vašeho názoru je? Do jaké míry souhlasíte s následujícím výroky?

ROZHODNĚ SOUHLASÍTE	SPÍŠE SOUHLASÍTE	SPÍŠE NESOUHLASÍTE	ROZHODNĚ NESOUHLASÍTE	NEVÍTE
1	2	3	4	9
a) Manželství nepřináší v dnešní době žádné výhody.				1 2 3 4 9
b) Ženy vědí, že se svobodné matky mohou více spoléhat na sociální pomoc státu.				1 2 3 4 9
c) V manželství je těžké si udržet osobní nezávislost a svobodu.				1 2 3 4 9
d) Ženy mají problém najít vhodného partnera.				1 2 3 4 9
e) Je to finančně výhodné.				1 2 3 4 9
f) Dnešní manželství jsou nestabilní a lidé se chtějí vyhnout komplikacím s rozvodem.				1 2 3 4 9
g) Dnešní muži se nechtějí ženit.				1 2 3 4 9
h) Dnešní ženy nepovažují přítomnost otce v rodině za důležitou.				1 2 3 4 9
i) Pokud se dva lidé mají rádi, uzavírat manželství je zbytečné.“				1 2 3 4 9

- Který z předcházejících důvodů je podle Vás nejdůležitější pro to, že se velká část dětí rodí neprovdaným matkám?.....(uved'te písmeno)

23) Uved'te, prosím, proč jste vy sama nevstoupila před porodem vašeho nejstaršího dítěte do manželství? Do jaké míry odpovídaly následující důvody vaší tehdejší situaci?

ROZHODNĚ ANO	SPÍŠE ANO	SPÍŠE NE	ROZHODNĚ NE	NEVÍTE	
1	2	3	4	9	
a) Manželství by Vám nepřineslo žádné výhody.				1	2 3 4 9
b) Bylo to finančně výhodné.				1	2 3 4 9
c) Uspořádání svatby bylo příliš nákladné.				1	2 3 4 9
d) Sňatek odmítal Váš partner.				1	2 3 4 9
e) Bála jste se, že byste přišla o svobodu a nezávislost.				1	2 3 4 9
f) Předcházející manželství Vašeho partnera ještě nebylo ukončeno.				1	2 3 4 9
g) Neměla jste partnera				1	2 3 4 9
h) Nebyla jste si jistá, jakou budoucnost má Váš vztah.				1	2 3 4 9
i) Nechtěla jste se vdávat těhotná.				1	2 3 4 9
j) Sňatek jste považovala za zbytečnou formalitu.“				1	2 3 4 9

- Který z důvodů byl pro Vás nejdůležitější, že jste Vy sama nevstoupila před porodem Vašeho nejstaršího dítěte do manželství?.....(uved'te písmeno)

24) Jak se na péči o děti podílí Váš partner? Řekněte mi prosím, kolik dní v typickém týdnu Váš partner dělá s dětmi následující věci:

	POČET DNÍ V TÝDNU							ODMÍTÁTE ODPOVĚDĚT		NEVÍTE
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
a) Vypravuje jim pohádky a příběhy.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
b) Učí se s nimi.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
c) Dovoluje jim, aby mu pomáhaly s jednoduchými domácími pracemi.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
d) Čte jim.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
e) Ukládá je do postele.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
f) Hrají si spolu.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
g) Dívají se společně na televizi.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
h) Vodí je na zájmové kroužky?“	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

25) A jak často Váš partner s dětmi:

KAŽDÝ TÝDEN	NEJMÉNĚ JEDNOU MĚSÍČNĚ	MÉNĚ ČASTO	NIKDY	NEVÍTE
1	2	3	4	9
a) chodí na výlety nebo sportuje,			1	2 3 4 9
b) chodí do kin, divadel, na výstavy atd.,			1	2 3 4 9
c) navštěvuje přátele,			1	2 3 4 9
d) navštěvuje s nimi příbuzné?“			1	2 3 4 9

26) Chodíte někdy do kostela nebo navštěvujete bohoslužby a náboženské obřady? Jak často?

- a) nejméně jednou týdně
- b) jednou nebo dvakrát za měsíc
- c) několikrát za rok
- d) přibližně jednou za rok
- e) méně často
- f) nikdy nechodíte do kostela
- g) nevíte

27) Vaši rodiče jsou

- a) manželé
- b) rozvedeni

28) Jak uvažujete o své budoucnosti?

- a) žít nadále v nesezdaném soužití
- b) vdát se
- c) nemáte žádné plány
- d) jiné.....

29) Plánovala jste žít v nesezdaném soužití?

- a) ano
- b) ne

30) Pokud ano, pak šlo o nesezdané soužití i s dětmi?

- a) ano
- b) ne

PŘÍLOHA G: UKÁZKA ROZHOVORU

Vzhledem k tomu, že byl mým záměrem především co možná nejširší záběr výpovědí k jednotlivým tématům, dávala jsem prostor k naraci. Pokud to bylo možné, příliš jsem do výpovědí respondentů nezasahovala. Někdy šlo o velmi komunikativní partnery a nebyl s tímto přístupem problém, jindy pomáhaly návodné otázky a rozhovor měl spíše strukturu dle scénáře rozhovoru uvedeného v příloze D. Na ukázkou zde uvádím rozhovor s Helenou, kde byl dán prostor především naraci.

Heleno, vyprávěj mi něco o sobě, co tě napadá...něco o tvé rodině a tak...

Asi je zajímavý, že...jedna z věcí je, že jsem z rozvedené rodiny. Naši se rozvedli, když mi byly tři roky. Ale je to legrační, protože já jsem z netypicky rozvedené rodiny, protože jsme měli velký byt a otec s námi žil až do mých 18 let. Neměl se kam odstěhovat. Nevím, jak se tenkrát dohodli, to si samozřejmě nepamatuji, ale dohodli se tak, že otec s námi žil, měl tam svůj pokoj. Žili vedle sebe, ale ne spolu. První roky byly složitější, navíc s námi žila babička, matka mojí matky a myslím si, že trochu, i máma to po letech přiznala, že babička k tomu trochu přispěla – k těm špatným vztahům apod. Ale nevím, čím to bylo, po těch letech se i táta s babičkou smířili před její smrtí a s mámou mají výborný vztah. Úplně jsem necítila rodinu, on ten byt byl velký (4-pokojový), takže táta tam měl fakt jeden pokoj, své separé, používal koupelnu, záchod, ale kuchyň né, to měl svoje vaření. Já jsem vlastně měla mámu i tátu, ale co mi zpětně vadilo, že jsem s nimi nezažila třeba společnou dovolenou dohromady. Nežili společně, nikam jsme společně nechodili. Navíc táta pracoval, jezdil pracovat do Příbrami, někdy tam přespával, takže u nás nebyl pořádek, takže to pro něho bylo trochu snesitelnější. Nemyslím si tedy, že je to důvod k tomu, že žijí v nesezdaném soužití, ale v podvědomí to možná je. Vidím, že ani dítě tu rodinu nezachrání, nestmelí, když je na rozpadnutí. Spousta lidí mi třeba řekla, že manželství je strašně důležité pro děti, jako pro děti není důležité tohle, pro ně je důležité, aby se rodiče měli rádi, aby cítili, že máma s tím tátou k sobě patří, že ty děti s nimi tvoří tu rodinu, ale dítěti je to jedno, jestli na to máš papír. Chápu to, když to někdo bere nábožensky, že je věřící, tak to pro něj má samozřejmě význam. Já nejsem z věřící rodiny, nemá to pro mě takový význam, mám k víře respekt, ale tohle pro mě není to nejdůležitější. Zním kolem sebe hodně lidí, kterým ani ta víra nezabránila tomu rozpadu manželství, svazku. B. je z uspořádané rodiny, žijí spolu do dneška, v rámci možností harmonicky.

A co váš vztah?

Jsme spolu skoro 20 let. My jsme se znali z gymplu. My jsme spolu začali chodit po gymplu – asi v 19, na začátku VŠ. Začali jsme spolu žít asi v 21, protože B. starší sestra s rodinou odjela do ciziny a uvolnil se jejich byt a my s velkým nadšením jsme vypadli od rodičů, sbalili pár věcí a s chutí se tam nastěhovali. A bylo to úžasný, protože jsme byli jedni z mála, kdo měli v tom věku byt, takže se všechny mejdany pořádaly u nás. Byli jsme nadšení, že si to můžeme vyzkoušet. B. začal studovat historii, já jsem začala studovat o rok dýl – jazyky – němčinu a italštinu – překladatelství. Byli jsme nadšení, že si můžeme vyzkoušet jaký to je, řešit ty praktický věci a jestli vyjdeme s penězi.

Něco jsme dostávali od rodičů. Samozřejmě jsme chodili na brigády, tenkrát nebylo potřeba tolik peněz, tak jsme to v pohodě zvládali. Pak se vrátila B. sestra, tak jsme se museli na chvíli vrátit opět k rodičům. Po čase jsme získali malou garsonku, v tom samém domě o dvě patra výš, začali jsme budovat tu garsonku, což trvalo tak rok, dva – to jsme bydleli u rodičů, a pak jsme pokračovali tam.

A co děti?

V 35ti letech se mi narodila první dcera. Po 15-16 letech vztahu. Měli jsme tedy malou přestávku – asi třičtvrtě roku, pak jsme se k sobě zase vrátili, to byla moje chyba, já jsem odešla, pak jsem zjistila, že se musím vrátit, že on je ten pravej. Chvíli jsem na půl bydlela u svojí matky, protože zůstala v tom velkém bytě sama, starší bratr byl dávno pryč, otec se odstěhoval, když se oženil, babička už umřela, takže tam máma zůstala sama, byl to velký prostor, takže já jsem byla částečně s B. a částečně tam. K mamce jsem chodila pracovat, byl tam prostor a klid, v bytě to bylo miniaturní. Neživím se překladatelstvím, byly krátký úseky – třeba rok, kdy mě to živilo. Nikdy se mi ale nechtělo dělat texty za peníze pro různé agentury, tak jsem spíš dělala knížky, tak mě to neuživilo. Baví mě to, ale je mi líto, že při tom sedím sama doma u počítače a nejsem mezi lidma, takže jsem se vždycky někde nechala zaměstnat. Já jsem pracovala asi čtyři roky v národní galerii, kde jsem vedla obchůdek s knížkami, a potom jsem zase asi rok, půl roku překládala, pak jsem čtyři roky pracovala v Lidovkách jako šéfredaktorka. No a pak už byl můj plán odejít, mít děti, jít na mateřskou.

Kdy ses rozhodla mít děti?

My jsme od začátku mluvili o tom, že budeme mít spolu určité děti, že jsme to vždycky plánovali, plánovali jsme jména, kolik jich budeme mít, ale věděli jsme, že ve 20 určitě ne, že to nepřipadá v úvahu. Pak jsme léta studovali. B. nedokončil jednu VŠ, přestalo ho to bavit, založil kapelu, přerušil na dva roky studium archivnictví, začal znova, ale nedokončil, teď je rád, protože mu to nic nedávalo a zjistil, že to dělat nebude, takže dokončil pouze historii, pak začal dělat specializaci – iberoamerikanistiku. Dostudovali jsme, cestovali jsme, odkládali jsme to, měli jsme pidigarsonku, a tak jsme věděli, že musíme něco udělat, protože garsonka v pátém patře bez výtahu, to s dítětem nelze. Tak jsme to stále odkládali, až jsme zjistili, že už to odkládat nejde. My jsme si vždycky plánovali děti, že je spolu chceme mít.

A mluvili jste o svatbě při plánování dětí?

No, právě že ne. První roky bylo jakoby brzo, a pak už nám to přišlo zbytečný, že jsme spolu tak dlouho a že to bezvadně funguje i bez toho. A věděli jsme, že dítě se může narodit i ne po svatbě.

A uvědomuješ si výhody či nevýhody nesezdanýho soužití, manželství? Uvažuješ, že se v budoucnu vezmete?

My to jako nevyklučujeme. Nikdy jsme si neřekli, že bychom se nikdy nevezli. Já jsem si spíš řekla...já jsem ze začátku tvrdila, že se rozhodně nechci vdávat a myslím si, že B. na tom tak nějak netrval, ne, že bychom byli takový „hipíci“, ale asi v tom něco takovýho je, že nám vadí takový to svazování a přijde nám to trošku jako, že je to jenom věc úřadů a společnosti. Protože pro mě B. je můj muž. A někdy je pro mě jednodušší, než abych někomu vysvětlovala, jako že spolu jenom žijem, tak klidně řeknu „no, to je pro manžela“...protože je to jednodušší a navíc vždycky nám přišlo legrační, když s někým tímhle způsobem žiješ, že pro to v češtině není adekvátní výraz. To je strašnej

problém. Protože...po mě...můj kluk, to mi přijde tak do 23 – do 25-ti...to je jako legrační. To je fakt, že tohle celý vztah řešíme. Protože kluk přichází v úvahu, když je člověk teenager. Můj přítel...to pro mě představuje...buď je to jako větší kamarád, nebo je to člověk, který je ode mě o hodně hodně let starší. Přítel mi taky přijde dobrý v případě, když jsou ty lidi oba dva hodně starší, což mi už v tom věku za chvíli budem (smích). Druh mi přijde divný, strašně archaický, už je to ale zase oficiální kategorie, protože pokud nejste manželé a chceš nějaký věci úřední ošetřit, tak potom můžete být druh a družka a je to zase jednodušší. A pak také lidi používají partner, ale partner mi připadá, že bychom spolu museli mít firmu...můj partner sice jo, ale obchodní partner, můj sexuální partner. To mi přijde, jako že to nevyjadřuje, že k tomu člověku mám krásnej a blízkej vztah, že je to pro mě ten nejbližší člověk.

No a ty výhody a nevýhody?

Nám přijde, že kdybychom se vzali, tak spousta lidí mi řeklo, že i když spolu třeba spousta let žili, chodili, takže když se vzali, že si myslí, že i tak se jejich vztah trochu změnil, že se po tom sňatku něco změnilo a já tomu moc nevěřím. To si nemyslím, říkala mi to kolegyně (starší, v práci), kterou jsem měla strašně ráda...že se s partnerem vzali po x letech, kdy oni spolu chodili od svých 20 let a po padesátce se vzali, protože je k tomu donutili nějaké úřední věci, měli pocit, že je to příliš komplikované z hlediska nemocí, poskytování informací v nemocnici apod. nebo i ohledně majetku, takže o tom začali přemýšlet jinak...už byli oficiálně vedeni jako druh a družka, ale přesto se vzali, protože to přinášelo méně komplikací. Kolegyně tvrdila, že se tím jejich vztah změnil...*K horšímu či lepšímu?* Prý trochu k horšímu. Taky mi lidi říkají, že to, že jsou lidi manželé, že to stíží odchod...ale já jsem přesvědčená o tom, že to není pravda. Ten odchod to přece nemůže natolik ztížit, když je tolik rozvedených manželství...když to člověk udělat chce, tak to udělá, ať je ženatý, či žije v nesezdaném soužití. Podle mě v jiných zemích, protože my jsme extrémně nevěřící země, jim to ztěžuje ta víra a to společenský vědomí a to, jak tam ti lidi se...jak k tomu přistupuje ta společnost...to si myslím, že to ztěžuje, protože ti lidi si uvědomují tlak okolí a to, že to není vhodný apod.

V mé rodině je rozvedený leckdo...moje sestra, rodiče...Sestra se rozvedla a nyní žije už dvacet let v nesezdaném soužití, přičemž má s novým partnerem dvě děti a neuvažují o sňatku. Můj brácha se rozvedl po 12-ti letech manželství a s 2 dětmi, žena od něho odešla...považuji to za zbytečný rozchod, spousta nevyříkaných věcí. Rozvod byl bez komplikací.

A situace kdyby se něco stalo?

Přiznávám, že jsem po tom nikdy nepátrala, že jsem to nikdy neřešila. Dřív, dokud jsme neměli dítě, tak rozhodně ne, to bychom se mohli skutečně pohádat pouze o to, kdo si vezme jaký CD a která knížka je jeho. B. je oficiální otec, dcera má příjmení po otci...ne, že by B. na tom trval, ale dohodli jsme se na tom. Máme společné trvalé bydliště, nemáme společný majetek. Nevlastníme byt, naše auto nemá žádnou cenu. Jsme v pronájmu, obecní byt. Vlastníme pouze to, co je v bytě...takže žádné dělení majetku neřešíme. Největší problém by byla dcera. Ale ...já o tom opravdu nikdy nepřemýšlela.

Další věc, proč se teď už moc nechceme brát..když už si představuju svatbu, tak jako velký mejdan pro spoustu kamarádů a na to nemáme peníze...ale mejdan můžeme udělat i bez té svatby.

Nevyloučili jsme svatbu, neřekli jsme, že se nikdy nevezmeme, ale neříkáme si, že se za rok vezmeme...znám spoustu lidí, kteří se nechtějí brát, ale pak mají dítě a řeknou, až dítě trochu povyroste, tak se vezmeme...takových znám spoustu...třeba moje kamarádka – nedávno...když bylo jejich dítěti jeden rok.

My jsme chtěli, aby dcera měla obě naše příjmení...a to podle zákona ČR není možný...ze zákona může mít dvě příjmení pouze žena po sňatku...ale ani to dítě to nemůže mít. Nám to přišlo hezký, že by měla obě příjmení. U nás to není možný, my jsme museli před narozením dcery na matriku, kde B. oficiálně uznal otcovství. Museli jsme sepsat papír, protože kdyby se dcera narodila mě jako svobodný matce, pak by bylo vyplněno otec neznámý v rodném listě...což by nám bylo na jednu stranu jedno, ale na druhou stranu by to bylo děsně složitý zpětně...nechávat prepisovat rodný list, že tatínka známe, že se stará atp.

Jediný, co jsme si říkali, co je trochu problém, když nejsme manželé a na co jsme se zatím vykašlali, zaplat' pánbůh jsme zatím neměli problémy, že to budeme muset udělat...že to budeme muset právně ošetřit a asi sepsat nějaký papír u právníka, že prostě...aby B. v případě nějakého problému měl rozhodovací práva o našich dětech...nikdy nevíme, co se může stát. On sice je vedený jako otec, ale kdybych já onemocněla při porodu nebo zemřela, tak on aby mohl rozhodovat o našich dětech, protože on je ten, který by měl rozhodovat...ne moji rodiče...

A musí se tohle řešit? Není to automatický?

Já myslím, že nemusí, ale určitě by to bylo lepší...protože jinak by musel člověk každému mávat před nosem tím rodným listem.

Jiná legrace teď byla s pasama...dřív děti byly psaný do pasu, teď už zase jsou...ale byla doba, kdy mělo dítě svůj pas a to bylo šílený...dcera měla svůj pas..ve kterém měla jiné příjmení než já...teď jsme procházeli kontrolou a celník se koukal do pasu a ptal se, zda to dítě je moje...vlastně jsme se nemohli dohodnout, kdo komu má co dokazovat...jak já mu dokáži, že to dítě moje je. B. už byl za kontrolou, a tak jsem ho musela volat, aby si vzal dceru a procházel s ní kontrolou sám, neboť oni oba měli stejný příjmení...tím jsme to vyřešili...ale bylo to nepříjemný...ale i trochu směšný..

Já mám samozřejmě dceru v občance zapsanou, takže to není problém.

Co by vás přivedlo k tomu vzít se?

Jak ses ptala, co by se muselo stát, abychom se vzali, pak by to bylo asi nějaký romantický hnutí...určitě náhlejší impuls...že bychom byli třeba někde sami...protože my už bychom se rádi vyhnuli tý obrovský famílii, alespoň z mé strany...My jsme si říkali, že když jsme byli v té Jižní Americe, že by to bylo fajn, že bychom se tam vzali, nikdo by o tom nevěděl a ono by to bylo složitější...Přišlo by nám legrační, kdybychom se před pár lety vzali a nikomu to neřekli o oni by nám říkali...vy už se nikdy nevezmete a my na to, že jak nikdy, že už jsme pět let svoji. Takže vlastně svatba...to by fakt musela být romantika, že bychom třeba někde byli a dostali bychom takový

nápad...nebo by nás k tomu donutili úřednický obstrukce...že on je to zatím opruz jen ze strany úřadů. Vadí mi ty právní záležitosti, že stát vychází vstříc organizovanému svazku.

A co na to původní rodina?

Rodina na nás tlak nevyvíjí a ani nevyvíjela...ani jedna rodina...nikdy se nás neptali, kdy se vezmeme. B. otec by byl asi rád, on je konzervativní...je z menší vesnice, takže by byl jistě rád, aby bylo všechno jako u ostatních. Co se týče příjmení, tak proč by se manželé museli jmenovat stejně...podle manžela? Vždyť moje příjmení je přeci stejně hodnotný. Stejně jsme byli rozhodnutý, tedy já byla rozhodnutá, že bych si maximálně přibrala B. příjmení, ale že bych zůstala u svého...není to Opičková. Mně přijde dobře a spravedlivej španělskej model, který je i v Jižní Americe, tam ženy nepřijímají jméno manžela...možná nějaký případy existují, ale rozhodně to není zvykem. Zvykem je, že každý má dvě příjmení...po matce i po otci...když se pak narodí dítě, tak se rozhodnou, která z těch příjmení bude dítě mít. Častější je příjmení po otcoví linii, ale není výjimkou i jiné...první příjmení bývá to důležitější.

A vnímáš nějaký rozdíl mezi nesezdaným soužitím a manželstvím?

Jako pro nás rozhodně ne, my jsme o tom několikrát mluvili a my se jako manželé cítíme stejně jako ostatní. Protože pro mě by ten rozchod byl stejně bolestnej, jako kdybychom byli manželé. Citově by to pro mě byla stejně tragedie. Stejně bychom museli řešit problémy s dětmi, stejně jako kdybychom byli manželé.

Jak to máte s financemi, s hospodařením?

Máme každý svůj účet, ale od té doby, co jsme spolu, jsme tohle nikdy neřešili. Tenkrát ten, kdo měl peníze, tak všechno platil. Víc věcí teď samozřejmě platí B., když nepracuju. My máme tedy každý svůj účet, na můj mi chodí mateřská, případně někdy nějaký honorář za knížku. Teď nás živí B. Dřív to bylo tak, že každému šli jeho peníze, ten, kdo měl víc peněz, tak zaplatit třeba dovolenou. Když jsme dělali nějakou práci spolu, tak to někdy šlo na můj někdy na B. účet, nikdy jsme tohle neřešili, nerozdělovali jsme si peníze. Platí ten, kdo má peníze.

Myslíš si, že máte na nesezdané soužití stejný názor?

Máme stejné názory, jsme jednotní. Myslím, že v současné době je to od nás i určitý truc vůči tomu, že si všichni myslí, že bychom se měli vzít, ale pro nás to opravdu není důležitý.

V této rodině jsem byla téměř celý den, takže jsem mohla pozorovat i vzájemné chování, participaci muže nejen na péči o dítě, ale i v rámci domácích činností. Během celého dne jsem si v rámci konverzace mohla všimnout i dalších podstatných věcí vztahujících se k tématu. Další konverzace byla vedena neformálně a bez zaznamenávání na diktafon.